

ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Δ. ΔΗΜΟΥ

ΘΕΜΑ: «Θεολογία περί Θείας Ευχαριστίας και Βαπτίσματος
στις Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων»

“Theology of Eucharist and Baptism in the Catechism of Cyril of
Jerusalem”

Επιβλέπων Καθηγητής Α': π. Βασίλειος-Αρίσταρχος Γκρέκας

Επιβλέπων Καθηγητής Β': Χρήστος Καραγιάννης

ΠΑΤΡΑ 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων ανήκει στους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας του Δ' αιώνα. Στην εποχή του, η Εκκλησία αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα. Με τον τερματισμό των διωγμών, πλήθος ανθρώπων που αγνοούσε τις βασικές αλήθειες της χριστιανικής πίστης προσερχόταν στην Εκκλησία, για να βαπτισθεί. Από την άλλη πλευρά, η Εκκλησία είχε να αντιμετωπίσει τις ποικιλώνυμες αιρέσεις της εποχής, με κορυφαία αυτή του Άρειου, που αντιμετωπίστηκε από την Α' Οικουμενική Σύνοδο, στην οποία η συμβολή του Κυρίλλου ήταν καθοριστική. Την περίοδο που ο άγιος ήταν επίσκοπος στα Ιεροσόλυμα, η Εκκλησία γνώρισε μεγάλη άνθιση. Ο ίδιος συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση του κατηχητικού της έργου. Οι Κατηχήσεις του, είναι πολύτιμο εργαλείο για τους μελετητές, οι οποίοι αντλούν στοιχεία για την Κατήχηση στην αρχέγονη Εκκλησία καθώς και για την εξέλιξη του δόγματος.

Μέσα από τις Κατηχήσεις του αγίου Κυρίλλου, οι Φωτιζόμενοι έπαιρναν πληροφορίες για τις βασικές αλήθειες της χριστιανικής πίστης. Οι Μυσταγωγικές Κατηχήσεις απευθύνονταν στα καινούργια μέλη της Εκκλησίας και στην ουσία ήταν μύηση των Νεοφώτιστων στα αποκαλούμενα και «εισαγωγικά μυστήρια», δηλαδή στο Βάπτισμα και στη Θεία Ευχαριστία. Σύμφωνα με τον Κύριλλο, βασική προϋπόθεση για την ένταξη κάποιου ως επίσημου μέλους στην Εκκλησία, είναι η γνήσια προαίρεση και η μετάνοια. Γιατί μόνο τότε ενεργοποιείται η Χάρη που παρέχεται μέσω του μυστηρίου και ο άνθρωπος μέσα από την διαρκή άσκηση, διατηρεί και επαυξάνει τη Χάρη, η οποία είναι το ισχυρότερο όπλο κατά του διαβόλου.

Το Βάπτισμα είναι «λουτρό παλιγγενεσίας». Ο άνθρωπος αναγεννάται, έχουμε μια νέα δημιουργία και επαναφορά του ανθρώπου στην προπρωτική κατάσταση. Ο βαπτιζόμενος γίνεται κατά χάρη, «υιός Θεού» και δέχεται πλούσιες τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος. Ακολουθεί το μυστήριο του Χρίσματος, το οποίο είναι η ανεξίτηλη σφραγίδα της δωρεάς του Αγίου Πνεύματος. Με το Χρίσμα ο πιστός διατηρείται στον αγιασμό, στερεώνεται στην πίστη, προφυλάσσεται από τις παγίδες του πονηρού και εγκαθίσταται στην ψυχή του η Βασιλεία των ουρανών, ενώ κρίνεται πλέον άξιος για τη μετάληψη του αγίου Σώματος και του Τιμίου Αίματος του Χριστού. Για τον λόγο αυτό, στην αρχαία Εκκλησία, υπήρχε άμεση σύνδεση μεταξύ των μυστηρίων Βαπτίσματος, Χρίσματος και Θείας Ευχαριστίας.

Η Θεία Ευχαριστία είναι η ταυτότητα της Εκκλησίας. Είναι στο κέντρο της ζωής κάθε πιστού που επιζητά τη λύτρωση και την ένωσή του με τον Θεό. Είναι μετοχή στη ζωή του

Θεού και πρόγευση της Βασιλείας των ουρανών. Μέσα από την Ευχαριστία ο Χριστός συνεχίζει το απολυτρωτικό Του έργο. Είναι παρών στον άρτο και στον οίνο της θείας Ευχαριστίας, αφού Αυτός είναι «ὁ προσφέρων καὶ ὁ προσφερόμενος», υπέρ της σωτηρίας ὅλου του κόσμου. Η θυσία της Ευχαριστίας αποτελεί συνέχεια της θυσίας του Γολγοθά, η οποία προσφέρθηκε για τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Η αναίμακτη, αλλά πραγματική θυσία της Ευχαριστίας, προσφέρεται από τον Χριστό για το σύνολο της Εκκλησίας, της ουράνιας και της επίγειας. Η τέλεσή της είναι «καταγγελία» του θανάτου του Κυρίου «ἄχρις οὔ ἂν ἔλθῃ» και δι' αυτής αγιάζονται οι μεταλαμβάνοντες, γιατί κοινωνούν των δωρεών που πηγάζουν από τον Σταυρό του Χριστού.

Λέξεις-κλειδιά:

Κύριλλος Ιεροσολύμων

Κατηχήσεις

Θεία Ευχαριστία

Βάπτισμα

ABSTRACT

St. Cyril of Jerusalem belongs to the great Church Fathers of the fourth century. At that time, the Church was facing several problems. After the termination of the Christian persecutions, a large number of people, unaware of basic truths of the Christian faith, came to the Church in order to be baptized. On the other hand, the Church had to face various heresies, on top of which was Arianism. It was confronted by the First Ecumenical Council, in which the contribution of St. Cyril was decisive. During the time, in which St. Cyril was a bishop in Jerusalem, the Church bloomed. He contributed at a great degree in organizing its catechism. His "Catechetical Lectures" is a precious tool for researchers, who draw a lot of information about catechism in the ancient Church as well as the evolution of the Christian doctrine.

Through the catechism of St. Cyril, the "Enlightened" drew information on the fundamental truths of the Christian faith. The Catechetical Lectures were addressed to new members of the Church and were essentially an induction of the Enlightened to the, so called, "introductory sacraments", meaning the Holy Baptism and the Eucharist. According to Cyril, the basic requirement for the induction of a new formal member to the Church is his genuine intention as well as repentance. Because only then is the Grace which the Sacrament offers enabled and the person, through ascesis, is able to maintain and augment the Grace, which is the only weapon against the devil.

The Baptism is a "lavatory of rebirth". The person is reborn, there is a new creation and restoration of that person in his pre-fallen state. The person who is baptized becomes by Grace a "son of God" and accepts the rich gifts of the Holy Spirit. The following Sacrament is that of Chrismation, the inedible Seal of the Gift of the Holy Spirit. After the Chrismation, the believer is maintained in a state of sanctification. They are standing on the firm ground of faith, protected by the traps of the devil. The Kingdom of Heaven belongs to their soul, while they are now considered worthy of communing the Holy Body and Sacred Blood of Christ. For this reason, in the ancient Church, there was a direct connection between those Sacraments: Baptism, Chrismation and Eucharist.

The Holy Eucharist is the identity of the Church. It is the center of life for every believer who is looking for redemption and union with God. It's partaking in Life of God and a foretaste of the Kingdom of Heaven. Through the Eucharist, Christ continues his redemptive work. He

is present at the Offertory of the Eucharist, since he is the “Offerer as well as the Offer” for the salvation of the whole world. The sacrifice of the Eucharist is the continuation of the sacrifice of Golgotha, when he was offered for the salvation of mankind. The bloodless but true sacrifice of the Eucharist is offered by Christ for the whole of his Church, heavenly and earthly. The celebration of this Sacrament “gives witness to the Lord's death till he comes” and in this way the participants are sanctified, because they commune with the gifts that derive from Christ’s Cross.

Keywords:

Cyril of Jerusalem

Catechetical Lectures

Holy Eucharist

Baptism

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ABSTRACT	4
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	8
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
Α. Έννοια και ιστορία των Κατηχήσεων.....	12
Β. Κύριλλος Ιεροσολύμων, αναφορά στη ζωή και το έργο του	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	21
Η θεολογία του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας στις Κατηχήσεις του Κυρίλλου.....	21
1.1 Ευχαριστία και Εκκλησία.....	21
1.2. Η σταυρική θυσία του Χριστού ως εξιλαστήρια θυσία, στις Κατηχήσεις των	
Φωτιζόμενων.....	22
α) Το απολυτρωτικό έργο του Χριστού	24
β) Το καύχημα του Σταυρού.....	25
γ) Η εκούσια ανάληψη του πάθους.....	26
δ) Συμβολικές προτυπώσεις της Σταύρωσης.....	27
ε) Η μετάνοια του ανθρώπου και η χάρη του Θεού.....	28
στ) Ο Χριστός ως Αρχιερέας.....	29
ζ) Η λύτρωση και η αποκατάσταση του ανθρώπου.....	31
1.3. Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας στις Μυσταγωγικές Κατηχήσεις.....	32
α) Περί του Σώματος και του Αίματος του Χριστού	35
β) Προφητείες και προτυπώσεις του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας.....	39
γ) Προϋποθέσεις συμμετοχής στο Μυστήριο.....	44
δ) Δέηση για τη σωτηρία του κόσμου	48
ε) Προσευχή στον Θεό Πατέρα, «Πάτερ ἡμῶν».....	51
στ) Η Θεία Μετάληψη των πιστών.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	60
Η θεολογία του Βαπτίσματος στις Κατηχήσεις του αγίου Κυρίλλου	60
2.1. Το Βάπτισμα και το Χρίσμα ως «εισαγωγικά» Μυστήρια.	60
2.2. Η γνήσια προαίρεση ως προϋπόθεση του Μυστηρίου.	61
2.3. Οι Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων για το Βάπτισμα.....	65
α) Η μετάνοια των προσερχόμενων στο Βάπτισμα.	65
β) Ο παρών καιρός, καιρός εξομολόγησης.....	71
γ) Οι προϋποθέσεις του πνευματικού γάμου	73
δ) «Εξ ὕδατος καί Πνεύματος».....	77
ε) Το Βάπτισμα του Ιωάννη.	79
στ) Το Βάπτισμα του Ιησού.....	83
2.4. Η Μυσταγωγία του Βαπτίσματος.....	90
α) Η απόταξη του Σατανά.....	90
β) Η σύνταξη με τον Χριστό.	95
2.5. Το Μυστήριο του Χρίσματος.	101
Προτυπώσεις του Μυστηρίου.....	106
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	110

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ψαλμ. = Ψαλμοί του Δαβίδ

Ησ. = Ησαίας

Ιεζ. = Ιεζεκιήλ

Ιερ. = Ιερεμίας

Ασμ. = Άσμα Ασμάτων

Λευιτ. = Λευιτικό

Παρμ. = Παροιμίες

Σοφ. Σειρ. = Σοφία Σειράχ

Γεν. = Γένεση

Γ' Βασ. = Γ' Βασιλειών

Δ' Βασ. = Δ' Βασιλειών

Εξ. = Έξοδος

Δαν. = Δανιήλ

Δευτ. = Δευτερονόμιο

Εκκλ. = Εκκλησιαστής

Ματθ. = Ευαγγέλιο Ματθαίου

Μαρκ. = Ευαγγέλιο Μάρκου

Λουκ. = Ευαγγέλιο Λουκά

Ιωάν. = Ευαγγέλιο Ιωάννη

Πράξ. = Πράξεις των Αποστόλων

Ρωμ. = προς Ρωμαίους

Α' Κορ. = Α' προς Κορινθίους

Β' Κορ. = Β' προς Κορινθίους

Γαλ. = προς Γαλάτας

Εφεσ. = προς Εφεσίους

Φιλιπ. = προς Φιλιππησίους

Κολ. = προς Κολασσαείς

Εβρ. = προς Εβραίους

Ιακ. = Επιστολή Ιακώβου

Α' Πέτρ. = Α' επιστολή Πέτρου

Β' Πέτρ. = Β' επιστολή Πέτρου

Αποκ. = Αποκάλυψη Ιωάννη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Κατήχηση του λαού του Θεού είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής της Εκκλησίας σε όλη τη διάρκεια του ιστορικού της βίου. Στην εποχή μας, η αποϊεροποίηση των πάντων και η θεοποίηση του ανθρώπου και των επιτευγμάτων του επέφερε ριζικές αλλαγές σχεδόν σε όλους τους τομείς του κοινωνικού βίου των ανθρώπων. Η καταναλωτική μανία που αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της εποχής μας, σε συνδυασμό με την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης, οι μετακινήσεις πληθυσμών και το ιδεώδες της δημιουργίας κοσμικού κράτους, απομακρύνουν όλο και πιο πολύ τους λαούς από τις ρίζες τους και η πίστη προβάλλεται ως ιδιωτική υπόθεση. Για τον λόγο αυτό, είναι επιτακτική ανάγκη η Εκκλησία να ανασυνταχθεί και να οργανώσει το Κατηχητικό της έργο πάνω σε νέες βάσεις.

Σήμερα, ακόμα και οι πιστοί που είναι μέλη της Εκκλησίας κατά ένα μεγάλο μέρος αγνοούν τις βασικές αλήθειες της ορθόδοξης πίστης ή -ακόμα χειρότερα- αρκούνται στις παραδόσεις και τα έθιμα. Έτσι, όμως, μένουν μακριά από την ουσία της πίστης και τον λειτουργικό τρόπο ζωής που αποτελεί και τον ουσιαστικό λόγο ύπαρξης της Εκκλησίας. Σε αυτό συντελεί και το κοσμικό πνεύμα που εισχώρησε στην Εκκλησία και σταδιακά την απομάκρυνε από τον εσχατολογικό της προσανατολισμό, προς τον οποίο ήταν διαρκώς προσανατολισμένη κατά τους πρώτους αιώνες. Βασικός παράγοντας είναι και η ίδια η Κατήχηση, η οποία στην αρχέγονη Εκκλησία προηγείτο του Βαπτίσματος, οπότε ο υποψήφιος για το Βάπτισμα γνώριζε τις βασικές αλήθειες της πίστης και τις ομολογούσε κατά την απαγγελία του συμβόλου της πίστης. Το γεγονός αυτό εξέλιπε σταδιακά με την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού και την ανάθεση της Κατήχησης στον ανάδοχο και στους γονείς, οι οποίοι τις περισσότερες φορές δεν μπορούν να ανταποκριθούν. Επιπλέον, η ταχύτητα της πληροφόρησης στις μέρες μας δημιουργεί σύγχυση και δεν αφήνει περιθώριο για επεξεργασία και δημιουργική αφομοίωση της πληροφορίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους, είναι ανάγκη η Εκκλησία να έχει σταθερό προσανατολισμό, ο οποίος θα φανερώνεται σε κάθε πτυχή της ζωής της στον κόσμο. Τηρουμένων των αναλογιών, η εποχή μας έχει πολλά κοινά με την εποχή που εμφανίστηκε ο Χριστιανισμός, οπότε θα ήταν χρήσιμο να μελετήσουμε το

πρωτοχριστιανικό κήρυγμα και την Κατήχηση, από όπου μπορούμε να αντλήσουμε αρκετά στοιχεία ιδιαίτερα χρήσιμα για την Κατήχηση του λαού του Θεού, του οποίου η αναζήτηση για τις ρίζες της πίστης και η δίψα για μια ζωή με νόημα είναι διαχρονική, όπως διαχρονικός παραμένει άλλωστε και ο λόγος του Θεού.

Στην παρούσα εργασία, αρχικά γίνεται αναφορά στην έννοια της Κατήχησης και στον ρόλο της μέσα στην Εκκλησία. Ακολουθεί η γνωριμία με την προσωπικότητα του αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων, με σύντομη αναφορά στη ζωή και το έργο του. Κυρίως, όμως, η εργασία επικεντρώνεται στη θεολογία του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας και του Βαπτίσματος, βάσει των Κατηχήσεων του αγίου. Οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου περικλείουν όλη τη θεολογία της Εκκλησίας για το μυστήριο του τριαδικού Θεού, την Εκκλησία και το σχέδιο της οικονομίας του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου. Δηλαδή ό,τι ακριβώς χρειάζεται να γνωρίζει κάθε άνθρωπος που αποφασίζει συνειδητά να γίνει μέλος της Εκκλησίας. Γι' αυτό και είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η μελέτη τους και η αξιοποίηση της εμπειρίας της αρχαίας Εκκλησίας από την Εκκλησία μας σήμερα. Στο κέντρο της ζωής της Εκκλησίας είναι ο ίδιος ο Χριστός, ο οποίος μέσω του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας ενσωματώνει τους πιστούς στο Σώμα Του και τους οδηγεί στην όντως ζωή. Από την άλλη, δια του Βαπτίσματος ο άνθρωπος ομολογεί την πίστη του στον Τριαδικό Θεό και αφήνεται στη χάρη Του, η οποία μέσω των μυστηρίων της Εκκλησίας φέρνει στο παρόν τα μέλλοντα ως πρόγευση της αιώνιας μακαριότητας.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον Σύμβουλο Καθηγητή μου, Πανοσιολογιότατο Αρχιμανδρίτη π. Αρίσταρχο-Βασίλειο Γκρέκα, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την πολύτιμη βοήθειά του στην διεκπεραίωση της εργασίας μου. Οι συμβουλές, οι παρατηρήσεις, τα σχόλια και οι διορθώσεις του ήταν άκρως απαραίτητα για την αρτιότερη παρουσίαση της εργασίας μου. Επίσης, ευχαριστίες οφείλω για την επίβλεψη της εργασίας μου, στον κ. Χρήστο Καραγιάννη, Αναπλωτή Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και στον κ. Γεώργιο Φίλια, Καθηγητή του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την

συμβολή του στην επιλογή του θέματος και για τις συμβουλές και τις οδηγίες που μου παρείχε αρχικά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Έννοια και ιστορία των Κατηχήσεων

Στην Παράδοση της Εκκλησίας, ο όρος «Κατήχηση» σχετίζεται με τη διδασκαλία των χριστιανικών αληθειών. Αρχικά, απαντάται στην Καινή Διαθήκη ως έκθεση των βασικών δογμάτων της πίστης και απευθύνεται στους υποψήφιους να δεχτούν το Βάπτισμα αλλά και στους βαπτισμένους χριστιανούς ως συμπληρωματική διδασκαλία, αφού την περίοδο αυτή οι κατηχούμενοι δεν αποτελούσαν ιδιαίτερη τάξη. Στους αποστολικούς χρόνους, η Κατήχηση ήταν σύντομη και χρονικά δεν απέιχε πολύ από το Βάπτισμα. Το περιεχόμενό της δεν ήταν αποκρυσταλλωμένο, περιλάμβανε όμως σταθερά μια διδασκαλία, η οποία ήταν βασισμένη στο σύμβολο της πίστης και προσαρμοζόταν ανάλογα με τις ανάγκες των Κατηχουμένων¹. Τη μεταποστολική εποχή, ο τρόπος της εισαγωγής των νέων μελών στην Εκκλησία άρχισε σταδιακά να συστηματοποιείται. Αρχικά επιλέχθηκαν αποσπάσματα από την Παλαιά Διαθήκη που αναφέρονται στη σωτηρία του ανθρώπου, την οποία εντάσσουν στο γενικότερο πλαίσιο του σχεδίου της Θείας Οικονομίας. Στη συνέχεια, κατά την διάρκεια του 2^{ου} αιώνα, με τη δημιουργία της τάξης των Κατηχουμένων, δημιουργείται ένα σταθερό πλαίσιο και ο χρόνος της κατήχησης ορίζεται στα τρία έτη.²

Η σημασία του έργου της κατήχησης για την Εκκλησία φαίνεται και από την ίδρυση των κατηχητικών σχολών, στις οποίες δίδαξαν μεγάλες προσωπικότητες της Εκκλησίας, όπως ο Κύριλλος Ιεροσολύμων, από τις Κατηχήσεις του οποίου αντλούμε πολλές πληροφορίες για την εκκλησιαστική ζωή στην Παλαιστίνη στα μέσα του Δ' αιώνα³. Μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων και τον οριστικό τερματισμό των διωγμών, πλήθος κόσμου προσχωρούσε στον χριστιανισμό, ακόμα και ολόκληροι λαοί, επειδή όμως τα κίνητρά τους δεν ήταν πάντα γνήσια, η Εκκλησία έγινε πιο αυστηρή και για την καλύτερη προετοιμασία τους, συστηματοποίησε το κατηχητικό της έργο. Οι προσερχόμενοι στην Εκκλησία χωρίστηκαν σε Κατηχούμενους και Φωτιζόμενους. Στην τάξη των «Φωτιζόμενων» εντάσσονταν όσοι μετά την τριετή κατήχηση ήταν έτοιμοι να δεχθούν το Βάπτισμα. Έτσι δημιουργήθηκαν ειδικές Κατηχήσεις για τους Φωτιζόμενους, καθώς και για τους Νεοφώτιστους, οι οποίες ονομάστηκαν «Μυσταγωγικές» και απευθύνονταν σε αυτούς που δέχθηκαν το Βάπτισμα. Την εποχή αυτή, ο ρόλος του αναδόχου είναι καθοριστικός τόσο για την τέλεση του μυστηρίου όσο και για την βοήθεια προς τον Νεοφώτιστο με τη μορφή της συμπληρωματικής

¹ Ευάγγελος Θεοδώρου, «Κατήχησης», στο *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 7 (1965), σ. 454.

² Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, «Εισαγωγή - σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* (Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια-πίνακες-επιμέλεια Αρχιμ. Αντωνίου Ρωμαίου), εκδ. Ετοιμασία, Καρέας 1999, σ. 16.

³ Ευάγγελος Θεοδώρου, Κατήχησις, 455.

Κατήχησης. Σε αυτή την περίοδο ανήκουν και οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων.⁴ Με την πάροδο του χρόνου όμως και την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού, το κατηχητικό έργο της Εκκλησίας οδηγήθηκε σε παρακμή και την ευθύνη της διδασκαλίας του βαπτιζόμενου ανέλαβαν οι γονείς και ο ανάδοχος.⁵

Η ονομασία «Κατηχήσεις» απαντάται στο σύνολο της παράδοσης, με την επωνυμία «Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων» και «Μυσταγωγικές Κατηχήσεις». Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων χρησιμοποιεί τον όρο «Κατήχησις» μόνο για τους Φωτιζόμενους, στα πλαίσια της προετοιμασίας τους, για να δεχθούν το Βάπτισμα και όχι για τις Μυσταγωγικές Κατηχήσεις, όπου ο όρος επικράτησε τελικά ως προϊόν της παράδοσης. Ο ίδιος χρησιμοποιεί τον όρο «Μυσταγωγία». Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο όρος «Μυσταγωγικές Κατηχήσεις» είναι αυθαίρετος, αφού είναι κατά πάντα σύμφωνος με το πνεύμα των Κατηχήσεών του, οι οποίες απευθύνονται στη μερίδα των Κατηχούμενων που δέχθηκαν το Βάπτισμα και είναι πλέον μέλη της Εκκλησίας⁶. Το ζήτημα της Κατήχησης είχε μεγάλη σημασία για την αρχαία Εκκλησία και το αναλάμβαναν οι επίσημοι φορείς της Εκκλησίας και κατά κύριο λόγο ο επίσκοπος. Η φράση «τέκνα αγαπητά» (Ζ, ΙΔ/ 106, 32) που χρησιμοποιεί ο Κύριλλος, φανερώνει ότι αυτές διατυπώθηκαν όταν ήταν ήδη επίσκοπος⁷.

Οι Κατηχήσεις του προς τους Φωτιζόμενους σκόπευαν στην εκμάθηση των δογμάτων της πίστης και κατά κύριο λόγο του Συμβόλου της Πίστης. Μάλιστα οι δώδεκα, από την ΣΤ' έως και την ΙΗ', αναφέρονται σε αυτό. Για τον Κύριλλο, τα δόγματα είναι όπλα εναντίον των αιρέσεων και προφυλάσσουν τους μελλοντικούς πιστούς από τις μεθοδίες του διαβόλου, ενώ οι «Μυσταγωγικές Κατηχήσεις» είναι μύηση στα μυστήρια της Εκκλησίας αρχής γενομένης από το Βάπτισμα, το οποίο λαμβάνει χώρα μία και μοναδική φορά και είναι αυτό που τελικά διαφοροποιεί τους Φωτιζόμενους από τους Κατηχούμενους και τους δίνει κάποια επιπλέον προνόμια, λόγω της ενήχησης του Πνεύματος. Ωστόσο, Κατηχούμενοι και Φωτιζόμενοι δεν μετείχαν στη λειτουργία των Πιστών, αν και οι Φωτιζόμενοι ήταν πλησιέστερα στους Πιστούς, αφού οι Πιστοί μετείχαν στις Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων ενώ οι Κατηχούμενοι δεν είχαν αυτήν τη δυνατότητα⁸.

Στις Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων το πλήθος των προσερχομένων ήταν ανομοιογενές. Στο ακροατήριο του Κυρίλλου υπήρχαν άνδρες και γυναίκες με διαφορετικό

---

⁴ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 17.

⁵ Ευάγγελος Θεοδώρου, Κατήχησις, 456.

⁶ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων. Ιεραποστολική θεώρησις*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 31-33.

⁷ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 36.

⁸ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 86-87, 96, 98.

εθνικό, κοινωνικό, μορφωτικό και θρησκευτικό υπόβαθρο. Όπως επισημαίνει ο Κύριλλος, αλλά και προγενέστεροι αυτού (Ποιμήν του Ερμά, Αθηναγόρας, Τερτυλλιανός, Ωριγένης), κάποιοι από τους προσερχόμενους λειτουργούσαν υποκριτικά και τα κίνητρά τους δεν ήταν γνήσια. Ανάμεσα στους προσερχόμενους υπήρχαν και πρώην αιρετικοί, για τους οποίους η Εκκλησία έπρεπε να λάβει ειδική μέριμνα, κυρίως όμως έπρεπε να προστατεύσει το μεγάλο πλήθος των προσερχόμενων από τις ποικίλες γνωστικές αιρέσεις της εποχής, τον αρειανισμό, την εθνική θρησκεία και, πιο συγκεκριμένα, στα Ιεροσόλυμα από την ιουδαϊκή και τη σαμαρειτική. Στις Κατηχήσεις του Κυρίλλου είναι ευδιάκριτος ο απολογητικός χαρακτήρας, κάτι που δεν παρατηρείται σε προγενέστερες Κατηχήσεις, του Χρυσόστομου, του Θεόδωρου Μοψουεστίας, του Αμβρόσιου Μεδιολάνων, του Αυγουστίνου κ.ά. Μια μερίδα των Κατηχούμενων, παρά τη θέλησή τους να γίνουν μέλη της Εκκλησίας, δεν είχαν απαλλαγεί εντελώς από το πνευματικό περιβάλλον που ζούσαν, το οποίο προφανώς δημιουργούσε προβλήματα στην πίστη τους, σύμφωνα και με τη μαρτυρία του Κυρίλλου⁹. Τα μεγαλύτερα προβλήματα που παρουσιάζονταν σχετικά με την πίστη των Φωτιζόμενων αφορούσαν ζητήματα σχετικά με τα βασικά δόγματα, όπως το ακατάληπτο του Τριαδικού Θεού, την εκπαρθένου γέννηση του Χριστού, τον σταυρό και την ανάσταση του Χριστού, την προέλευση της αμαρτίας και τον ρόλο της μετάνοιας και του βαπτίσματος για την άφεση των αμαρτιών, καθώς επίσης και τη μεταβολή του άρτου και του οίνου σε σώμα και αίμα Χριστού κατά τη θεία ευχαριστία, το οποίο αποτελούσε βασική διδασκαλία του Κυρίλλου, όπως και το μνημόσυνο των προαπελθόντων κατά τη θεία λειτουργία.¹⁰

Την εποχή του Κυρίλλου, οι Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων και η βάπτιση γίνονταν τη μεγάλη Τεσσαρακοστή, σύμφωνα με τη συνήθεια της Καθολικής Εκκλησίας. Στο διάστημα αυτό εκφωνήθηκαν από τον Κύριλλο η Προκατήχηση και οι 18 Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων, χωρίς να γνωρίζουμε με ακρίβεια τον χρόνο της διεξαγωγής τους. Ενώ για τις Μυσταγωγικές Κατηχήσεις έχουμε τη σαφή μαρτυρία του Κυρίλλου ότι εκφωνούντο καθημερινά, ξεκινώντας από τη δεύτερη μέρα του Πάσχα¹¹. Σχετικά με τη διαδικασία προσαγωγής όσων επιθυμούσαν να κατηχηθούν, την Α' Κυριακή της Μ. Τεσσαρακοστής έρχονταν στη Σύναξη της Εκκλησίας και ομολογούσαν μπροστά στον επίσκοπο ότι θέλουν να γίνουν χριστιανοί. Στη συνέχεια ο επίσκοπος, ως ο μόνος αρμόδιος, κατέγραφε σε ειδικό κατάλογο τα ονόματα των «προς το Φώτισμα ευτρεπιζομένων». Έτσι από την επόμενη μέρα, καθημερινά, καθ' όλη τη διάρκεια της Μ. Τεσσαρακοστής, οι Κατηχούμενοι προσέρχονταν στον ναό για να παρακολουθήσουν

⁹ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 99, 102-103, 105, 111.

¹⁰ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 111-121.

¹¹ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 49-50, 79.

τις Κατηχήσεις και να δεχθούν τους απαραίτητους εξορκισμούς¹². Σχετικά τώρα με τις Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων, στις οποίες δεν μετείχαν οι Κατηχούμενοι, ο Κύριλλος (όπως εκτενώς αναπτύσσει στην Προκατηχήση) απαγόρευε στους Φωτιζόμενους να κοινοποιούν στους αμύητους τα μυστήρια της πίστης, είτε αυτοί ήταν Εθνικοί, είτε απλοί Κατηχούμενοι, με το σκεπτικό ότι μπορούσε να προκληθεί βλάβη παρά ωφέλεια, αφού δεν είχαν δεχθεί τον φωτισμό του Πνεύματος και κατά συνέπεια τα μάτια της ψυχής τους ήταν κλειστά στο φως της δόξας του Ευαγγελίου. Αυτή η πρακτική ακολουθήθηκε από την Εκκλησία τον γ' μ.Χ. αιώνα και γνώρισε την κορύφωσή της κατά τον δ' και ε' αιώνα.¹³

Σύμφωνα με τον Κύριλλο, βασική προϋπόθεση για την είσοδο κάποιου στην Εκκλησία ήταν η απάρνηση της παλαιάς θρησκείας μαζί με όλες τις συνήθειες που σχετίζονταν με αυτή και οι οποίες ήταν ασύμβατες με τη νέα ζωή «εν Χριστώ». Τέτοιες συνήθειες για τους εξ εθνών προερχόμενους ήταν η λατρεία των ειδώλων, η βρώση των ειδωλόθυτων, η αστρολογία και κάθε μορφής απόκρυφες επιστήμες, τις οποίες κατέτασσε στη λατρεία του διαβόλου. Για τους προερχόμενους εκ των Ιουδαίων ήταν η αργία του Σαββάτου και οι διατάξεις περί καθαρών και ακάθαρτων τροφών. Ενώ για όλους, δεν επιτρέπονταν οι επισκέψεις σε υποδρομίες, θέατρα, κυνήγια, καπηλειά καθώς και κάθε είδους συμπεριφορές που προκαλούν την ηδονή. Τις παραπάνω συνήθειες που είχαν υιοθετηθεί από τους εθνικούς τις χαρακτηρίζει ως την πομπή του διαβόλου¹⁴. Ως μόνη λύση απέναντι στην αμαρτία συστήνει τη μετάνοια και το Βάπτισμα. Η προτροπή του Κυρίλλου για μετάνοια απευθυνόταν σε όλους χωρίς εξαίρεση, ακόμα και σε αυτούς που είχαν διαπράξει βαριά αμαρτήματα, με την προϋπόθεση όμως ότι αυτή θα συνοδεύεται από έργα. Το πρώτο βήμα είναι η εξομολόγηση, η οποία συνοδεύεται από τη νηστεία και την προσευχή. Επιστέγασμα δε όλων αυτών είναι η εργασία των αρετών, τις οποίες θεωρεί προϊόν της πίστης. Η Εκκλησία είναι το ταμείο των αρετών και το Άγιο Πνεύμα παρέχει τη χάρη, σύμφωνα με την δεκτικότητα του πιστού. Μεταξύ των αρετών ξεχωρίζει την ελεημοσύνη και την σωφροσύνη, την οποία εκλαμβάνει ως αποχή από τις σαρκικές αμαρτίες, αλλά και ως μετοχή στην παρθενία.¹⁵

---

¹² Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 20.

¹³ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 253-259.

¹⁴ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 264, 270.

¹⁵ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 278-279.

B. Κύριλλος Ιεροσολύμων, αναφορά στη ζωή και το έργο του

Η αξία του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, αν και είναι ένας από τους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας, αναγνωρίστηκε τους μεταγενέστερους αιώνες¹⁶. Όντας επίσκοπος Ιεροσολύμων τον 4^ο αιώνα, τα έργα του αποτελούν πηγή γνώσης για την αρχέγονη Εκκλησία και τη θεολογία της, καθώς και για την εκκλησιαστική κοινότητα της Παλαιστίνης, η οποία διατηρούσε πολλά παραδοσιακά στοιχεία τόσο στη λατρεία, όσο και στην καθημερινή ζωή των πιστών¹⁷. Η γέννησή του χρονολογείται ανάμεσα στο 313 και στο 315 μ.Χ. στην Ιερουσαλήμ ή στα περίχωρά της. Από τις έμμεσες αναφορές που κάνει ο ίδιος στις Κατηχήσεις του, φαίνεται ότι ανατράφηκε σε χριστιανική οικογένεια, η οποία ζούσε έντονα τη λατρευτική ζωή της κοινότητας των Ιεροσολύμων. Τα παιδικά του χρόνια συμπίπτουν με το τέλος των διωγμών και το σημαντικό γεγονός της αίρεσης του Άρειου, η οποία διαρκώς εξαπλώνεται και αποκτά όλο και περισσότερους οπαδούς, παρά τη διευθέτηση του θέματος από την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο το 325 μ.Χ¹⁸. Στην ηλικία των είκοσι ετών χειροτονείται διάκονος και μετά από μία δεκαετία το 345 μ.Χ. πρεσβύτερος, από τον επίσκοπο Ιεροσολύμων Μάξιμο, στενό φίλο του Μ. Αθανασίου, ο οποίος του αναθέτει το έργο του κηρύγματος και της κατήχησης των Νεοφωτίστων. Το γεγονός αυτό έχει μεγάλη σημασία, γιατί αποτελεί έμμεση απάντηση στις κατηγορίες σχετικά με την ορθότητα της δογματικής διδασκαλίας του, όπως άλλωστε αποδείχθηκε και από τα γεγονότα της μετέπειτα ζωής του. Το 348-350 μ.Χ. διαδέχθηκε στον επισκοπικό θρόνο τον επίσκοπο Ιεροσολύμων Μάξιμο. Η χειροτονία έγινε από τον αρειανό Μητροπολίτη Καισαρείας Ακάκιο, γεγονός που έγινε αφορμή να αμφισβητηθεί η κανονικότητα της χειροτονίας του και ακόμα χειρότερα και η ίδια η ορθοδοξία του. Όμως η Σύνοδος που έγινε στην Κωνσταντινούπολη το 382 μ.Χ. αποκατέστησε την αλήθεια, θεωρώντας την εκλογή του κανονική και χαρακτηρίζοντας τον ίδιο μεγάλο αγωνιστή κατά των αρειανών. Αυτό φάνηκε καθαρά στην διαμάχη του με τον Ακάκιο και από τον σφοδρό πόλεμο των αρειανών εναντίον του, που κατέληξε στην εκθρόνισή του το 357 μ.Χ. Επί Ιουλιανού του Παραβάτη το 361 μ.Χ. επιστρέφει στην έδρα του, για να εξοριστεί και πάλι από τον αυτοκράτορα Ουάλεντα.

Ο ίδιος ήταν πολύ προσεκτικός και απέφευγε να χρησιμοποιεί επίμαχους δογματικούς όρους, όπως τον όρο «ομοούσιος», αλλά αυτό δεν απέτρεψε τις επανειλημμένες εξορίες του ούτε και τις κατηγορίες από πλευράς των ορθοδόξων, οι οποίοι

---

¹⁶ Παναγιώτης Χρήστου, «Κύριλλος. Ο Ιεροσολύμων», *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 7 (1965), σ. 1155.

¹⁷ Γεώργιος Πατρώνος, «Εισαγωγή-σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικές Κατηχήσεις*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2005, σ. 14.

¹⁸ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 17.

τον κατηγορούσαν για αρειανισμό ή ημιαρειανισμό. Μετά τον θάνατο του Ουάλεντα το 378 μ.Χ. επιστρέφει στην επισκοπή του οριστικά¹⁹. Τον καιρό που ο Κύριλλος ήταν στο «περιθώριο», εργαζόταν ακατάπαυστα με την οργάνωση του κατηχητικού και ποιμαντικού του έργου. Δεν είναι τυχαίο ότι του προσδόθηκε ο τίτλος του «Κατηχητή». Ο άγιος Κύριλλος αποτελεί πρότυπο τέλειας εναρμόνισης της ζωής και της θεολογίας του²⁰. Αρκετοί μελετητές θεωρούν ότι είναι η σημαντικότερη μορφή ανάμεσα στους επισκόπους του Δ' αιώνα στα Ιεροσόλυμα. Ο Μ. Βασίλειος, στην επιστολή του προς «εκπεσόντα μοναχόν», υπογραμμίζει ότι την περίοδο της ποιμαντορίας του η Εκκλησία των Ιεροσολύμων γνώρισε μεγάλη άνθηση. Στη Β' Οικουμενική Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 381 μ.Χ., αναδείχθηκε στυλοβάτης της Ορθοδοξίας και μεγάλος θεολόγος, παράλληλα όμως και μάρτυρας της ορθόδοξης πίστης λόγω των δεκαέξι χρόνων της εξορίας του. Επίσης είναι μεγάλος ποιμένας και δάσκαλος της Εκκλησίας, όπως φαίνεται μέσα από τα έργα του.

Οι Κατηχήσεις του χαρακτηρίζονται από απλότητα και η γλώσσα τους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί τρόπον τινά «λαϊκή». Είναι όμως εμπλουτισμένη με διάφορα ρητορικά και ποιητικά σχήματα, για να διατηρείται με τον τρόπο αυτό ζωηρό το ενδιαφέρον των ακροατών και να είναι προσιτές οι ευαγγελικές αλήθειες. Είναι επίσης γεμάτες από αγιογραφικά χωρία, τόσο της Παλαιάς όσο και της Καινής Διαθήκης. Το γεγονός αυτό αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του κηρύγματος και της κατήχησης της αρχέγονης Εκκλησίας²¹. Η αξία τους είναι πολύ μεγάλη. Είναι από τα πολυτιμότερα κείμενα των αρχών του χριστιανισμού και αποτελούν μοναδική πηγή του κατηχητικού λόγου και της εξέλιξης του δόγματος στην Παράδοση της Εκκλησίας. Μελετητές υποστηρίζουν ότι το Ιεροσολυμιτικό Σύμβολο της Πίστης, όπως παρουσιάζεται στις Κατηχήσεις του Κυρίλλου, έχει την ίδια μορφή με το Σύμβολο της Πίστης της Ορθόδοξης Εκκλησίας²². Ο άγιος Κύριλλος έγραψε συνολικά 24 Κατηχήσεις. Η πρώτη Κατήχηση είναι εισαγωγική, η «Προκατήχηση». Ακολουθούν οι 18 «Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων» και οι 5 «Μυσταγωγικές Κατηχήσεις», οι οποίες είναι μικρότερης έκτασης. Ως προς τη γνησιότητα των Μυσταγωγικών Κατηχήσεων, αυτή αμφισβητείται από κάποιους μελετητές, οι οποίοι θεωρούν ότι έχουν γραφτεί από τον Ιωάννη, διάδοχο του Κυρίλλου στον επισκοπικό θρόνο στα Ιεροσόλυμα. Υπάρχουν όμως και αρκετοί που υποστηρίζουν ότι είναι και αυτές έργο του Κυρίλλου, λόγω της ομοιότητας που παρουσιάζουν με τις υπόλοιπες στο ύφος, τη θεματολογία, το περιεχόμενο, την επεξεργασία,

---

¹⁹ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 14-18.

²⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 19.

²¹ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 18-22.

²² Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 20.

αλλά και τα ενδιαφέροντα και τις θεολογικές απόψεις του Κυρίλλου. Πάντως η παράδοση τις έχει αποδεχθεί και αυτές ως γνήσιο έργο του. Άλλα γνήσια έργα του θεωρούνται: α) Ομιλία «εις τον παραλυτικόν τον επί την κολυμβήθραν», β) Επιστολή προς Κωνσταντίον, και γ) Τρία μικρά αποσπάσματα ομιλιών εις το Ευαγγέλιον του Ιωάννου.²³

Η αξία των Κατηχήσεων του Κυρίλλου είναι τεράστια, όχι μόνο για την ιστορία των Κατηχήσεων, αλλά και για το τελετουργικό του Βαπτίσματος και του Χρίσματος στην αρχαία Εκκλησία. Δεν καταγράφει το «τυπικόν» της τέλεσης των μυστηρίων, Βαπτίσματος, Χρίσματος και Ευχαριστίας, ούτε δίνει πλήρη περιγραφή τους. Σημειώνει, όμως, εξαιρετικές στιγμές τους και δίνει μια γενική ιδέα για το πώς τελούνταν στην εποχή του. Σίγουρα στο τυπικό των μυστηρίων ασκούσε κάποια επίδραση και το γεγονός ότι ετελούντο στο νεόδμητο ναϊκό συγκρότημα του Πανάγιου Τάφου που χτίστηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο²⁴. Από την Α' και Β' Μυσταγωγική Κατήχηση, πληροφορούμαστε ότι οι υποψήφιοι για το Βάπτισμα τη νύχτα του Μ. Σαββάτου οδηγούνται στον προαύλιο χώρο του βαπτιστηρίου και αρχικά στρεφόμενοι προς δυσμάς αποκήρυτταν τον Σατανά και ύστερα στρεφόμενοι στην ανατολή απήγγειλαν το Σύμβολο της Πίστεως. Στη συνέχεια οδηγούνται στο βαπτιστήριο, όπου έβγαζαν τα ενδύματά τους και αλείφονταν με εμπορικό έλαιο σε όλο το σώμα. Ομολογούσαν την πίστη τους στην Αγία Τριάδα και ακολουθούσε η τριπλή κατάδυση στο νερό.

Αμέσως μετά το Βάπτισμα, ακολουθούσε το Χρίσμα με Μύρο (Κατήχηση ΙΗ' 32) και ντυμένοι στα λευκά οδηγούνται στον Ναό της Αναστάσεως, όπου έπαιρναν μέρος στη θεία Λειτουργία και στο μυστήριο της θείας Ευχαριστίας. Για τη σύγχρονη επιστήμη, οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου αποτελούν βασική πηγή της χριστιανικής Λατρείας, ιδιαίτερα μάλιστα του δ' αιώνα. Μας παρέχουν επίσης πλούσιο θεολογικό υλικό, τριαδολογικό και χριστολογικό, βασισμένο κυρίως στα βιβλικά κείμενα, με το οποίο καταπολεμούνται ο Αρειανισμός και ο Σαβελλιανισμός, κυρίαρχες αιρέσεις της εποχής του. Η θεολογία των Μυστηρίων, όπως παρουσιάζεται στις Κατηχήσεις του τον κατατάσσει στους μεγάλους μυστηριολόγους της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων. Αν και στα έργα του αποφεύγει να χρησιμοποιήσει τη θεολογική ορολογία της εποχής του, αυτό δεν στέκεται εμπόδιο στην ορθή διατύπωση των δογμάτων, τα οποία διατυπώνει με θεολογική βεβαιότητα και άνεση, αφού χρησιμοποιεί σαν βάση τα βιβλικά κείμενα. Διατυπώνει υψηλά νοήματα με σαφήνεια, απλότητα, παραστατικότητα, θέρμη και μεθοδικότητα, στοχεύοντας πάντα στην ουσία του θέματος που διαπραγματεύεται. Κύριος σκοπός του η «οικοδομή» και η σωτηρία των πιστών. Για τον λόγο

---

²³ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 27-28.

²⁴ Ηλίας Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις*, 36.

αυτό, εφιστά την προσοχή του λαού του Θεού στην ηθική κατάπτωση της εποχής του και αναφέρεται στον ύπουλο ρόλο των αιρέσεων ως μιας από τις βασικές αιτίες της κατάστασης αυτής, λόγω της επίδρασης που ασκούν ιδιαίτερα στους αφελείς²⁵.

Στην «Προκατήχηση», ο άγιος Κύριλλος προβάλλει με σαφήνεια την ορθόδοξη πίστη και τη διακρίνει από το βάπτισμα που κάνουν οι αιρετικοί. Προτρέπει όσους ενδιαφέρονται να γίνουν χριστιανοί να έχουν γνήσια κίνητρα, να προετοιμαστούν κατάλληλα με την μετάνοια και να παρακολουθήσουν με επιμέλεια τις Κατηχήσεις, για να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα των μυστηρίων και να έχουν πνευματική ωφέλεια. Παράλληλα, τους παρακινεί στην άσκηση αγαθών έργων. Ακολουθούν οι δεκαοκτώ Κατηχήσεις, εκ των οποίων οι δύο πρώτες υπενθυμίζουν όσα ειπώθηκαν στην Προκατήχηση περί μετάνοιας, εξομολόγησης, άφεσης των αμαρτιών καθώς και τα περί της φιλανθρωπίας του Θεού. Η τρίτη αναφέρεται στο βάπτισμα και στις δωρεές του Αγίου Πνεύματος, ενώ η τέταρτη μιλάει για την αναγκαιότητα των καλών έργων ως προϋπόθεση της σωτηρίας. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα θεμελιώδη δόγματα της πίστης για τον Θεό, τον Χριστό, το Άγιο Πνεύμα και τη φύση του ανθρώπου, καθώς και θέματα που αφορούν στην εδώ ζωή του, αλλά και στη μέλλουσα. Στις υπόλοιπες Κατηχήσεις μέχρι και τη δέκατη όγδοη, αναλύονται σταδιακά όλα τα άρθρα του Συμβόλου της πίστης της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων, το οποίο στην πλειονότητά του συμφωνεί με το Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Ακολουθούν οι πέντε Μυσταγωγικές Κατηχήσεις, εκ των οποίων η μεν πρώτη ξεκινάει με την απόταξη του Σατανά και τις τελετές που προηγούνται του βαπτίσματος και ολοκληρώνεται στη σύνταξη με τον Χριστό, μέρος της οποίας αποτελεί και η απαγγελία του Συμβόλου της Πίστης από τον βαπτιζόμενο. Η δεύτερη είναι αφιερωμένη στο βάπτισμα και η τρίτη στο Χρίσμα και στην παροχή των δωρεών του Αγίου Πνεύματος. Η τέταρτη προσεγγίζει το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, αναφέρεται στους συμβολισμούς του μυστηρίου, μέσα από τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, κυρίως όμως αναλύει τα του μυστηρίου ως θυσίας εξιλαστήριας και ευχαριστήριας, όπως αυτή παρουσιάζεται στην πληρότητά της στην Καινή Διαθήκη. Τέλος, στην πέμπτη Μυσταγωγική Κατήχηση αναλύει τα σχετικά με τη θεία Λειτουργία, αναφέρεται σε αυτήν ως μυσταγωγία και μεταξύ άλλων δίνει σύντομη ερμηνεία της Κυριακής προσευχής και παρακινεί στη μετάληψη των θείων δώρων²⁶.

Για τον άγιο Κύριλλο, το έργο της Κατήχησης τελειώνεται από τον ίδιο τον Θεό, με την απαραίτητη προϋπόθεση ότι οι Κατηχούμενοι προσέρχονται ελεύθερα και από αγάπη. Η

---

²⁵ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 30-32.

²⁶ Κωνσταντίνος Μπόνης, «Εισαγωγικά», στο *Γελάσιος Καισαρείας - Κύριλλος Ιεροσολύμων*, Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων, Τόμος 39ος, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1969, σσ. 28-30.

Κατήχηση στην αρχέγονη Εκκλησία συνδεόταν οργανικά με τα μυστήρια και τη ζωή της εν γένει. Για τον λόγο αυτό, το λειτούργημα της Κατήχησης δεν εντάσσεται στο πλαίσιο μιας τρόπου τινά αγωγής, αλλά είναι η ίδια η ελπίδα του ανθρώπου για τα αιώνια πράγματα και αποτελεί μέρος του σχεδίου του Θεού για τη σωτηρία του²⁷. Η θεολογική σκέψη του Κυρίλλου βασίζεται στη θεοπνευστία των γραφών, γιατί, όπως ο ίδιος επισημαίνει, οι θείες γραφές δεν είναι ανθρώπινα κατασκευάσματα και σοφίσματα, αλλά όλες οι καταγεγραμμένες αλήθειες τους είναι καρπός φωτισμού του Αγίου Πνεύματος. Έτσι, παρά το ότι θεολογεί και περιγράφει θαυμάσια τις ιδιότητες του Θεού, τα σχετικά με την Αγία Τριάδα, τη συντέλεια του κόσμου, τα έσχατα, τη θεία Χάρη, τα μυστήρια και πολλά άλλα θέματα που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των πιστών και της Εκκλησίας²⁸, σκοπός των Κατηχήσεών του παραμένει η οικοδομή και η σωτηρία των πιστών, γι' αυτό και εντάσσονται ουσιαστικά στο σώμα της Εκκλησίας.²⁹

---

²⁷ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 40.

²⁸ Κωνσταντίνος Μπόνης, Εισαγωγικά, 34-35.

²⁹ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 32.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Θεολογία του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας στις Κατηχήσεις του Κυρίλλου

1.1 Ευχαριστία και Εκκλησία.

Ο Χριστός συνδυάζει στο πρόσωπό Του το διπλό αξίωμα, του Προφήτη και του Αρχιερέα. Ο σκοπός του ερχομού Του στη γη δεν είναι μόνον η παροχή τελειότερης γνώσης αναφορικά με τον Θεό Πατέρα, αλλά και η συνδιαλλαγή μαζί του. Στην Καινή Διαθήκη γνωρίζουμε τον Χριστό ως τον τέλειο Δάσκαλο, ενώ ο ίδιος ως Προφήτης προαναγγέλει επανειλημμένα τον θάνατό του καθώς και το έργο του ως Αρχιερέως με το οποίο επρόκειτο να επικυρώσει τη νέα Διαθήκη. Η διδασκαλία Του όμως θα παρέμενε απραγματοποίητη, αφού χωρίς την δική Του θυσία, η σωτηρία του ανθρώπου θα ήταν αδύνατη. Η Σταυρική θυσία του Χριστού είναι ο θεμέλιος λίθος της Εκκλησίας Του. Γι' αυτό και η πίστη και η διδασκαλία της εκκλησίας επισφραγίζονται με την Ευχαριστία. Ο άγιος Ειρηναίος, επίσκοπος Λυώνος (β' αι.), αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η Εκκλησία με την ευχαριστιακή της πράξη επιβεβαιώνει την πίστη της, αλλά και η πίστη της είναι απόλυτα σύμφωνη με την ευχαριστιακή πράξη της³⁰. Από το ξεκίνημά της, η Εκκλησία είχε έντονο το βίωμα ότι η Θεία Ευχαριστία αποτελεί την ουσία της. Ήδη από τον β' αιώνα είναι κοινή η πεποίθηση των Πατέρων ότι Ορθοδοξία και Ευχαριστία ταυτίζονται. Με την ταύτιση Ορθοδοξίας και Ευχαριστίας συμφωνεί και ο Ωριγένης. Σε σχόλιό του για την ευχή της Αναφοράς, επισημαίνει ότι είναι απόλυτα εναρμονισμένη με το περιεχόμενο της πίστης και δηλώνει κατηγορηματικά ότι αυτός που δεν τρώει τον άρτο και δεν πίνει από το ποτήριο, «πόρρω είναι του οίκου του Θεού και της Εκκλησίας», οποιοσδήποτε και αν είναι αυτός, επίσκοπος, πρεσβύτερος ή διάκονος, τοποθετώντας με τον τρόπο αυτό την ορθόδοξη πίστη και την ευχαριστιακή αναφορά ως προϋπόθεση για την ενότητα της Εκκλησίας³¹.

Επομένως, Πίστη, Εκκλησία και Ευχαριστία αποτέλεσαν εξ αρχής έννοιες ταυτόσημες και αδιαίρετες. Για τον λόγο αυτό, για τον άγιο Σωφρόνιο Σαχάρωφ οι πιστοί που μετέχουν στο Ποτήριο και μεταλαμβάνουν Σώμα και Αίμα Χριστού, αποδέχονται ταυτόχρονα την Θεότητά Του, όπως φανερώθηκε στη γη ενσαρκωμένη και όπως παραμένει αιώνια στον

---

³⁰ Αρχιμ. Διονύσιος Χατζηναντωνίου, «Η Θεία Ευχαριστία κατά τους Πατέρες και τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς των τριών πρώτων αιώνων της Εκκλησίας», 22-5-2020, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/gnomes/i-theia-eycharistia-kata-tous-pateres-ton-trion-proton-aiouon/> (ανάκτηση 18-11-21).

³¹ Αρχιμ. Διονύσιος Χατζηναντωνίου, Η Θεία Ευχαριστία.

ουρανό³². Σε ένα από τα αρχαιότερα λειτουργικά κείμενα, στην Αναφορά της Θείας Λειτουργίας, ο Ιππόλυτος Ρώμης αναφέρεται στην πίστη της Εκκλησίας στον Τριαδικό Θεό και στον ενανθρωπήσαντα Λόγο και συνδέει αρμονικά την Ορθοδοξία με την Ευχαριστία, υποστηρίζοντας ότι οι πιστοί που μεταλαμβάνουν Σώμα και Αίμα Χριστού, όταν ο ιερέας παρακαλεί τον Θεό Πατέρα να στείλει το Άγιο Πνεύμα στην τελούμενη θυσία της Εκκλησίας και να ενώσει με το Άγιο Πνεύμα δι' αυτής τους μεταλαμβάνοντες «πρός βεβαίωσιν πίστεως ἐν ἀληθείᾳ», πληρούνται από το Άγιο Πνεύμα και με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνεται η πίστη τους³³.

Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας είναι το κέντρο της χριστιανικής λατρείας. Όλες οι λατρευτικές πράξεις της Εκκλησίας και τα Μυστήρια συγκλίνουν στην Θεία Ευχαριστία και προετοιμάζουν τους πιστούς για την ενεργό συμμετοχή τους σε αυτήν. Η σταυρική θυσία του Χριστού αποτελεί την απόλυτη έκφραση της θεϊκής αγάπης. Είναι ανώτερη πράξη αγάπης από την δημιουργία του κόσμου, γιατί εκεί ο Θεός προσφέρει τις ενέργειές του, ενώ στην αναδημιουργία του κόσμου προσφέρει τον ίδιο τον εαυτό του. Καρπός της μοναδικής και ανεπανάληπτης θυσίας του Χριστού είναι η «καινή κτίσις» και ο «καινός άνθρωπος». Στις Κατηχήσεις του, ο άγιος Κύριλλος αναδεικνύει την μεγαλειώδη αυτή πράξη του Θεού, όπως αυτή προβάλλεται κυρίως μέσα από τα κείμενα της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Στην Π. Διαθήκη η θυσία αποτελεί σύμβολο και τύπο, ενώ η θυσία του Χριστού προσφέρει στον άνθρωπο την αληθινή λύτρωση. Γι' αυτό και ο κόσμος υπάρχει μόνο σε ευχαριστιακή αναφορά προς τον Θεό, αλλιώς περιπίπτει στο χάος. Η Θεία Ευχαριστία είναι η ουσία και η ζωή της Εκκλησίας από τους μαθητές του Κυρίου έως τα έσχατα προς τα οποία πορεύεται και, κάθε φορά που αυτή τελεί την Ευχαριστία, φανερώνει εν τόπω και χρόνω τη δόξα της.

1.2. Η σταυρική θυσία του Χριστού ως εξιλαστήρια θυσία, στις Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων.

Με την παρακολούθηση των Κατηχήσεων, οι Φωτιζόμενοι αποκτούν τις βασικές γνώσεις σχετικά με τις θεμελιώδεις αλήθειες της χριστιανικής πίστης και προετοιμάζονται κατάλληλα για την συμμετοχή τους στα μυστήρια της Εκκλησίας και την είσοδό τους σε αυτή ως επίσημα μέλη της. Στην Β' Κατήχησή του προς τους Φωτιζόμενους³⁴, ο άγιος Κύριλλος

---

³² Αρχιμ. Διονύσιος Χατζηναντωνίου, Η Θεία Ευχαριστία.

³³ Αρχιμ. Διονύσιος Χατζηναντωνίου, Η Θεία Ευχαριστία.

³⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,381-425

κάνει λόγο για την μετάνοια και την άφεση των αμαρτιών και στηρίζει την ελπίδα για τη σωτηρία του ανθρώπου στον Χριστό, ο οποίος έχυσε το Τίμιο Αίμα Του για χάρη μας, για να μας γλυτώσει από την αμαρτία. Θέτει δε ως μοναδική προϋπόθεση της σωτηρίας, την ελπίδα του ανθρώπου για συγχώρεση καθώς και την ανάλογη προαίρεση για την σωτηριώδη αλλαγή. Όσον αφορά την σωτηρία του ανθρώπου, ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός υποστηρίζει ότι είναι αδύνατον να σωθεί ο άνθρωπος χωρίς την πίστη στον Τίμιο Σταυρό, γιατί η πίστη αυτή αποτελεί την πιο μεγάλη, θεία και θαυμαστή ενέργεια του Χριστού, πάνω από όλες τις άλλες θαυματουργικές ενέργειές Του, αφού με την σταυρική θυσία του Χριστού καταργήθηκε ο θάνατος και μας δόθηκε η δυνατότητα να τον περιφρονούμε, λύθηκε η αμαρτία του προπάτορος και ανοίχθηκαν για μας οι πύλες του Παράδεισου. Ο Σταυρός μας περιέβαλε με την ενυπόστατη δύναμη και σοφία του Θεού. Η σφραγίδα Του αποτελεί την ασπίδα, το όπλο και το τρόπαιο κατά του Διαβόλου. Απομακρύνει όλα τα κακά, είναι πρόξενος όλων των αγαθών και η δύναμη που ξεριζώνει την αμαρτία, το φυτό της ανάστασης, το ξύλο της αιώνιας ζωής³⁵.

Στη ΙΓ' Κατήχηση προς τους Φωτιζόμενους³⁶, ο άγιος Κύριλλος ερμηνεύει το άρθρο «Σταυρωθέντα καί ταφέντα» του Συμβόλου της Πίστεως. Ένα μεγάλο μέρος του περιεχομένου της Κατήχησής του περιλαμβάνει μαρτυρίες για την Σταύρωση βασισμένες στα κείμενα της Καινής Διαθήκης καθώς και σχετικές προφητείες και προτυπώσεις από την Παλαιά Διαθήκη, οι οποίες αναφέρονται στα Πάθη του Μεσσία και τη σωτηρία του ανθρώπου. Ξεκινάει με την ανάγνωση του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα και, συγκεκριμένα, αναφέρεται στο εδάφιο (53, 7): «ὡς πρόβατον ἐπί σφαγὴν ἤχθη» και στα σχετικά που ακολουθούν, συνδέοντάς το με τον Σταυρό του Χριστού και με την άφεση των αμαρτιών του ανθρώπου που απορρέει από την θυσία του Σταυρού. Προβάλλει δε ως καύχημα των καυχημάτων τον Σταυρό και παραπέμπει στον απόστολο Παύλο: «Ἐμοί δε μή γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μή ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 6,14). Επισημαίνει ότι το στεφάνι της δόξας του Σταυρού χάρισε το φως της γνώσης και ελευθέρωσε από τα δεσμά της αμαρτίας όλο το ανθρώπινο γένος. Και αυτό κατέστη δυνατό λόγω της υποστατικής ένωσης της θείας και της ανθρώπινης φύσης στον Θεάνθρωπο Ιησού Χριστό, έτσι ώστε σε κάθε άνθρωπο να παρέχεται η δυνατότητα, με τις ανάλογες προϋποθέσεις, να μετέχει στην καινή κτίση ως μόριο του τεθεωμένου σώματος του Χριστού, όπως λέει ο απόστολος Παύλος στην επιστολή του προς Κολασσαείς (3, 3)³⁷. Σχετικά,

---

³⁵ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως*, κείμενο – μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Ν. Μαρτσούκας, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 354, 356.

³⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,772-825

³⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 352.

ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αναφέρει: «Απαρχή ἡμῶν ὁ Χριστός καί ρίζα τοῦ γένους ἀνακτιζομένου πρὸς ἀφθαρσίαν διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐνώσεως»³⁸.

α) Το απολυτρωτικό ἔργο του Χριστοῦ

«Επειδὴ λοιπὸν δεν πέθανε ἀπλᾶ ἓνας ἄνθρωπος για μας, ἀλλὰ ο Μονογενῆς «Υἱὸς Θεοῦ», λέει ο ἅγιος Κύριλλος, ὅπως με την αμαρτία του Αδάμ βασίλευσε ο θάνατος στη ζωὴ των ἀνθρώπων, ἔτσι με την δικαιοσύνη του Ἐνός θα βασιλεύσει ἡ ζωὴ»³⁹. Το μέγεθος του Δώρου, που ο Θεὸς Πατέρας ἔκανε στον ἄνθρωπο, φανερώνει και το μέγεθος της ἀγάπης Του στον κόσμο: «Ὅς τὸν κόσμον Σου οὕτως ἠγάπησας, ὥστε τὸν Υἱόν Σου τὸν Μονογενῆ δοῦναι», για να μπορέσει ο νεκρωμένος κόσμος να ἔρθει ξανά στη ζωὴ. Ερμηνεύοντας τα παραπάνω λόγια του Χριστοῦ, ο ιερὸς Χρυσόστομος λέει ὅτι το «οὕτως» δείχνει την ἐνταση της θεϊκῆς ἀγάπης, ἀφοῦ ἡ ἀπόσταση που χωρίζει τον Θεὸ ἀπὸ τον ἄνθρωπο εἶναι ἀπειρη. Ο Αθάνατος, Ἄναρχος, Απερινόητος, ἀγάπησε το δημιούργημά Του, φορτωμένο με μύριες αμαρτίες, που συνεχῶς ἐναντιώνεται στο θέλημά Του και εἶναι γεμάτο ἀχαριστία⁴⁰.

Ο Ειρηναῖος μιλάει για την ἀνακεφαλαίωση ἀπὸ τον Χριστὸ εἰς εαυτὸν του ἀρχαίου πλάσματος, για να θανατωθεῖ το ἀμάρτημα, να καταλυθεῖ ο θάνατος και να ζωοποιηθεῖ ο ἄνθρωπος. Γιατί, ὅπως υποστηρίζει, ἀν δεν ἐπρόκειτο να σωθεῖ ἡ σάρκα, ο Λόγος του Θεοῦ δεν θα γινόταν σάρκα και αἷμα σώζοντας τελικὰ αὐτὸ που στην ἀρχὴ χάθηκε με τον Αδάμ. Ομοίως και ο Αὐγουστίνος υποστηρίζει ὅτι, ἀν ο ἄνθρωπος δεν χανόταν, δεν θα ἐρχόταν ο Υἱὸς του ἀνθρώπου. Ἄλλωστε ο ἴδιος ο Κύριος εἶπε: «Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», για να ἐκτελέσω το θέλημα του πέμψαντός με, «ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ»⁴¹. Συνεχίζοντας τη σκέψη του, ο Κύριλλος προβάλλει λογικὰ ἐπιχειρήματα ἀπὸ την Παλαιὰ και την Καινὴ Διαθήκη.

Ἐνὼ λοιπὸν οἱ Πρωτόπλαστοι ὁδηγήθηκαν ἔξω ἀπὸ τον Παράδεισο «διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως»⁴², τώρα δια του ξύλου του Σταυροῦ του Ἰησοῦ αὐτοὶ που θα πιστέψουν θα μπουν στον Παράδεισο, γιατί ἀν ο χωματένιος Αδάμ ἔφερε τον θάνατο στην οἰκουμένη, δεν μπορεῖ «Αὐτὸς που τον ἐπλασε ἀπὸ τη γη»⁴³ να του χαρίσει την αἰώνια ζωὴ ἀφοῦ Αὐτὸς εἶναι ἡ

---

³⁸ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμος 2, ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων «Ἡ Ζωὴ», Ἀθήναι 1959, σ. 5.

³⁹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,773. πρβλ. Ρωμ. 5, 17.

⁴⁰ Ἱερομόναχος Γρηγόριος, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. Ἱερὸν Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, Ἁγίου Ὄρους 1998, σ. 265.

⁴¹ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 2*, 6, 10, 11, 28.

⁴² πρβλ. Γεν. 3, 24.

⁴³ πρβλ. Γεν. 2,7.

Ζωή⁴⁴; Και, αν την εποχή του Μωυσή, το πρόβατο είχε τη δυνατότητα να απομακρύνει τον εξολοθρευτή άγγελο⁴⁵, δεν μπορεί πολύ περισσότερο το Πρόβατο του Θεού «τό αἴρον τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» να σώσει τον άνθρωπο και να τον απαλλάξει από την αμαρτία⁴⁶; Το μυστήριο της απολύτρωσης εν Χριστώ δεν είναι κάποιο απλό αίνιγμα, «ἀλλά μυστήριον θεῖον», γιατί πραγματικά είναι τέτοια η υπερβολή της φιλανθρωπίας του Θεού, που μπορεί να οδηγήσει στην απιστία τον άνθρωπο που είναι αποξενωμένος από τον Θεό⁴⁷. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αναφέρει σχετικά ότι «ὁ μονογενῆς Υἱός, ὁ πρό τῶν αἰώνων Λόγος, ὁ τῶν ὄλων Δημιουργός, τήν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀναλαβὼν ἐνηνθρώπησε καί τήν ἡμετέραν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν»⁴⁸.

β) Το καύχημα του Σταυρού.

Ο Κύριλλος προτρέπει αυτούς που δεν πείστηκαν με όσα τους είπε να αναλογιστούν την στάση των δαιμόνων⁴⁹, οι οποίοι, αν και έχουν σταυρωθεί πολλοί στον κόσμο, δεν τρέμουν κανέναν παρά μόνον τον Χριστό, επειδή σταυρώθηκε για τις δικές μας αμαρτίες όντας ο ίδιος εκτός αμαρτίας. Αυτό ακριβώς είναι που τους κάνει να τρέμουν ακόμα και στην θέα του σημείου του σταυρού. Αναφέρεται μάλιστα και στην αναμαρτησία του Χριστού επικαλούμενος τον Πέτρο: «Ἀμαρτίαν γάρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδέ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»⁵⁰ και τον Ησαΐα, ο οποίος προείδε με το πνεύμα την ένσαρκη παρουσία Του⁵¹. Επίσης αναφέρεται στην ομολογία του Πιλάτου⁵² και στην μαρτυρία του ληστή, ο οποίος έγινε «πρωτοστάτης του Παραδείσου»⁵³. Μετά την παράθεση των μαρτυριών τονίζει την αλήθεια του πάθους του Ιησού για την σωτηρία του γένους των ανθρώπων, και υπογραμμίζει ότι: «αν ήταν φαντασία ο Σταυρός, θα ήταν φαντασία και η λύτρωση»⁵⁴.

Εφ' όσον λοιπόν ο Κύριος απεστάλη από τον Πατέρα του στον κόσμο, για να ανορθώσει την ανθρώπινη φύση, η οποία είχε εκπέσει, ως άλλος γενάρχης και νέος Αδάμ, ήταν φυσικό επακόλουθο η ανάληψη της ανθρώπινης φύσης, την οποία «ἐκ πρώτης πλάσεως ὁ Ἄδάμ ἀναμάρτητον ἔσχηκεν» και την οποία κατέρριψε «εἰς διαφθοράν καί θάνατον», ο

---

⁴⁴ πρβλ. Ιωάν. 14,6.

⁴⁵ πρβλ. Ἐξ. 12, 23.

⁴⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,773.
πρβλ. Ιωάν. 1, 29.

⁴⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,773.

⁴⁸ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 8.

⁴⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,773.

⁵⁰ πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 22.

⁵¹ πρβλ. Ησ. 53, 9.

⁵² πρβλ. Λουκ. 23, 14 και Ματθ. 27, 24.

⁵³ πρβλ. Λουκ. 23, 41.

⁵⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,776.

Κύριος να την αναστήσει «κατά φύσιν ἀναμάρτητον», σύμφωνα με τον Μ. Αθανάσιο⁵⁵. Γι' αυτό, ο Σταυρός δεν είναι ντροπή για τον Κύριλλο⁵⁶, αλλά καύχηση και δεν μπορεί να τον αρνηθεί, ακόμα και αν το ήθελε, όπως λέει ο ίδιος, γιατί τον ελέγχει ο Γολγοθάς και το ξύλο του Σταυρού, το οποίο σε μικρά τεμάχια διαμοιράστηκε στην οικουμένη. Και επισημαίνει ότι η ομολογία του για τον Σταυρό στηρίζεται στην βεβαιότητα της γνώσης του για την Ανάσταση⁵⁷, γιατί αν ο Χριστός δεν είχε αναστηθεί, μπορεί να μην τον ομολογούσε.

γ) Η εκούσια ανάληψη του πάθους.

Σχετικά με την εκούσια ανάληψη του πάθους από τον Κύριο, ο Κύριλλος αναφέρει ότι αυτός που ήταν αναμάρτητος πορεύθηκε εκούσια προς το πάθος⁵⁸ και ακόμα και αν κάποιος προσπαθούσε να Τον μεταπέσει, θα του απαντούσε «ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ»⁵⁹. Γιατί οι άνθρωποι μπορεί να πεθαίνουν χωρίς την συγκατάθεσή τους, αλλά ο Χριστός προανέφερε για το Πάθος Του: «ἰδοῦ παραδίδοτε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τό σταυρωθῆναι»⁶⁰ και δεν απέφυγε τον θάνατο, ως Φιλάνθρωπος, για να μην χαθεί ο κόσμος από τις αμαρτίες. Μάλιστα θεωρούσε δόξα τον ἴδιο τον Σταυρό: «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»⁶¹. Ὅχι ότι δεν δοξαζόταν πάντα ως Θεός, αλλά φόρεσε το στεφάνι της υπομονῆς και θυσιάστηκε οικειοθελώς, γιατί ὅπως ἔχει πει: «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν»⁶². Ἦρθε λοιπόν χαρούμενος στο Πάθος για τη σωτηρία των ανθρώπων⁶³, λέει ο Κύριλλος, γιατί ο Πάσχων δεν ήταν ένας τιποτένιος άνθρωπος, αλλά ο ενανθρωπήσας Θεός που αγωνίστηκε τον ἄθλο της υπομονῆς, διδάσκοντάς μας ἔμπρακτα τον δρόμο της υπομονῆς στην πιο ακραία της μορφή, με την οποία παρέχεται η δυνατότητα στον ενχριστωμένο ἄνθρωπο να κερδίσει την αἰώνια ζωή. Αναφορικά με το εκούσιο του θανάτου του Κυρίου επισημαίνει ότι δεν πρέπει να προσεγγίζεται με τη λογική⁶⁴, από την οποία διακατέχεται ο μεταπτωτικός ἄνθρωπος, αλλά από την Αγάπη η οποία είναι μονόδρομος για τον Θεό - Πατέρα. Από Αγάπη ὁμως λειτουργεί και ο Κύριος, ο οποίος δεν οδηγείται στο Πάθος από προσωπικές ανάγκες, τις οποίες δεν ἔχει, αλλά ενεργεί ἀπαθῶς, κυριαρχικά, υπεροχικά και αναγεννητικά, επιτυγχάνοντας πάνω στον

---

⁵⁵ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 67.

⁵⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,773.

⁵⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,776.

⁵⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,777.

⁵⁹ Ματθ. 16, 23.

⁶⁰ Ματθ. 26, 2.

⁶¹ Ιωάν. 12, 23.

⁶² Ιωάν. 10, 18.

⁶³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,780.

⁶⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,784.

Σταυρό την υπέρβαση της αμαρτίας, του θανάτου και της φθοράς, εγκαινιάζοντας την καινή κτίση⁶⁵.

Προκειμένου μάλιστα να αποδείξει την αλήθεια όσων υποστηρίζει, αλλά και να στερεώσει την πίστη των ακροατών του, παραθέτει μια σειρά από αποδείξεις, οι οποίες βασίζονται στα γεγονότα των Παθών, όπως αυτά περιγράφονται στην Καινή Διαθήκη⁶⁶. Υπογραμμίζει όμως ότι ο σκοπός των λόγων του και του κηρύγματός του δεν είναι οι σοφιστείες, «ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις»⁶⁷, διότι όλα αυτά διαλύονται και χάνονται, αλλά όπως αναφέρει: «κηρύσσομεν Χριστόν ἔσταυρωμένον»⁶⁸, όπως προκηρύχθηκε από τους Προφήτες. Γι αυτό προτρέπει τους ακροατές του να σφραγίσουν στην καρδιά τους τις μαρτυρίες που θα ακούσουν. Επειδή όμως είναι πολλές και ο χρόνος είναι λίγος, τους καλεί να γίνουν αυτές η αφορμή για να αναζητήσουν περισσότερες. «Μή γαρ ἔστι σοὶ ἡ χεὶρ μόνον ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔτοιμος»⁶⁹, γιατί ο Θεός χαρίζει τα πάντα, όταν του το ζητάμε. «Εἴ γὰρ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ καὶ λήψεται»⁷⁰ και καταλήγει ζητώντας την ευχή των παρευρισκομένων, ώστε να δώσει ο Θεός σε όλους την δυνατότητα να πιστέψουν⁷¹.

δ) Συμβολικές προτυπώσεις της Σταύρωσης.

Στην εισαγωγή έγινε αναφορά στη διδασκαλία του Κύριλλου και στο γεγονός ότι βασίζεται στην Αγία Γραφή. Αναλύοντας λοιπόν ο Κύριλλος το γεγονός της σταυρικής θυσίας του Κυρίου, παραθέτει τις συμβολικές προτυπώσεις της Σταύρωσης από την Παλαιά Διαθήκη, για τις οποίες δηλώνει τον θαυμασμό του, σχετικά με την ακριβή αντιστοιχία των γεγονότων της πτώσης, με τα πραγματικά γεγονότα της σωτηρίας του ανθρώπου. Αναφέρει χαρακτηριστικά⁷² ότι η πτώση έγινε στον Παράδεισο και η σωτηρία στον κήπο. Από το ξύλο της γνώσης στον Παράδεισο αρχίζει η αμαρτία και νικιέται στο ξύλο του Σταυρού. Δειλινό

---

⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,821.

Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 358.

⁶⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784-821.

⁶⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784.

πρβλ. Α' Κορ. 2, 4.

⁶⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784.

πρβλ. Α' Κορ. 1, 23.

⁶⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784.

πρβλ. Σοφ. Σειρ. 4, 31.

⁷⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784.

πρβλ. Ιακ. 1,5.

⁷¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,784.

⁷² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,796.

κρύφτηκαν από τον Κύριο οι Πρωτόπλαστοι στον Παράδεισο⁷³ και δειλινό μπαίνει ο ληστής από τον Κύριο στον Παράδεισο. Επειδή όμως, όπως αναφέρει, αυτού του τύπου τα επιχειρήματα θεωρούνται από κάποιους τεχνάσματα της λογικής, παραθέτει και τον προφητικό λόγο για το ξύλο του Σταυρού από τον Ιερεμία⁷⁴: «ἐγὼ ὡς ἄρνιον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι οὐκ ἔγνω;». Ὅπου το «ἄρνιον», σύμφωνα με την ερμηνεία του Ιωάννη του Βαπτιστή, είναι «ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ιωάν. 1, 29). Και συνεχίζει: «Δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ καὶ ἐκτρίψωμεν ἀπὸ γῆς ζώντων. Καὶ τό ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ἔτι»⁷⁵. Ὅμως θεωρεῖ ότι ματαιοπονοῦν, γιατί η Ζωή δεν αφανίζεται⁷⁶ και αναφέρεται στον ψαλμωδὸ, ο οποίος λέει: «πρὸ γὰρ ἡλίου τό ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μένει»⁷⁷, καθώς επίσης και στον Μωυσή, ο οποίος θρηνολογώντας αναφέρει ότι η Ζωή κρεμάστηκε στον Σταυρό⁷⁸: «καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου»⁷⁹.

Σχετικά με την καθολικότητα της σωτηρίας⁸⁰, ο Κύριλλος λέει χαρακτηριστικά ότι ο Κύριος ἀπλωσε τα χέρια του στον Σταυρό, για να συμπεριλάβει ὅλη την οικουμένη, γι' αυτό και ο Γολγοθὰς εἶναι το κέντρο της γης, σύμφωνα μάλιστα και με την προαναγγελία του Προφήτη «Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς»⁸¹. Τρυπήθηκαν μάλιστα τα χέρια με καρφιά, ὥστε ὅταν καρφωθεί ἡ ἀνθρώπινη φύση Του στον Σταυρό, ἡ οποία βίασταζε τις ἁμαρτίες των ἀνθρώπων, να πεθάνει μαζί Της καὶ ἡ ἁμαρτία καὶ εμεῖς να ἀναστηθούμε δίκαιοι.

ε) Η μετάνοια του ἀνθρώπου καὶ ἡ χάρη του Θεοῦ.

Για να ἐξάρει τὴ σημασία τῆς μετάνοιας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῆς συγχώρεσης που ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ, ο Κύριλλος σχολιάζει τὴ στάση τοῦ μετανοημένου ληστή καὶ θαυμάζει τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ που τὸν περιέλουσε ἀμεσα χωρὶς χρονοτριβὴ με μόνη προϋπόθεση τὴν πίστη καὶ τὴν μετάνοιά του⁸². Ὅπως ἀμεσα με τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ο Αδάμ ἐξήλθε ἀπὸ τὸν Παράδεισο, «ἐν ἧ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτω

---

⁷³ Γεν. 3, 8.

⁷⁴ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,796-797.

⁷⁵ Ιερ. 11, 19.

⁷⁶ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,796.

⁷⁷ Ψαλμ. 71, 17.

⁷⁸ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,797.

⁷⁹ Δευτ. 28, 66.

⁸⁰ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,805.

⁸¹ Ψαλμ. 73, 12.

⁸² Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,808-809.

ἀποθανεῖσθε»⁸³, ἔτσι ταχύτατα ὁ ληστής λουσμένος ἀπὸ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰσέρχεται μαζί Του στὸν Παράδεισο: «Ἀμήν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παραδείσῳ»⁸⁴.

Προβάλλει ἐπίσης⁸⁵ τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀνεκδιήγητο τῆς χάριτος, μέσα ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ παράνομου ληστή που πέτυχε τὴν εἰσοδὸ τοῦ στὸν Παράδεισο, κάτι που δὲν πέτυχε οὔτε ὁ πιστὸς Ἀβραάμ, οὔτε ὁ Μωυσῆς οὔτε καὶ οἱ Προφῆτες. Καὶ θυμίζει τὰ λόγια τοῦ Παύλου: «ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις»⁸⁶. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὴν περίσσεια τῆς χάριτος λέει ὅτι δὲν πήραμε μόνον τὴ χάρις που χρειαζόμεσθε, ἀλλὰ πολλή παραπάνω: «πολλῶ πλέον», ἀφοῦ «καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν καὶ κακίαν ἀπεδυσάμεθα πᾶσαν καὶ ἀνεγενήθημεν ἄνωθεν καὶ ἀπελυτρώθημεν καὶ ἡγιασθημεν καὶ ἐφ' υἰοθεσίαν ἤχθημεν καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ Μονογενοῦς καὶ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι αὐτοῦ κατέστημεν καὶ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ τελοῦμεν καὶ ὡς περ σῶμα κεφαλῆ, οὕτω ἠνώμεθα»⁸⁷. Προτρέπει⁸⁸, λοιπόν, ὁ Κύριλλος νὰ μὴ γογγύζουμε κατὰ τοῦ Δεσπότη, γιὰτὶ Αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ τὴν δίκαιη κρίση. Μπορεῖ ὁ ληστής νὰ θέλει νὰ πράξει δίκαια ἔργα τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ τὸν προλαβαίνει ὁ θάνατος. Ὅποτε ὁ Θεὸς δέχεται τὴν πίστη, γιὰτὶ εἶναι αὐτὸς που ἀναζητᾷ τὸ χαμένο πρόβατο⁸⁹ καὶ εἶναι αὐτὸς που ἦρθε νὰ ποιμάνει τὰ πρόβατά του στὸς κήπους ἀνάμεσα στα κρίνα⁹⁰. Καὶ καταλήγει με τὰ λόγια τοῦ ληστή πρὸς τὸν Κύριο: «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου».

στ) Ὁ Χριστὸς ὡς Ἀρχιερέας.

Ἀναφερόμενος ὁ Κύριλλος στὸν Χριστὸ ὡς τὸν Ἀρχιερέα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπισημαίνει⁹¹ ὅτι εἰσήλθε στα Ἅγια τῶν Ἁγίων γιὰ πάντα, μέσω τῆς μεγαλύτερης καὶ τελειότερης σκηνῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἀχειροποίητη, ὄχι με τὸ αἷμα τῶν τράγων καὶ τῶν μόσχων, ἀλλὰ με τὸ δικό Του Αἷμα εξασφαλίζοντας ἔτσι τὴν αἰώνια λύτρωση. Γιὰτὶ, ἀν τὸ αἷμα τῶν ταύρων καὶ τῶν τράγων καὶ ὁ ραντισμὸς με στάχτη δάμαλης ἀγιάζει τοὺς μολυσμένους ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τοῦ σώματος, πόσω μάλλον περισσότερο ἀγιάζει τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ⁹²; Καὶ συνεχίζει: «Ἐχομε λοιπόν, ἀδελφοί, τὸ θάρρος που μας δίνει τὸ Αἷμα τοῦ

⁸³ Γεν. 2, 17.

⁸⁴ Λουκ. 23, 43.

⁸⁵ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,809.

⁸⁶ Ρωμ. 5,20.

⁸⁷ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 2*, 185.

⁸⁸ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,809-812.

⁸⁹ πρβλ. Λουκ. 15,5.

⁹⁰ πρβλ. Ἀσμ. 6, 2.

⁹¹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,812-813.

⁹² Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,812-813.

πρβλ. Ἐβρ. 9, 11-14.

Ιησού, για την είσοδό μας στα Άγια των Αγίων, από έναν καινούργιο και ζωντανό δρόμο μέσα από το καταπέτασμα που εγκαινίασε ο Χριστός, δηλαδή με την πρόσληψη της σάρκας Του»⁹³, αλλά επειδή η σάρκα Του ατιμάσθηκε, διαρράγηκε το καταπέτασμα του Ναού «εις τύπον αὐτοῦ», όπως είναι γραμμένο: «καί ἰδοῦ τό καταπέτασμα τοῦ Ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπό ἄνωθεν ἕως κάτω»⁹⁴ και τίποτε δεν ἔμεινε ἀρραγές, γιατί ο Δεσπότης εἶπε: «να το σπῖτι σας εγκαταλείπεται ἔρημο»⁹⁵ και ὄντως κατακερματίστηκε⁹⁶.

Στην Π. Διαθήκη δια στόματος του προφήτη Δαβίδ προαναγγέλλεται ως ο αἰώνιος «ιερέας κατά την τάξιν Μελχισεδέκ, ενώ ο Ησαΐας τον παρουσιάζει ως τον Μεσσία τον «φέροντα τάς ἀμαρτίας ἡμῶν καί περί ἡμῶν ὀδυνώμενον καί τραυματιζόμενον διά τάς ἀμαρτίας ἡμῶν». Στην προς Εβραίους ἐπιστολή της Κ. Διαθήκης, παρουσιάζεται ως ὉΨιστος ἀρχιερέας, του οποίου η ιερωσύνη δεν συγκρίνεται με την λευιτική ιερωσύνη, η οποία καταργήθηκε ἀπό τον Χριστό⁹⁷. Στο παρελθόν, ο ἄνθρωπος για να συνδιαλλαγεί με τον Θεό πρόσφερε ἀντί της ζωῆς του, θυσίες ἀιματηρές ως ἐξιλαστήριες θυσίες. Με τον τρόπο αὐτό, ἤθελε να κατευνάσει την οργή του Θεοῦ για τις ἀμαρτίες του. Ὅμως οι θυσίες της Π. Διαθήκης εἶναι ἀπλές προτυπώσεις και σύμβολα της θυσίας του μεγάλου Ἀρχιερέα. Στην Κ. Διαθήκη (προς Εβραίους ἐπιστολή), σύμφωνα με την προαιώνια βουλή του Θεοῦ, ο Χριστός θα εἶναι «ιερεῦς εἰς τόν αἰῶνα», «ὄσιος, ἄκακος, ἀμίαντος καί κεχωρισμένος τῶν ἀμαρτωλῶν», ο οποίος δεν ἔχει ἀνάγκη «καθ' ἡμέραν πρότερον ὑπέρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν», ἀλλά «προσενέγκας ἑαυτόν ἄμωμον τῷ Θεῷ», «εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τά ἅγια» και «ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ», «μίαν ὑπέρ ἀμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τό διηνεκές» και «ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ» ἀνοίχθηκε ο δρόμος για «τήν εἴσοδον τῶν ἁγίων» και στον ἄνθρωπο⁹⁸.

Προσφέρει, λοιπόν, ο Θεάνθρωπος ἐκούσια και ως ἀμνός ἄμωμος τον εαυτό Του πάνω στον Σταυρό και χύνει το τίμιο αἷμα Του, για να ξεπλύνει τις ἀμαρτίες των ἀνθρώπων. Ἔτσι, ο Υἱός του Θεοῦ γίνεται Μεσίτης ἀνάμεσα στον Θεό και τον ἄνθρωπο. Συγχρόνως ὁμως, προσφέρει ως ἄνθρωπος και ἐκπροσωπώντας ὅλη την ἀνθρωπότητα, ἐξιλαστήρια θυσία στον Θεό, η οποία λόγω της υποστατικής ἐνώσεως των δύο φύσεων στο πρόσωπό Του, ἔχει ἀξία ἀνεκτίμητη. Κανένας ἄλλος ἄνθρωπος δεν θα μπορούσε να προσφέρει μια τέτοια θυσία λόγω των ἀμαρτιῶν του. Ο Μ. Αθανάσιος λέει χαρακτηριστικά: «Ἐπειδή γάρ τό ὀφειλόμενον παρά

---

⁹³ Εβρ. 10-19.

⁹⁴ Ματθ. 27, 51.

⁹⁵ Ματθ. 23, 38.

⁹⁶ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,812.

⁹⁷ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 161.

⁹⁸ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 162.

πάντων ἔδει λοιπόν ἀποδοθῆναι, ὡφείλετο δέ πάντας ἀποθανεῖν», γι' αὐτό «ὑπέρ πάντων τήν θυσίαν ἀνέφερον ἀντί πάντων τόν ἑαυτοῦ ναόν εἰς θάνατον παραδιδούς, ἵνα τοὺς πάντας ἀνυπευθύνους καί ἔλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ». Βέβαια, ἡ θυσία του Κυρίου δεν περιορίζεται μόνο στο πάθος του, ἀλλά περιλαμβάνει ολόκληρη τὴ ζωή του, ἡ οποία ἦταν μια τέλεια θυσία ταπείνωσης, αὐταπάρνησης καὶ υπακοῆς πρὸς τὸν Πατέρα Του καὶ επισφραγίστηκε με τὴν ἐκούσια παράδοσή του στὸν θάνατο⁹⁹.

ζ) Ἡ λύτρωση καὶ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ ταῦτα ὑπέμεινε ὁ Σωτῆρας μας, γιὰ νὰ συμφιλώσῃ τὰ ἐπίγεια με τὰ ἐπουράνια¹⁰⁰, διότι ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας γίναμε ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ¹⁰¹ καὶ αὐτὸ ἐπιφέρει σύμφωνα με τὸν Θεὸ τὸν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως ὁ Θεὸς με τὴν σοφία Του, χωρὶς νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἀπόφασή Του, λειτούργησε με φιλανθρωπία στὴν ἐκτέλεση τῆς ἀπόφασής Του. Ἀν καὶ μποροῦσε λοιπόν ὁ Θεὸς νὰ λυτρώσῃ καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀνθρώπο ἀμεσα, δεν τὸ κάνει γιὰτί θὰ ἀνέτρεπε τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς τάξης τοῦ κόσμου χωρὶς τὴν ἀσκηση τῆς ἀπόλυτης δικαιοσύνης Του. Καὶ ἡ ἀμαρτία πλέον δεν θὰ ἦταν ἀμαρτία, ἀν δεν υπήρχε ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξιλέωσης, με θυσία ἀληθινὴ ἡ οποία θὰ χτυποῦσε τὸ κακὸ στὴ ρίζα του, δηλαδὴ θὰ νέκρωνε τὸ ἀμαρτωλὸ ἐγὼ στὸν ἀνθρώπο, γιὰ νὰ μπορέσῃ αὐτὸ νὰ ἀναγεννηθεῖ με ἀπόλυτη υπακοή στὸν Θεό¹⁰². Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε τὸν δισταγμὸ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ νὰ δεχθεῖ ὅτι τὸ λύτρο καταβλήθηκε στὸν Πατέρα, ἀφοῦ -ὅπως λέει χαρακτηριστικὰ- δεν εἴμαστε ἀιχμάλωτοι σε αὐτὸν καὶ ἐπιπλέον «τίς ὁ λόγος Μονογενοῦς αἷμα τέρπειν Πατέρα, ὅς οὐδέ τὸν Ἰσαάκ ἐδέξατο παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ προσφερόμενον, ἀλλ' ἀντικατηλλάξατο τήν θυσίαν κριὸν ἀντιδιδούς τοῦ λογικοῦ θύματος». Καὶ καταλήγει ὅτι ὁ Πατὴρ παίρνει τὸ λύτρο, ὄχι γιὰτί τὸ ζήτησε ἢ τὸ χρειαζόταν, «ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τό χρῆναι ἀγιασθῆναι τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον»¹⁰³. Πῆρε, λοιπόν, πάνω του ὁ Χριστὸς τὶς ἀμαρτίες τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ μπορέσῃ στὸ ἐξῆς ὁ ἀνθρώπος νὰ ζῆσει τὴ ζωή τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς τέλειας υπακοῆς στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ¹⁰⁴.

Καὶ δεν πρέπει νὰ ξεχνάμε ὅτι Αὐτὸς ποὺ πέθανε γιὰ χάρη μας δεν ἦταν πρόβατο, οὔτε συνηθισμένος ἀνθρώπος, οὔτε καν Ἄγγελος¹⁰⁵, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ποὺ ἐνανθρώπησε¹⁰⁶. Στὸ

---

⁹⁹ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 2*, 159, 177.

¹⁰⁰ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,812-813. πρβλ. Κολ. 1, 20.

¹⁰¹ πρβλ. Ρωμ. 5, 10.

¹⁰² Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 2*, 168.

¹⁰³ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 2*, 181.

¹⁰⁴ πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 24.

¹⁰⁵ πρβλ. Ησ. 63, 9.

¹⁰⁶ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,812-813.

ερώτημα αν θα μπορούσε άνθρωπος να προσφέρει την λογική αυτή θυσία, απαντά ο Μ. Βασίλειος ότι δεν υπάρχει κάτι που μπορεί να δώσει ο άνθρωπος σαν αντάλλαγμα για τη λύτρωση της ψυχής του, ούτε ο καθένας μας για τα δικά του αμαρτήματα. Αλλά ούτε οι αναμάρτητοι άγγελοι θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν την ανθρώπινη φύση, γιατί «ὁ ἁγιασμός ἔξωθεν ὢν τῆς οὐσίας» των αγγέλων «τὴν τελείωσιν αὐτοῖς ἐπάγει διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος». Αυτό, λοιπόν, που οι άγγελοι δεν έχουν πηγαία από τη φύση τους, δεν μπορούν να το μεταδώσουν. Μόνο το Πνεύμα μπορεί να το μεταδώσει στους άλλους. Γιατί, όπως λέει και ο Μ. Αθανάσιος, δεν υπάρχει τρόπος το δημιούργημα να ενωθεί με τον δημιουργό του μέσω άλλου δημιουργήματος¹⁰⁷. Μάλιστα δεν μπορεί να υπάρξει σύγκριση της αμαρτίας των ανθρώπων με την αγιότητα του αναμάρτητου Ιησού, του οποίου το μέγεθος της θυσίας είναι ανυπέβλητο. Όπως λέει ο άγιος Χρυσόστομος «κατέβαλε πολλῶν πλείονα ὢν ὀφείλομεν καὶ τοσούτῳ πλείονα, ὅσῳ πρὸς ῥανίδα μικρὰν πέλαγος ἄπειρον»¹⁰⁸. Είναι Αυτός που για χάρη μας έδωσε την ψυχή Του, όταν το θέλησε, και με την θέλησή Του την πήρε πάλι¹⁰⁹. Ο ιερός Χρυσόστομος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι με το πάθος και τον θάνατο του Κυρίου «ὁ διάβολος ἤσχημόνησεν» όσο ποτέ άλλοτε και πλήγηκε θανάσιμα από τον θάνατο του Αθώου και Αναμάρτητου, ο οποίος «μετά παρρησίας ἀπέθανε». Γι' αυτό, η σταυρική θυσία του Κυρίου είναι η τέλεια θυσία, ευάρεστη στον Θεό. Είναι λογική, πνευματική, ηθική και θυσία υπέρτατης υπακοής, η οποία ξεκινάει από την στιγμή που έρχεται ο Χριστός στον κόσμο και κορυφώνεται πάνω στον Σταυρό¹¹⁰.

1.3. Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας στις Μυσταγωγικές Κατηχήσεις.

Οι Μυσταγωγικές Κατηχήσεις, όπως έχει προαναφερθεί, είναι μια σύντομη παρουσίαση και ανάλυση των Μυστηρίων, του βαπτίσματος και της θείας Ευχαριστίας και απευθύνονται στους πιστούς που έχουν βαπτισθεί και είναι μέλη της Εκκλησίας. Προσπαθούν να τους μύησουν στο βαθύτερο νόημα των μυστηρίων και να αναδείξουν τη σημασία τους για την σωτηρία του ανθρώπου. Είναι μικρότερες σε έκταση συγκριτικά με τις Κατηχήσεις των Φωτιζόμενων, έχουν όμως ιδιαίτερα μεγάλη αξία, γιατί δίνουν πληροφορίες για την τέλεση των δύο βασικών μυστηρίων: του βαπτίσματος και της θείας Ευχαριστίας, τα οποία είχαν κεντρική θέση στην κατηχητική αγωγή και την θεολογία της αρχαίας Εκκλησίας.

---

¹⁰⁷ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 168, 169.

¹⁰⁸ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 184.

¹⁰⁹ πρβλ. Ιωάν. 10, 18.

¹¹⁰ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 2*, 170, 181.

Πιθανόν να αποτελούν και την μοναδική πηγή μελέτης της ιστορίας της πρωτοχριστιανικής Λατρείας¹¹¹.

Η πρώτη Εκκλησία όρισε να διδάσκονται οι πιστοί την θεολογία των Μυστηρίων μετά το Βάπτισμα, γιατί τότε οι αισθήσεις τους είχαν καθαρθεί και μπορούσαν να κατανοήσουν τις μεγάλες αλήθειες, χωρίς τον κίνδυνο να τις περιφρονήσουν και να χάσουν παντελώς την δυνατότητα της σωτηρίας¹¹². Ο άγιος Κύριλλος στην αρχή της διδασκαλίας του προς τους Νεοφώτιστους αποκαλεί τα Μυστήρια της Εκκλησίας «πνευματικά καί έπουράνια», γιατί πηγάζουν από το Πνεύμα, λειτουργούνται από Αυτό και οδηγούν τον πιστό μέσω των χαρισμάτων που του παρέχουν στην πρόγευση της ουράνιας ζωής¹¹³. Ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας τα παρομοιάζει με «θυρίδες», μέσω των οποίων ο «Ήλιος της Δικαιοσύνης» εισέρχεται στον κόσμο. Και όταν το θείο φως μέσω των Μυστηρίων μπει στην ψυχή «νικάει τη σαρκική ζωή» και τα θέλητρα αυτού του κόσμου¹¹⁴. Στη Θεία Λειτουργία και συγκεκριμένα στη Θεία Ευχαριστία, ο άνθρωπος ξεπερνάει τα όρια της φύσης του και μεταλαμβάνοντας Σώμα και Αίμα Χριστού, νικάει την αμαρτία και τον θάνατο «εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καί εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον» και οδηγείται στη θέωση.

Το έργο της οικονομίας του Θεού για τον αγιασμό και τη σωτηρία του κόσμου συνοψίζεται στη Θεία Λειτουργία. Η Ευχαριστία είναι η πραγμάτωση της Βασιλείας του Θεού μέσα στην ιστορία και μέσω αυτής η Εκκλησία φανερώνει την αληθινή της φύση¹¹⁵. Το «τυπικό» που ακολουθεί η Εκκλησία στις διάφορες ακολουθίες και τελετές δεν είναι η ουσία, αλλά λειτουργεί βοηθητικά στην επικοινωνία του πιστού με τον Θεό. Ο ίδιος ο Χριστός διακήρυξε ότι ο Θεός είναι Πνεύμα και η «έν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» λατρεία μαρτυρεί ακριβώς την παρουσία και την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, το οποίο Αυτός υποσχέθηκε στην Εκκλησία Του. Είναι λοιπόν το Πνεύμα που μεταβάλλει το ψωμί και το κρασί σε Σώμα και Αίμα Χριστού και είναι το ίδιο Πνεύμα που μεταμορφώνει την καρδιά και τη διάνοια αυτών που λατρεύουν εν πνεύματι τον Θεό και ενώνονται μαζί του μέσω του μυστηρίου

---

¹¹¹ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 65.

¹¹² Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 587.

¹¹³ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 586.

¹¹⁴ Αρχιμ. Νικόλαος Ιωαννίδης, «Νικόλαος Καβάσιλας και Συμεών Θεσσαλονίκης, οι θεμελιωτές της Θεολογίας της Βυζαντινής Λατρείας» στο: *Πρόσωπα και σταθμοί, ορόσημα στη διαμόρφωση της Θείας Λατρείας*, Πρακτικά ΙΒ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2014, σ. 356.

¹¹⁵ Δανιήλ Μητροπολίτης Καισαριανής Βύρωνος και Υμηττού, «Προσφώνησις» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 15. Ιωάννης Μητροπολίτης Περγάμου, «Θεία Ευχαριστία και Εκκλησία» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 27.

«συσταυρούμενοι αὐτῶ καί συνανιστάμενοι καί ἐν καινότητι ζωῆς περιπατοῦντες»¹¹⁶. Ὅπως ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ περνάει ἀπὸ τὸν Σταυρό, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος που ἐπιθυμεί τὴν ἔνωση με τὸν Θεό, πρέπει νὰ σταυρώσει τὰ πάθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες του, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συναναστηθεῖ μαζί Του, ἀφοῦ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ὁ μόνος που ἔχει τὴν ἐξουσία πάνω στὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο.

Στὴν ΙΔ' Κατήχησή του πρὸς τοὺς Φωτιζόμενους¹¹⁷, ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐρμηνεύει τὸ ἄρθρο «καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς», ὅπου μέσα ἀπὸ πολλὲς μαρτυρίες, οἱ Κατηχούμενοι εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν ἐνδοξη παρουσία τοῦ Χριστοῦ στα δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Ἐτσι, μποροῦν νὰ κατανοήσουν καλύτερα τὴν σημασία τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Ευχαριστίας στὴ ζωὴ τῆς Εκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμη καὶ τὴν αγιαστικὴ χάρη που ἀντλοῦν, ὅταν μεταλαμβάνουν τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Κυρίου.

Ὁ Κύριλλος, στὴν Ε' Μυσταγωγικὴ Κατήχηση, ὀνομάζει τὴν Θεία Ευχαριστία «ἀγία καὶ φρικωδεστάτη» θυσία¹¹⁸. ἡ ὁποία προσφέρεται «ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου», προσδίδοντάς της ἔτσι μιὰ ἰδιαιτερότητα που τὴν τοποθετεῖ στὸ κέντρο τῆς ζωῆς τῆς Εκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου ολόκληρου. Ὁ Χριστός δια τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς Ευχαριστίας εἶναι πραγματικὰ παρὼν προσφερόμενος μέσω τῆς ἀναίμακτης θυσίας, ἡ ὁποία ἀναπαριστᾷ μυστηριακά, ἀλλὰ πραγματικὰ τὴν ἐφάπαξ προσφερθεῖσα στὸν Σταυρό ἀπὸ τὸν Μεγάλον Ἀρχιερέα. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δύο θυσίες εἶναι ὅτι ἡ μὲν αἱματηρὴ, ἐξιλαστήρια θυσία, προσφέρθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο ἐπάνω στὸν Σταυρό, γιὰ τὴν σωτηρία ολόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἐνῶ ἡ ἀναίμακτη θυσία τῆς Θείας Ευχαριστίας προσφέρεται γιὰ τὴν προσωπικὴ οικείωση τῆς σωτηρίας ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, καθὼς καὶ γιὰ τὴν πρόσληψη τῶν ἀγαθῶν που ἀπορρέουν ἀπὸ τὸν Σταυρό. Μποροῦμε νὰ πούμε λοιπὸν ὅτι ἡ θυσία τῆς Ευχαριστίας εἶναι σχετικὴ, γιὰτὶ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴ θυσία τοῦ Σταυροῦ, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ συνέχεια. Ἡ Θεία Ευχαριστία δὲν προσθέτει οτιδήποτε στὴν ἐξιλαστήρια θυσία τοῦ Κυρίου πάνω στὸν Σταυρό, οὔτε ἔχουμε πραγματικὴ ἐπανάληψη τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος στὴ Θεία Ευχαριστία μυστηριωδῶς εἶναι ὁ «προσφέρων καὶ

---

¹¹⁶ Γεώργιος Φίλιας, «Ἡ Γένεση τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας (Α' αἰ.)» στὸ: *Πρόσωπα καὶ σταθμοί, ὁρόσημα στὴ διαμόρφωση τῆς Θείας Λατρείας*, Πρακτικὰ ΙΒ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Εκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2014, σ. 60-61.

¹¹⁷ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,825-869.

¹¹⁸ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116.

προσφερόμενος και τούς μετέχοντας αγιάζων», μεταδίδοντας στους μεταλαμβάνοντες τους σωτηριώδεις καρπούς της άπαξ και δια παντός προσφερόμενης θυσίας Του¹¹⁹.

α) Περί του Σώματος και του Αίματος του Χριστού

Στην Δ' Μυσταγωγική Κατήχηση¹²⁰ αναλύεται διεξοδικά το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Κατά την πάγια συνήθεια του Κυρίλλου, η ευχαριστιακή θεολογία του στηρίζεται στις βιβλικές διηγήσεις, ιδιαίτερα μάλιστα στη διδασκαλία του Παύλου περί Ευχαριστίας. Θεωρεί απαραίτητη την αναφορά στην Παράδοση της πρώτης Εκκλησίας περί του μυστηρίου και, όπως επισημαίνει και ο Παύλος στην προς Κορινθίους επιστολή του, παραδίδει αυτά ακριβώς που παρέλαβε. Έτσι και ο άγιος Πατέρας δηλώνει ότι τα λόγια του στηρίζονται στα λόγια του Κυρίου και του Παύλου¹²¹, τα οποία δεν έπαψαν ποτέ να αποτελούν την ζωντανή Παράδοση στην λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Λόγω της σπουδαιότητας του θέματος, στην Καινή Διαθήκη έχουμε λεπτομερείς αναφορές από τους τέσσερεις ευαγγελιστές και τον Απόστολο Παύλο, για την τέλεση και την παράδοση του μυστηρίου από τον Κύριο.

Ο Κύριλλος επιλέγει την πρώτη προς Κορινθίους επιστολή του Παύλου¹²², για να πληροφορήσει τους πιστούς σχετικά με το μυστήριο που και οι ίδιοι αξιώθηκαν να ζήσουν και μέσω του οποίου έγιναν «σύσσωμοι καί σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ»¹²³. Το «σύσσωμος» και «σύναιμος» πρέπει να το εκλάβουμε με την έννοια της εκκλησιολογικής και της σωτηριολογικής εμπειρίας. Η Εκκλησία είναι το σώμα του Σωτήρα μας Ιησού Χριστού και μέσω αυτής συνδεόμαστε με την Κεφαλή του Σώματος που είναι ο Ιησούς Χριστός. Μεταλαμβάνοντας τον «άρτο της ζωής» ενσωματωνόμαστε στο σώμα Του. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέει: «Χριστός Ἐκκλησίας σάρκα ανέλαβεν» και «Σῶμα ἡμᾶς ἑαυτοῦ ἐποίησε, Σῶμα ἡμῖν τό ἑαυτοῦ μετέδωκε. Τί ἐστίν ὁ ἄρτος; Σῶμα Χριστοῦ. Τί δε γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ· οὐχί σώματα πολλά, ἀλλά σῶμα ἓν»¹²⁴. Με την Θεία Ευχαριστία δεν «μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος» εσχολογικά, ἀλλά γινόμαστε και στο

¹¹⁹ Ιωάννης Καρμίρης, «Ευχαριστία, Θεία» στο *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 5 (1964), σ. 1131.

¹²⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097-1105.

¹²¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097.

¹²² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097. «Καί αὕτη τοῦ μακαρίου Παύλου ἡ διδασκαλία ἱκανή καθέστηκε πληροφορησαί ὑμᾶς περὶ τῶν θείων μυστηρίων ὧν κατηξιώθητε, σύσσωμοι καί σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι. Αὐτός γάρ ἄρτι ἐβόα· "Ὅτι ἐν τῇ νυκτί ἧ παρεδίδοτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λαβὼν ἄρτον καί εὐχαριστήσας ἔκλασε καί ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. Καί λαβὼν ποτήριον καί εὐχαριστήσας εἶπε· Λάβετε, πίετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα." Αὐτοῦ οὖν ἀποφνηαμένου καί εἰπόντος περὶ τοῦ ἄρτου· "Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα", τίς τολμήσει ἀμφιβάλλειν λοιπόν; Καί αὐτοῦ διαβεβαιωσαμένου καί εἰρηκότος· "Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα", τίς ἐνδοιάσει ποτέ λέγων μὴ εἶναι αὐτοῦ αἷμα;»

¹²³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097.

¹²⁴ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 618.

παρόν «σύζωοι Χριστοῦ», έκφραση που απαντάται σε πολλούς Πατέρες¹²⁵. Η ένωση αυτή δεν είναι ηθική ή εξωτερική. Το μυστήριο ιερουργείται στην λειτουργική κοινότητα, αλλά και μέσα στον κάθε πιστό. «Γίνεται μια θαυμαστή κατά χάριν περιχώρηση και ασύγχυτη ταύτιση. Ο άνθρωπος ολόκληρος, σώματι και πνεύματι, μπαίνει μέσα στον ασύνθετο κόσμο της ακτίστου τριαδικής χάριτος. Και συγχρόνως δέχεται μέσα του τον Χριστό συν Πατρί και Πνεύματι»¹²⁶.

Αλλά και ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας ερμηνεύει την ένωση αυτή, σαν πρόσληψη του κτιστού και θέωση, μέσα στην απεραντοσύνη της άκτιστης Θείας Χάρης, όπου ο άνθρωπος παρομοιάζεται με σταγόνα νερού και ο Χριστός με μύρο. Από την ένωσή τους θα προέλθει μύρο με ευωδία Χριστού¹²⁷. Γινόμαστε δηλαδή «χριστοί κατά χάριν». Αυτή η «κατά χάριν» θέωση είναι η «πρώτη ανάσταση», αφού σύμφωνα με τον άγιο Συμεών τον Νέο τον Θεολόγο, «Πρό τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, ψυχῶν ἀνάστασις γίνεται, ἔργω, δυνάμει, πείρα καὶ ἀλήθεια»¹²⁸. Για τον άγιο Κύριλλο δεν επιτρέπεται κανένας να αμφιβάλλει ότι το ψωμί και το κρασί είναι το Σώμα και το Αίμα του Χριστού, αφού έχουμε τη ρητή διαβεβαίωση του ἴδιου του Κυρίου, τη νύχτα, λίγο πριν παραδοθεί¹²⁹. Σχετικά, ο άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός αναφέρει ότι, αφού «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργῆς» και «πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν», από τη δημιουργία μέχρι και την ενανθρώπιση του Θεού Λόγου, δεν μπορεί «τόν ἄρτον ἐαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι καὶ τόν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα;». Και όπως όλα τα δημιούργησε με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, έτσι και τώρα το Πνεύμα ενεργεί και ξεπερνιέται η φύση¹³⁰. Συνεχίζοντας την επιχειρηματολογία του, ο Κύριλλος αναφέρεται στο θαύμα που έκανε ο Ιησούς στην Κανά της Γαλιλαίας, όπου με ένα νεύμα Του μόνο έκανε το νερό κρασί¹³¹.

Με τον ίδιο τρόπο λοιπόν που έκανε αυτό το παράδοξο θαύμα σε έναν ανθρώπινο γάμο, ο ἴδιος, ως Αρχιερέας πλέον, δώρισε στους υιούς του πνευματικού Νυμφώνα Του, δηλαδή στα παιδιά της Εκκλησίας Του, την απόλαυση του σώματός Του και του αίματός Του. Πώς μπορούμε, λοιπόν, να ισχυριστούμε ότι δεν είναι αξιόπιστος ως Αρχιερέας, όταν μετέβαλλε με την ευχή Του το κρασί σε αίμα; Ο ευαγγελιστής Ιωάννης αναφέρεται στο θαύμα (2, 11) και θεωρεί ότι αυτό σηματοδοτεί το τέλος της παλαιάς εποχής και την αρχή της νέας

---

¹²⁵ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 161.

¹²⁶ Αρχ. Βασίλειος, *Εισοδικόν*, εκδ. Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος 1974, σ.117.

¹²⁷ πρβλ. Β΄ Κορ. 2, 15.

¹²⁸ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 618-619.

¹²⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1100.

¹³⁰ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Έκδοσις ακριθής*, 367.

¹³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097.

εσχατολογικής εποχής της βασιλείας του Θεού. Αποτελεί την «αρχή των σημείων» του Ιησού Χριστού και φανερώνει την δόξα του Θεού στην ιστορία. Ο άγιος Κύριλλος συσχετίζοντας τη θεία Ευχαριστία με το θαύμα, του προσδίδει εσχατολογική σημασία¹³². Έτσι, αυτοί που κοινωνούν μετέχουν από αυτή τη ζωή στα εσχατολογικά αγαθά του μέλλοντος. Η θεία Ευχαριστία είναι πραγματικά «ούράνιος τράπεζα» επί της γης κατά τον Ιωάννη Δαμασκηνό και ως «ψυχοτρόφος» θρέφει τους πιστούς «ποιότητα θεία» σύμφωνα με τον Μάξιμο τον Ομολογητή, ώστε να τους καταστήσει ικανούς να μετάσχουν στη ζωή της θέωσης, στη βασιλεία του Θεού¹³³.

Δεν υπάρχει, λοιπόν, καμία αμφιβολία ότι μεταλαμβάνουμε το Σώμα και το Αίμα του Χριστού¹³⁴, όμως οι ανθρώπινες αισθήσεις είναι που μας μπερδεύουν. Γιατί πραγματικά μας δίνεται με την εξωτερική μορφή του άρτου το Σώμα και με την εξωτερική μορφή του οίνου το Αίμα. Δεν πρέπει όμως να λησμονούμε ότι πρόκειται για Μυστήριο. Στο Μυστήριο υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην ουσία και στα συμβεβηκότα των στοιχείων. Έτσι, στον άρτο και στον οίνο έχουμε εκτοπισμό της ουσίας τους, την οποία καταλαμβάνει η ουσία του σώματος και του αίματος του Χριστού. Αυτή η μεταβολή των στοιχείων καλείται «μετουσίωση». Η μια ουσία παίρνει τη θέση της άλλης. Τα συμβεβηκότα που είναι οι ποιότητες της ουσίας παραμένουν στα αγιάσματα, δηλαδή έχουμε παραμονή της γεύσης, του χρώματος, της οσμής, του βάρους κ.ά. και είναι αυτά ακριβώς που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος με τις εξωτερικές αισθήσεις. Ο άνθρωπος, όμως, με την πίστη του έχει την εσωτερική πληροφορία ότι μεταλαμβάνει το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου. Η παραμονή των συμβεβηκότων στα αγιάσματα είναι η οικονομία του Θεού για να μπορέσει ο πιστός να μετέχει με ευκολία στο μυστήριο. Γιατί ποιος θα άντεχε να υποδεχθεί και να κοινωνήσει αυτούσιο Σώμα και Αίμα Χριστού¹³⁵;

Η χρήση του όρου «τύπος» για τον άρτο και τον οίνο από τον άγιο Κύριλλο, όπως και οι όροι «αντίτυπον», «σύμβολον», «ομοίωμα», που χρησιμοποιούνται από τους Πατέρες Αθανάσιο, Γρηγόριο Θεολόγο, Γρηγόριο Νύσσης και άλλους Πατέρες, σε καμία περίπτωση

---

¹³² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1097-1100.

¹³³ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 163.

¹³⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1100. «Γ'. Ὡστε μετὰ πάσης πληροφορίας ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνομεν Χριστοῦ. Ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοται σοι τὸ σῶμα, καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδοται σοι τὸ αἷμα, ἵνα γένη, μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύναϊμος Χριστοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα ἀναδιδομένου μέλη. Οὕτω κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον θείας "κοινωνοὶ γινόμεθα φύσεως".»

¹³⁵ Ανδρέας Θεοδώρου, «*Τα Σα εκ των Σων*» (*Ερμηνευτικό σχόλιο στη Θεία Λειτουργία*), εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2000, σ. 181.

δεν προσδίδουν συμβολική έννοια στο Σώμα και το Αίμα του Κυρίου¹³⁶. Αλλά, όπως αναφέρει ο Ι. Δαμασκηνός «οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες»¹³⁷. Ο ἅγιος Κύριλλος μας λέει ξεκάθαρα ὅτι μεταλαμβάνοντας το σώματος και του αἵματος του Χριστοῦ, γινόμεστε με τον Χριστό ἕνα σώμα και ἕνα αἷμα, Χριστοφόροι¹³⁸, που κυκλοφορεῖ στα μέλη μας το σώμα Του και το αἷμα Του και ὅπως λέει ο ἀπόστολος Πέτρος γινόμεστε «κοινωνοὶ θείας φύσεως»¹³⁹. Ο Παῦλος στην ἐπιστολή του προς Γαλάτας αναφέρει: «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός» (2, 20). Ἐνῶ ο ἅγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός ἐξηγεῖ ὅτι: «Ἀντίτυπα δε τῶν μελλόντων λέγονται οὐχ ὡς μή ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δέ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας»¹⁴⁰.

Στη συνέχεια, ο Κύριλλος αναφέρεται στον σκανδαλισμό των Ιουδαίων στο ἀκουσμα των λόγων του Κυρίου: «Ἐάν δεν φάτε τὴ σάρκα και δεν πιείτε το αἷμα μου, δεν θα ἔχετε μέσα σας ζωή»¹⁴¹. Ἐπειδὴ ὅμως δεν ἀντιλήφθηκαν το πνευματικὸ νόημα που εἶχαν τα λόγια του Χριστοῦ, ἀποχώρησαν σκανδαλισμένοι, νομίζοντας ὅτι ο Σωτήρας των ἀνθρώπων τους προέτρεπε να φάνε ἀνθρώπινη σάρκα¹⁴². Βέβαια, ο Κύριος μετὰ την ἀποχώρηση των Ιουδαίων ἐξηγεῖ: «τό πνεῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμα ἐστὶ καὶ ζωὴ ἐστίν»¹⁴³. Το Πνεῦμα λοιπὸν εἶναι αὐτὸ που ζωοποιεῖ και ἡ σάρκα του Χριστοῦ δίνει αἰώνια ζωὴ, γιατί κατοικεῖ σε αὐτὴ το Πνεῦμα. Κάθε ἄλλη σάρκα που δεν κατοικεῖ μέσα της ἡ θεότητα δεν ὠφελεῖ σε τίποτε. Και τα λόγια του Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὡς λόγια Θεοῦ ἔχουν μέσα τους το Πνεῦμα, γι' αὐτὸ μεταδίδουν ζωὴ. Για τον ἴδιο λόγο, μόνον με την μετοχὴ στο ευχαριστιακὸ Δείπνο της Ἐκκλησίας, ο ἀνθρώπος ζεῖ την πραγματικὴ ζωὴ, τὴ ζωὴ του Πνεύματος.

Ἐπίσης, ο ἅγιος Κύριλλος αναφέρεται στους ἄρτους της προθέσεως της Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ οἱ εἶχαν τέλος¹⁴⁴. Πλέον, στην Καινὴ Διαθήκη ὑπάρχει ο οὐράνιος ἄρτος και το Ποτήριο που παρέχει την σωτηρία¹⁴⁵ και ἀγιάζει την ψυχὴ ἀλλὰ και το σώμα του ἀνθρώπου. Ὅπως το σώμα τρέφεται με τον ἄρτο, ἔτσι και ἡ ψυχὴ τρέφεται και ἀγιάζει με τον

---

¹³⁶ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμος 3, ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήνα 1961, σ. 191.

¹³⁷ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς*, 374.

¹³⁸ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1112.

¹³⁹ πρβλ. Β' Πέτρ. 1, 4.

¹⁴⁰ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς*, 374.

¹⁴¹ Ιωάν. 6, 53 «Ἐάν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζῶν ἐν ἑαυτοῖς.»

¹⁴² Ιωάν. 6, 61. 66.

¹⁴³ Ιωάν. 6, 63.

¹⁴⁴ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1113.

¹⁴⁵ Ψαλμ. 115, 4.

Θεό-Λόγο. Ο ίδιος ο Κύριος μας διαβεβαιώνει για τη σάρκα Του ότι «ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις» και για το αἷμα Του ότι «ἀληθῶς ἐστὶ πόσις», γιατί Αυτός είναι η Ζωή. Είναι «ο ἄρτος του Θεοῦ που κατεβαίνει ἀπὸ τον ουρανὸ και δίνει ζωὴ στον κόσμo»¹⁴⁶. Η θεία Ευχαριστία είναι η ουράνια τροφή που διατηρεῖ και ενισχύει τον ἄνθρωπο στη ζωὴ της χάριτος, που μεταδόθηκε με το Βάπτισμα. Τον βοηθάει να απαλλαγεί ἀπὸ τις επιθυμίες του παλαιοῦ ἀνθρώπου, δυναμώνει τη θέλησή του να ἀνισταθεῖ στους πειρασμούς και να προοδεύει στον αγιασμό, ἕως ὅτου καταστήσει «εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁴⁷.

Ο ἅγιος Κύριλλος παροτρύνει τους πιστοὺς να μην δίνουν σημασία στα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ἄρτου και του οἴνου, γιατί αὐτὸ υποβάλλεται ἀπὸ τις αισθήσεις του ἀνθρώπου, ἀλλὰ να ἀρκούνται στη διαβεβαίωση του Ἰδιοῦ του Δεσπότη Χριστοῦ¹⁴⁸. Η πίστη μας πληροφορεῖ με σιγουριά ὅτι δεν πρέπει να κρίνουμε ἀπὸ τη γεύση και ὅτι πραγματικά καταξιωνόμαστε του σώματος και του αἵματος του Χριστοῦ. Ο ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος της Λυώνος, σχετικά με το Μυστήριο της Ευχαριστίας μας βεβαιώνει: «τό κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεγωνῶς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ἡ Εὐχαριστία σώμα Χριστοῦ» και «αἷμα Χριστοῦ». Πολύ παραστατικά ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀπαντᾷ στον βαθύτερο πόθο κάθε Χριστιανοῦ, ὁ οποίος θέλει να δει την μορφή του Χριστοῦ, τα ρούχα, τα παπούτσια και γενικά τον τύπο Του, λέγοντας: «ἰδοῦ αὐτόν ὄραξ, αὐτοῦ ἄπτει, αὐτόν ἐσθίεις. Καὶ σὺ μὲν ἰμάτια ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν, αὐτός δε ἑαυτόν σοὶ δίδωσιν οὐκ ἰδεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄψασθαι καὶ φαγεῖν καὶ λαβεῖν ἔνδον»¹⁴⁹. Στη θεία Λειτουργία «εἶναι παρών ὁ Κύριος και ἐπιτελεῖται ὁ θάνατός Του και η φρικτὴ θυσία Του». «Εὐλαβηθεῖτε τὴν ἱεράν ταύτην τράπεζαν» τονίζει ὁ ἅγιος Ἰωάννης «τόν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστόν, τό Θῦμα τό ἐπ' αὐτῆς κείμενον»¹⁵⁰.

β) Προφητείες και προτυπώσεις του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας

Ο Κύριλλος, ὅπως και ἄλλοι Πατέρες της Εκκλησίας, ἐρμηνεύει προφητικά τα λόγια του Δαβὶδ ἀπὸ τον 22^ο Ψαλμό¹⁵¹ και παρουσιάζει στους ἀκροατές του τη σημασία και τη

---

¹⁴⁶ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμῆος, *Εἰσαγωγή*, 621 και Ἰωάν. 6, 33.

¹⁴⁷ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 3*, 210.

¹⁴⁸ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101. «Μὴ πρόσεχε οὐδὲν ὡς ψιλοῖς τῶ ἄρτῳ καὶ τῶ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω. Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνης τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνεκδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς.»

¹⁴⁹ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματικὴ 3*, 184, 188.

¹⁵⁰ Ἱερομόναχος Γρηγόριος, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, 266.

¹⁵¹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101-1104. «Καὶ ὑπαγορεύει σοι Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν δύναμιν, λέγων· Ἦτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με».

δύναμη του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας. Ο Δαβίδ μέσα σε κλίμα αισιοδοξίας, βαθιάς πίστεως και ευγνωμοσύνης απευθύνεται στον Θεό και τον ευχαριστεί για την Τράπεζα που παραθέτει προς τιμήν του και σε πείσμα των εχθρών του. Ο άγιος Πατέρας εξηγεί ότι αυτή η Τράπεζα χωρίς αμφιβολία είναι η πνευματική Τράπεζα που παραθέτει ο Θεός σε αυτόν που τον εμπιστεύεται¹⁵² απέναντι σε αυτούς που του προξενούν θλίψη, ώστε βλέποντας την τιμή, με την οποία τον περιβάλλει και την ασφάλεια που του παρέχει, να καταντροπιαστούν. Μάλιστα εξηγεί ο Κύριλλος ότι πριν από την παρουσία του Κυρίου, οι δαίμονες ετοιμάζαν Τράπεζα στους ανθρώπους¹⁵³, καλώντας τους με τον τρόπο αυτό σε κοινωνία μαζί τους. Όμως, μετά την παρουσία του Κυρίου στον κόσμο, παρατίθεται πνευματική Τράπεζα, όπου ο άνθρωπος βιώνει την πραγματική ζωή του πνεύματος, που είναι η κοινωνία με τον Θεό, διότι όπως είπε ο Ίδιος στους μαθητές Του, «εάν μή φάγητε τήν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί πίητε αὐτοῦ τό αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»¹⁵⁴. Για τον λόγο αυτό, η Εκκλησία καλεῖ πάντα τους πιστούς, μετά από κατάλληλη προετοιμασία, να μετέχουν συχνά στο ιερό Μυστήριο.

Σχετικά, ο άγιος Ιγνάτιος αναφέρει: «ὅταν πυκνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ καί λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα τῆς πίστεως». Για τον άγιο Κύριλλο, οι κοινωνίες είναι δύο ειδών. Η κοινωνία που ζει στην αμαρτία και διακατέχεται από το δαιμονικό στοιχείο και η κοινωνία που έχει ως πυρήνα της τα Μυστήρια της Εκκλησίας και ζει τη ζωή της αρετῆς και του αγιασμοῦ. Επομένως, ο άνθρωπος καλεῖται να επιλέξει ανάμεσα στις δύο τράπεζες που παρατίθενται γι' αυτόν και να ζήσει ζωή με «κοινωνίαν Θεοῦ» ή ζωή με «κοινωνίαν δαιμόνων». Κάθε φορά που επιλέγει με τις πράξεις του την αποδαιμονοποίηση της ζωῆς του και της ιστορίας, πλησιάζει περισσότερο την βασιλεία του Θεοῦ¹⁵⁵. Άλλωστε ένας από τους λόγους, που ο Χριστός ήρθε στον κόσμο μας, ήταν και η απομάκρυνση των δαιμόνων από τη ζωή του ανθρώπου και της κοινωνίας γενικότερα. Ο ευαγγελιστής Ματθαῖος (12, 28) αναφέρει: «εἶ δε ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τα δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία του Θεοῦ»¹⁵⁶.

---

¹⁵² Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101. «Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τράπεζαν οἱ δαίμονες τοῖς ἀνθρώποις ἠτοίμαζον, ἡλισγημένην καὶ μεμιασμένην, καὶ διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμει· ἀλλὰ μετὰ τὴν σὴν παρουσίαν, ὧ Δέσποτα, ἠτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. Ὅταν ἄνθρωπος λέγη Θεῷ· "Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν", τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἠτοίμασεν ἐξεναντίας, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀντικειμένως τοῖς δαίμοσιν; Καὶ μάλα εἰκότως· ἐκείνη μὲν γὰρ κοινωνίαν εἶχε δαιμόνων, αὕτη δὲ κοινωνίαν Θεοῦ».

¹⁵³ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101.

¹⁵⁴ Ἰωάν. 6, 53.

¹⁵⁵ Γεώργιος Πατρῶνος, *Εἰσαγωγή*, 164-167.

¹⁵⁶ Γεώργιος Πατρῶνος, *Εἰσαγωγή*, 169.

Σε κλίμα δοξολογίας, ο Δαβίδ απευθύνεται στον Κύριο και συνεχίζει την αναφορά στις ευεργεσίες του Θεού λέγοντας ότι πριν από το Δείπνο του άλειψε το κεφάλι με μύρο¹⁵⁷. Σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής, αυτοί που έκαναν τα συμπόσια άλειφαν τα κεφάλια των προσκεκλημένων με λάδι σε ένδειξη τιμής¹⁵⁸. Συγκεκριμένα, τον άλειψε στο μέτωπο, για να έχει τη σφραγίδα του Θεού. Το αποτύπωμα αυτό της σφραγίδας του Θεού στον άνθρωπο είναι ο αγιασμός του, δια της μετοχής στη ζωή του Αγίου Πνεύματος¹⁵⁹. Πρέπει, λοιπόν, ο άνθρωπος πρώτα να αναγεννηθεί με το Βάπτισμα και το Χρίσμα και στη συνέχεια να κοινωνήσει τα Άχραντα Μυστήρια που θα τον φέρουν πιο κοντά στο Χριστό¹⁶⁰. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέει για την Ευχαριστία: «Εκείνω μεν οὐδέν προστίθισιν, ἡμᾶς δε οἰκειότερους Αὐτῷ κατασκευάζει»¹⁶¹. Το Ποτήρι, που πρόσφερε ο Κύριος στον Δαβίδ μετά την ευχαριστία στον Θεό Πατέρα, ήταν πλήρες με το καλύτερο μεθυστικό ποτό που τον γέμισε με ευτυχία. Οι δωρεές του Θεού παρέχονται με αφθονία και η θεία χάρη επιζητά τη σωτηρία όλων των ανθρώπων. Ο Γρηγόριος Νύσσης σχολιάζει τη «νηφάλια μέθη» που προκύπτει από τη μετοχή στο «μεθύσκον ποτήριον» λέγοντας ότι «ο Χριστός προξενεί στην ψυχή αυτή τη νηφάλια μέθη που υψώνει τις διαθέσεις της καρδιάς από τα ρέοντα στα αιώνια, ώστε όποιος γευθεί αυτή τη μέθη, αλλάζει το εφήμερο σε αιώνιο και διαμένει στον οίκο του Κυρίου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του»¹⁶².

Ρίζα και καρπός του Σταυρού είναι η απέραντη αγάπη του Πατέρα που παραθέτει την Τράπεζα της Ζωής για όλους όσους την επιθυμούν. Ο όσιος Νικόλαος Καβάσιλας μας λέει ότι η αγάπη αυτή δεν μπορεί να συγκριθεί με τίποτε. Καμιά μητέρα και κανένας πατέρας, όσο φιλόστοργος ή φιλότεκνος κι αν είναι, αλλά και οποιοσδήποτε καλός άνθρωπος, δεν αγάπησε με τέτοιο μανιακό έρωτα¹⁶³. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης σχετικά με την Ευχαριστία αναφέρει ότι ο Χριστός στον Μυστικό Δείπνο, με τρόπο ασύλληπτο για τον άνθρωπο, προλαβαίνει όλα τα γεγονότα των παθών του Κυρίου, την προδοσία, την δίκη, το Σταυρό. Γι' αυτό, στον μυστικό Δείπνο ονομάζει το πανάγιο Αίμα Του «έκχυνόμενον». Έτσι, «έδειξε με

---

¹⁵⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101.

Ψαλμ. 22, 5.

«Ελίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου." Ἐλαίῳ ἐλίπανέ σου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ μετώπου διὰ τὴν σφραγίδα, ἣν ἔχεις τοῦ Θεοῦ, ἵνα γενήσῃ ἐκτύπωμα σφραγίδος, ἁγίασμα Θεοῦ».

¹⁵⁸ Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακόπουλος, «Εισαγωγή - σχόλια» στο: *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο΄ τόμος 24 Ψαλμοί* (Κείμενον-ερμηνευτική παράφρασις-εισαγωγή-σχόλια Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακόπουλου), Αθήνα 1965, σελ. 119.

¹⁵⁹ Έξ. 28, 3.

¹⁶⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1101. «Καὶ τὸ ποτήριόν 142 σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον." Ὁρᾶς ἐνταῦθα ποτήριον λεγόμενον, ὃ λαβῶν Ἰησοῦς μετὰ χειρᾶς καὶ εὐχαριστήσας εἶπε· "Τοῦτό μου ἔστι τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

¹⁶¹ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 624.

¹⁶² Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ανάληψιν*, P.G. 46, 692.

¹⁶³ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 268.

σαφήνεια ότι η θυσία του Αμνού είχε ήδη συντελεσθή». Το Δείπνο είναι μυστικό, γιατί μας αποκάλυψε την σωτηριώδη θυσία, στην οποία και μας μύησε. Ο όσιος Νικόλαος Καβάσιλας λέει ότι «η θυσία αυτή δεν είναι εικόνα και τύπος θυσίας, αλλά θυσία αληθινή». Ο Γολγοθάς και η Ευχαριστία είναι μία θυσία, γιατί Ένας είναι ο Αμνός. «Τοῦτο ἐκείνης τῦπος ἐστί, καί αὕτη ἐκείνης. Τόν γάρ αὐτόν αεί προσφέρομεν [...] ὥστε μία ἐστίν ἡ θυσία [...] οὐκ ἄλλην θυσίαν [...], ἀλλά τήν αὐτήν αεί ποιοῦμεν»¹⁶⁴.

Παρόμοιος είναι και ο προφητικός λόγος του Σολομώντα στον Εκκλησιαστή¹⁶⁵, όπου υπονοώντας τη Χάρη, λέει: «Έλα, λοιπόν, και φάε με ευφροσύνη τον ἄρτο σου»¹⁶⁶, εννοώντας τον πνευματικό ἄρτο. Και συνεχίζει με την σωτηριώδη κλήση, που οδηγεί στην μακαριότητα: «πιες με αγαθή καρδιά τον οἶνον σου»¹⁶⁷, δηλαδή τον πνευματικό οἶνο και «ας χυθεί λάδι πάνω στο κεφάλι σου»¹⁶⁸, υπονοώντας το Μυστήριο του Χρίσματος. Στη συνέχεια εύχεται: «ας είναι για πάντα λευκά τα ενδύματά σου, γιατί ο Κύριος ευαρεστήθηκε και αναπαύθηκε από τα έργα σου»¹⁶⁹. Διότι, προτού λάβεις τη Χάρη, με το Βάπτισμα και το Χρίσμα, τα έργα σου ήταν «γεμάτα ματαιότητα και εξυπηρετούσαν μάταιους σκοπούς»¹⁷⁰. Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα των λόγων του αγίου Κυρίλλου, όσον αφορά τα έργα των ανθρώπων, πριν και μετά την επίσκεψη της Χάρης, με τη συμμετοχή στα Μυστήρια της Εκκλησίας.

Όλα τα έργα των ανθρώπων που βρίσκονται μακριά από τον Θεό είναι μάταια, αφού έχουν για τελικό προορισμό τη φθορά και τον θάνατο. Ο κόπος και οι θυσίες που καταβάλλει ο άνθρωπος για να παράξει πολιτισμό, όσο σπουδαίο και σημαντικό και αν είναι το αποτέλεσμα, οδηγούν τελικά στη ματαιότητα. Ο ιερός Χρυσόστομος, διακρίνει τους πιστούς όχι μόνο από την πίστη τους, αλλά και από τα πεπραγμένα της ζωής τους. Η βασιλεία του Θεού ανήκει στους «καλῶς βεβιωκότας» και αποκλείει τους «πονηρούς» και «ἀδίκους», δηλαδή τους «Θεῷ ἀπειθήσαντας»¹⁷¹. Ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας διακρίνει και αυτός

---

¹⁶⁴ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 266-267.

¹⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1104.

¹⁶⁶ Εκκλ. 9, 7.

Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1104. «Η'. Διὰ τοῦτο καί ὁ Σολομών ταύτην αἰνιττόμενος τήν χάριν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγει "Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ ἄρτον σου", τόν πνευματικόν ἄρτον. "Δεῦρο" καλεῖ τήν σωτήριον καί μακαριοποιόν κλήσιν· "καί πίε ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ οἶνον σου", τόν πνευματικόν οἶνον, "καί ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχέισθω" ὁρᾷ αὐτόν καί τὸ μυστικόν αἰνιττόμενον χρίσμα· Καί "διαπαντὸς ἔστω σου τὰ ἱμάτια λευκά, ὅτι ἠδύοκῆσε Κύριος τὰ ποιήματά σου" νῦν ἠδύοκῆσε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Πρὶν γὰρ προσελθεῖν τῇ χάριτι, "ματαιότης ματαιότητων" ἦν τὰ ποιήματά σου».

¹⁶⁷ Εκκλ. 9, 7.

¹⁶⁸ Εκκλ. 9, 8.

¹⁶⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1104.

Εκκλ. 9, 8. 7.

¹⁷⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 625 και Εκκλ. 1, 2.

¹⁷¹ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 172.

στα λόγια του Σολομώντα τα σύμβολα αυτών που τελούνται στη θεία Λειτουργία εκφράζοντας τον θαυμασμό του: «Τι άρρητη οικονομία! Τι ακατάληπτη συγκατάβαση του Θεού! Τι ανεξιχνίαστη ευσπλαχνία!»¹⁷². Ο ιερός Χρυσόστομος συνιστά στον «λειτουργημένο» πιστό να φανερώσει τη «γεύση» και την εμπειρία του: «Δίδαξον τούς ἕξωθεν, ὅτι μετὰ τῶν Σεραφίμ ἐχώρευσας, ὅτι εἰς τόν δῆμον τόν ἄνω τελεῖς, ὅτι εἰς τόν χορόν ἐνεγράφης τόν τῶν Ἀγγέλων, ὅτι τῷ Δεσπότη διελέχθης, ὅτι τῷ Χριστῷ συνεγένου»¹⁷³. Στην Ορθόδοξη πνευματικότητα, ο λειτουργικός χρόνος είναι συμπτυκνωμένος χρόνος, γιατί είναι μεταμορφωμένος από τη θεία Χάρη. Καταργείται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Με μυστικό τρόπο, ζούμε πραγματικά τα λυτρωτικά γεγονότα που αφορούν τη ζωή του Χριστού καθώς και τα μελλοντικά, ως παρόντα.

Προτρέπει, μάλιστα, τους πιστούς ο Κύριλλος να μείνουν σε όλη τους τη ζωή λαμπροφορεμένοι με τα λευκά πνευματικά τους ενδύματα¹⁷⁴, αφού αποχωρίστηκαν τα παλαιά, για να μπορούν να λένε μαζί με τον προφήτη Ησαΐα: «Ας αγάλλεται η ψυχή μου για τον Κύριό μου, γιατί με έντυσε με ένδυμα σωτήριο και με περιέβαλε με χιτώνα που με γεμίζει χαρά»¹⁷⁵. Ο Θεοδώρητος ονομάζει τη χάρη του Βαπτίσματος ως «ίμάτιον σωτηρίον καὶ χιτώνα εὐφροσύνης»¹⁷⁶. Αυτή η Χάρη που περιβάλλει τον πιστό, τον καλεί να ζήσει τη νέα ζωή του Πνεύματος, την αληθινή ζωή, η οποία γεμίζει την ψυχή με χαρά και αγαλλίαση.

Ανακεφαλαιώνοντας, ο Κύριλλος θυμίζει στους Κατηχούμενους ότι πλέον μετά από τις πληροφορίες που πήραν, έμαθαν ότι ο άρτος και ο οίνος είναι το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου¹⁷⁷. Γι' αυτό, ο Δαβίδ έψαλλε: «ο άρτος στηρίζει την καρδιά του ανθρώπου, ώστε να γίνει ιλαρό το πρόσωπο που αλείφτηκε με λάδι»¹⁷⁸. Τους προτρέπει λοιπόν να στηριχθούν πνευματικά, καθώς μεταλαμβάνουν άρτο πνευματικό και να έχουν ιλαρό το πρόσωπο της ψυχής τους. Και εύχεται να τους χαρίσει ο Θεός το δώρο, να έχουν πάντα ακάλυπτο το πρόσωπό τους, να έχουν δηλαδή παρρησία μπροστά στον Θεό, λόγω της καθαρής τους συνείδησης. Να αντικατοπτρίζουν έτσι τη δόξα του Κυρίου¹⁷⁹ και να ανεβαίνουν από δόξα σε

---

¹⁷² Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 269.

¹⁷³ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 625.

¹⁷⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1104.

¹⁷⁵ Ησ. 61, 10.

¹⁷⁶ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 175.

¹⁷⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1104. «Θ'. Ταῦτα μαθῶν καὶ πληροφορηθεῖς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ τοιοῦτός ἐστι τῆ γεύσει, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ, καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔλεγε ψάλλων πάλαι ὁ Δαβίδ· "Καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει, τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ·" στηρίζου τὴν καρδίαν, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ, καὶ ἱλαρῦνον τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον. Ὁ γένοιτό σε ἀνακεκαλυμμένον ἔχοντα ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζῳ [1105] μενον, ἔρχεσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

¹⁷⁸ Ψαλμ. 103, 15.

¹⁷⁹ Β' Κορ. 3, 18.

δόξα, ενωμένοι με τον Ιησού Χριστό, τον Κύριό μας, στον Οποίο ανήκει η δόξα, στους αιώνες των αιώνων.

Η ευχή του αγίου Κυρίλλου προς τους Κατηχούμενους να έχουν ακάλυπτο το πρόσωπό τους μπροστά στον Θεό είναι το ακριβώς αντίθετο από αυτό που έκανε ο Αδάμ μετά την πτώση. Όταν τον κάλεσε ο Θεός, κάλυψε από ντροπή το πρόσωπό του, γιατί δεν μπορούσε να αντικρίσει κατά πρόσωπο τον Θεό. Η ένοχη συνείδησή του, του αφαίρεσε την παρρησία που είχε απέναντι στον Θεό. Όμως ο νέος Αδάμ, ο Αδάμ της Χάριτος, ο ανακαινισμένος με το Βάπτισμα, μπορεί να σταθεί πάλι με παρρησία απέναντι στον Θεό, με καθαρή τη συνείδηση, ντυμένος με τον λευκό χιτώνα της ψυχής του και να αντιφεγγίζει τη δόξα του Θεού στο πρόσωπό του, ώστε προοδεύοντας στη δόξα και ενωμένος με τον Κύριο να τείνει να ομοιάσει με τον Θεό.

γ) Προϋποθέσεις συμμετοχής στο Μυστήριο.

Ο άγιος Κύριλλος ξεκινάει την Ε΄ Κατήχηση, με την ανάγνωση της Α΄ Καθολικής επιστολής του Πέτρου¹⁸⁰, που μιλάει για την κάθαρση της ψυχής από τα πάθη. Στη συνέχεια, αναφέρεται σε όσα θα ακολουθήσουν συμπληρωματικά των όσων ειπώθηκαν στη διδασκαλία του περί του Βαπτίσματος, του Χρίσματος και της Θείας Μετάληψης, τα οποία θα είναι το επιστέγασμα στην ψυχική τους ωφέλεια και την πνευματική τους οικοδομή. Στην τελευταία αυτή Μυσταγωγική Κατήχηση, αναφέρεται στα τελούμενα κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας. Ο σκοπός του είναι καθαρά ποιμαντικός και αποβλέπει στην πνευματική ωφέλεια των πιστών και στην ενότητα της Εκκλησίας μπροστά στο κοινό Ποτήριο του μυστηρίου της Ευχαριστίας. Αναφέρεται σε συγκεκριμένες τελετουργικές πράξεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στη λατρεία και προσπαθεί να οδηγήσει τους πιστούς στην ουσία των γεγονότων. Αρχικά, αναφέρεται στη «νίψη» των χεριών των πρεσβυτέρων πριν από τον καθαγιασμό των Τιμίων Δώρων και προτρέπει τους πιστούς να δώσουν σημασία στον διάκονο, ο οποίος βοηθάει τον ιερέα και όλους τους πρεσβύτερους που συμμετέχουν, να πλύνουν τα χέρια τους πριν κυκλώσουν το θυσιαστήριο του Θεού. Εξηγεί, λοιπόν, ο άγιος Πατέρας ότι το πλύσιμο των χεριών του ιερέα συμβολίζει την καθαρότητα της καρδιάς από κάθε ρύπο αμαρτίας¹⁸¹. Βλέποντας ο πιστός την πράξη αυτή, πρέπει να μεταφέρεται από τον

---

¹⁸⁰ Α΄ Πέτρ. 2, 1.

¹⁸¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1109. «Οὐ πάντως δὲ διὰ τοῦτο ἐδίδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὐκ ἔστι τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ῥύπον σώματος ἔχοντες, τὴν ἀρχὴν εἰσήμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἄλλὰ σύμβολον τοῦ δεῖν ἡμᾶς πάντων καθαρεύειν τῶν ἀμαρτημάτων τε καὶ ἀνομιμάτων, τὸ νίψασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ χεῖρες σύμβολον πράξεως, νιπτόμεθα δὲ ταύτας, τὸ καθαρὸν δηλονότι καὶ ἄμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμενοι. Οὐκ ἤκουσας τοῦ μακαρίου Δαβίδ αὐτὸ τοῦτο σε μυσταγωγοῦντος καὶ λέγοντος· "Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε"; Οὐκοῦν τὸ νίψασθαι τὰς χεῖρας, τὸ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἀμαρτημάτων ἐστίν.»

«τύπο» στην ουσία, δηλαδή την εσωτερική κάθαρση του όλου ανθρώπου, σύμφωνα με τους Πατέρες της Εκκλησίας. Ο νους, η καρδιά, οι αισθήσεις, οι επιθυμίες, οι αποφάσεις και οι ενέργειες του ανθρώπου πρέπει να είναι όλα εξαγνισμένα, γιατί μόνο έτσι μπορεί να προσεγγιστεί το ιερό Θυσιαστήριο¹⁸². Ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης επισημαίνει: «αυτοί που βαδίζουν προς την πάναγνη ιερουργία, πρέπει να είναι καθαροί και από τις πιο μικρές φαντασίες της ψυχής. Να προσέρχονται στην ιερουργία με ψυχή, κατά το δυνατόν παρόμοια αγνή με την ιερουργία, και έτσι θα καταλαμπρυνθούν με τις πιο ολόφωτες φανερώσεις του Θεού»¹⁸³. Η αμαρτία, όπως λέει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, «έστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις». Όποιος ζει μέσα στα πάθη, είναι αποξενωμένος από τον Θεό. Χωρίς την μετάνοια, ο άνθρωπος δεν μπορεί να δοξολογήσει τον Κύριο¹⁸⁴. Ο Κύριλλος υπενθυμίζει στους ακροατές του τα λόγια του Δαβίδ (Ψαλμ. 25, 6) «θα νίψω μαζί με τους αθώους τα χέρια μου και θα σταθώ ολόγυρα από το θυσιαστήριό σου Κύριε», τα οποία είναι σε απόλυτη συμφωνία με όσα έχει προαναφέρει. Το πλύσιμο, λοιπόν, των χεριών αποτελεί και αυτό μυστηριακή πράξη της Εκκλησίας που δηλώνει ότι ο λειτουργός στέκεται μπροστά στον Θεό συναισθανόμενος το μέγεθος της ευθύνης του¹⁸⁵.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο ασπασμός «αλλήλων», με την προτροπή του διακόνου. Το φίλημα της αγάπης ανήκει στην παράδοση της Εκκλησίας από τα πρώτα χρόνια. Στις «Αποστολικές Διαταγές» (Η, 11), αναφέρεται χαρακτηριστικά: «οἱ τοῦ κλήρου ἀσπάζονται τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας, τὰ δὲ παιδιά, ἐπιβλεπόμενα παρὰ τῶν διακόνων, ὅπως μὴ ἀτακτῶσιν, ἴστανται πρὸς τῷ βήματι». Σήμερα για πρακτικούς λόγους, ο ασπασμός περιορίσθηκε μόνο μεταξύ των ιερέων μέσα στο Ιερό¹⁸⁶. Όπως επισημαίνει μάλιστα ο Κύριλλος, το φίλημα αυτό δεν έχει καμμία σχέση με το φίλημα μεταξύ φίλων στην αγορά, αλλά εντάσσεται και αυτό μέσα στην ιερουργία της Εκκλησίας. Πριν τη μετοχή των πιστών στο κοινό Ποτήριο, είναι απαραίτητο οι ψυχές τους να αλληλοσυγχωρεθούν, διώχνοντας μακριά κάθε μνησικακία και να ενωθούν με την κοινωνία της αγάπης κατά το Τριαδολογικό πρότυπο, γιατί μόνο έτσι θα γίνει δεκτή η προσφορά τους μπροστά στο θυσιαστήριο. Τότε αυτό «το φίλημα της αγάπης» είναι «φίλημα ἅγιο» και με τη μετοχή των πιστών στο κοινό Ποτήριο της Ζωής θα γίνει πραγματικότητα ο λόγος του Παύλου: «τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία» (Πράξ. 4, 32). Όπως για τον ἅγιο Κύριλλο η Θεία Ευχαριστία είναι ἅγια και «φρικωδεστάτη» θυσία, για τον ίδιο

---

¹⁸² Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 180.

¹⁸³ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 76.

¹⁸⁴ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 75.

¹⁸⁵ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 629.

¹⁸⁶ Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος, *Ορθόδοξος Λειτουργική*, Λάρισα 1975, σ. 242.

λόγο ο λειτουργικός ασπασμός είναι «φρικωδέστατος» για τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, «καί τῶν ἁγίων φιλημάτων, καί τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο γάρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν καί ποιεῖ σῶμα γενέσθαι ἓν ἅπαντας, ἐπειδὴ καί ἑνός σώματος μετέχομεν οἱ πάντες. Κεράσωμεν οὖν ἑαυτούς εἰς σῶμα ἓν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες. Οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης Τραπέζης».¹⁸⁷

Στην Ορθοδοξία, το λειτουργικό στοιχείο είναι έντονο. Η Εκκλησία είναι μία «λατρεύουσα κοινότητα». Αυτό το λειτουργικό στοιχείο διαπερνά τη ζωή της κοινότητας σε κάθε της πτυχή. Η ορθόδοξη πνευματικότητα διαπλάθεται ουσιαστικά μέσα στη Λατρεία της Εκκλησίας όπου επικρατεί το κοινοτικό πνεύμα και οι εγωκεντρικές τάσεις του ανθρώπου περιθωριοποιούνται. Αναπτύσσεται το ορθόδοξο ήθος, το οποίο δεν επιτρέπει την καλλιέργεια του ατομικού ευσεβισμού. Το άτομο γίνεται πρόσωπο και η σωτηρία του επιτυγχάνεται μέσα από την Κοινότητα. Τα χαρίσματα, ο αγιασμός και οι αρετές δεν είναι ατομικά κατορθώματα, αλλά αποτελούν καρπὸ της λατρεύουσας Κοινότητας. Γι' αυτό και η λατρευτική ζωή δεν έχει καμμία σχέση με τη θεωρητική ενασχόληση του νου, αλλά είναι βίωμα που έχει την αφετηρία του στη Θεία Λειτουργία και αγκαλιάζει ὅλη τη ζωή μέσα στην καθημερινότητά της. Είναι με άλλα λόγια «το καθαρό και άμωμο των πράξεων» που για τον άγιο Κύριλλο πραγματοποιείται μόνο μέσα στη Θεία Λειτουργία¹⁸⁸. Η Θεία Λειτουργία είναι ένα ανοιχτὸ παράθυρο στον κόσμο μας που ατενίζει τη βασιλεία του Θεού. Η είσοδός μας σε αυτή προϋποθέτει την αγάπη. Σύμφωνα με τον Κλήμεντα Ρώμης, μόνο αν «ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ἔλθωμεν πᾶντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Για τον απόστολο Παύλο, η αγάπη είναι πάνω από ὅλες τις αρετές (Α' Κορ. 13, 13). Ἐχει θεϊκή προέλευση και πηγάζει ἀπὸ τον Θεό, γι' αυτό «ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενένηται καί γινώσκει τὸν Θεόν» (Α' Ιωάν. 4, 7). Ο καρπὸς δε της αγάπης είναι τα καλά έργα, τα οποία για τον άγιο Κύριλλο δίνουν ουσιαστικὸ νόημα στη ζωή που ζούμε στον κόσμο μας, αλλά και στη μέλλουσα, αφού ὅπως λέει και ο Ιωάννης στην Α' Επιστολή του (3, 14), «ὁ μὴ ἀγαπῶν μένει ἐν τῷ θανάτῳ».

Απαραίτητο για την αγαπῶσα καρδιά αυτή τη φρικτὴ ὥρα είναι να στραφεῖ ολοκληρωτικὰ στον Θεό και να αφήσει τα γήινα πράγματα κάτω στη γη, επισημαίνει ο άγιος Πατέρας¹⁸⁹. Γι' αυτό, ο ιερέας καλεῖ τους πιστοὺς να στρέψουν τις καρδιές προς τα «άνω», στον φιλόνηρωπο Θεό και να εγκαταλείψουν κάθε οικιακή και βιοτική μέριμνα. Τους καλεῖ να ακούσουν το ίδιο το μουσικὸ κάλεσμα του Κυρίου δια στόματος του προφήτη Ιερεμία:

¹⁸⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 629-630.

Ιωάννης Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 49, 382

¹⁸⁸ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 181-183.

¹⁸⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, ΡΓ, 33,1112.

«Ἀγάπησιν αἰώνιον ἠγάπησά σε, διά τοῦτο εἴλκυσά σε εἰς οἰκτεῖρημα» (Ιερεμ. 38, 3). Ο Θεός-Λόγος, στη Θεία Λειτουργία «δι' ὑπερβολήν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος ἕξω ἑαυτοῦ γίνεται...» και σφαγιάζεται και κάνει τα πάντα μέχρι να μας ανεβάσει στον ουρανό και να μας χαρίσει τη Βασιλεία Του. «Κάγώ ἐάν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν» (Ιωάν. 12, 32)¹⁹⁰. Επομένως η μνήμη του Θεού, «ἡ μακαρία μνήμη», κατά τον Μέγα Αθανάσιο, και μόνο αυτή, μπορεί να κρατήσει τον ἄνθρωπο μακριά από τα γήινα, ὥστε να μετέχει ἐπάξια «τῆς φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας»¹⁹¹.

Ακολουθεῖ η ἀπάντηση του λαοῦ¹⁹² στο κάλεσμα του ιερέα, ο οποίος δηλώνει την συγκατάθεσή του με το: «Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον». Ὅμως, παρά τη συγκατάθεση των πιστῶν, η ἀνθρώπινη ἀδυναμία παραμονεύει, γι' αὐτό και ἀποθέτουν την ἐλπίδα τους στον Θεό¹⁹³, ο οποίος «πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς» (Α' Ιωάν. 4, 10) και «ἐποίησεν ἡμᾶς ποθεῖν Αὐτόν, τὸν ἀπρόσιτον παντελῶς» (Συμεών Ν. Θεολόγου)¹⁹⁴.

Στη συνέχεια, ο ιερέας ευχαριστεῖ τον Κύριο, λέει ο Κύριλλος¹⁹⁵, διότι παρά την ἀναξιοτήτά μας, μᾶς ἀξιώνει της πνευματικῆς υιοθεσίας (Ρωμ. 8, 15). Ὄντας οἱ ἴδιοι ἀνάξιοι για μια τέτοια χάρη, ἐπειδὴ γίναμε ἐχθροὶ του Θεοῦ, μας συμφιλίωσε με τον Πατέρα μας (Ρωμ. 5, 10-11) και μας κατέστησε ἀξιους της μεγάλης αὐτῆς τιμῆς. Για τον λόγο αὐτό, ονομάζουμε και Θεία Ευχαριστία τη Θεία Λειτουργία, ἀφοῦ ὅλη η ζωή μας πρέπει να εἶναι διαρκῆς ευχαριστία πρὸς τον Θεό για τις ἀπειρες ευεργεσίες Του. «Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὰ φρικώδη Μυστήρια, καὶ πολλῆς γέμοντα τῆς σωτηρίας, τὰ καθ' ἐκάστην τελούμενα σύναξιν, Εὐχαριστία καλεῖται, ὅτι πολλῶν ἐστὶν εὐεργετημάτων ἀνάμνησις καὶ τό κεφάλαιον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ διὰ πάντων παρασκευάζει εὐχαριστεῖν» μας λέει ο Ιωάννης Χρυσόστομος¹⁹⁶. Στην ευχαριστία ἀπαντοῦν οἱ πιστοὶ ὅτι εἶναι «ἄξιον καὶ δίκαιον» να ευχαριστοῦμε τον Κύριο για τις τόσες ευεργεσίες Του. Ο ἀββάς Βαρσανούφιος λέει ὅτι «ἡ ευχαριστία πρεσβεύει υπέρ της ἀδυναμίας μας», που μας τραβάει στη γη «ἐξ ἧς ἐλήφθημεν». Ευχαριστοῦμε Εκείνον που λατρεύεται και υμνεῖται ἀκατάπαυστα ἀπὸ τους Ἀγγέλους και

¹⁹⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαῖος, Εἰσαγωγή, 631.

¹⁹¹ Γεώργιος Πατρῶνος, Εἰσαγωγή, 189-190.

¹⁹² Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1112-1113.

¹⁹³ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1112-1113. «Μηδεὶς δὲ τοιοῦτος παρέστω, ὡς στόματι μὲν λέγειν "Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον", τῇ δὲ διανοίᾳ περὶ τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντίδας. Πάντοτε μὲν οὖν Θεοῦ μνημονευτέον· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδύνατον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.»

¹⁹⁴ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαῖος, Εἰσαγωγή, 632.

¹⁹⁵ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1113.

¹⁹⁶ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαῖος, Εἰσαγωγή, 633.

Ιωάννης Χρυσόστομος, P.G. 61,229.

παρ' όλα αυτά καταδέχεται την φτωχή ευχαριστία μας και έρχεται να κατοικήσει στην ψυχή μας και να μας χαρίσει την αθανασία¹⁹⁷.

δ) Δέηση για τη σωτηρία του κόσμου

Η ευχαριστία προς τον Θεό δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε δοξολογία, με τον ίδιο ύμνο που τον δοξολογούν οι άγγελοι στο θρόνο Του, λέει ο άγιος Κύριλλος¹⁹⁸. Ο δοξολογικός ύμνος «Άγιος, άγιος, άγιος Κύριος Σαβαώθ», όπως περιγράφεται από τον προφήτη Ησαΐα (6, 3), είναι ο ίδιος θριαμβευτικός ύμνος, με τον οποίο υποδέχθηκε ο λαός τον Ιησού στα Ιεροσόλυμα (Ματθ. 21, 9). Η παρουσία του ύμνου αυτού στη Θεία Λειτουργία δείχνει σύμφωνα με τον Ι. Χρυσόστομο, ότι ο ανθρώπινος και ο αγγελικός κόσμος ενώνονται σε μια «κοινή ύμνωδία»¹⁹⁹. Ο Μέγας Αθανάσιος αποκαλεί την τελετή της Ευχαριστίας «εορτήν καί πανήγυριν καί εύχήν» και ο Αναστάσιος ο Σιναΐτης καλεί τους πιστούς να ζουν διαρκώς μέσα στην πασχάλια και αναστάσιμη ατμόσφαιρα της Θείας Λειτουργίας. Στο πανηγύρι αυτό δεν μετέχει μόνο ο άνθρωπος, αλλά η κτίση ολόκληρη, λογική και άλογη, ορατή και αόρατη και καλούνται όλοι να δοξολογήσουν τον Θεό για τα θαυμαστά έργα της δημιουργίας Του. Όλα αυτά η σωτηριώδης θεία οικονομία, τα επαναφέρει στο αρχαίο κάλλος και τα κάνει πάλι δημιουργήματα του Θεού. Με την παρουσία του Αγίου Πνεύματος στα Μυστήρια της Εκκλησίας, τα πάντα «αγιαζονται» και γίνονται «καινή κτίσις». Στο άκουσμα του τρισάγιου ύμνου, ο πιστός βιώνει έντονα την πραγματικότητα του καθαγιασμού των πάντων²⁰⁰.

Στη συνέχεια, αφού εξαγιασθούν οι μετέχοντες στη Λατρεία, με τους πνευματικούς ύμνους, ακολουθεί η παράκληση προς τον Θεό να αποστείλει το Πνεύμα Του το Άγιο στα δώρα μας που βρίσκονται πάνω στο θυσιαστήριο. Επικαλούμαστε τη φιλανθρωπία του Θεού για την αποστολή του Αγίου Πνεύματος έχοντας ταυτόχρονα τη βεβαιότητα ότι, όπως τα πάντα αγιάζονται, έτσι και ο «άρτος» και ο «οίνος» θα γίνουν σώμα και αίμα του Χριστού, γιατί «παντός οὔ ἄν ἐφάψηται τό ἅγιον Πνεῦμα τοῦτο ἡγίασται καί μεταβέβληται».²⁰¹

¹⁹⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 633.

¹⁹⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1113. «ς'. Μετά ταῦτα μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καί γῆς, καί θαλάσσης, ἡλίου καί σελήνης, ἄστρων, πάσης κτίσεως λογικῆς τε καί ἀλόγου, ὀρατῆς τε καί ἀοράτου, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χερουβὶμ τῶν πολυπροσώπων, δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβὶδ· "Μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί." Μνημονεύομεν καί τῶν σεραφίμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἐθεάσατο Ἡσαΐας παρεστηκότα κύκλω τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καί ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καί ταῖς δυσὶ πετόμενα, καί λέγοντα· "Άγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ." Διὰ τὸ γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν σεραφίμ δοξολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνωδίας ταῖς ὑπερκοσμίαις γενώμεθα στρατιαῖς.»

¹⁹⁹ Γεώργιος Φίλιας, *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, τόμος Β - Η Λατρεία της ορθόδοξης εκκλησίας*, εκδ. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2002, σ. 29. Ιωάννης Χρυσόστομος, P.G. 56,71.

²⁰⁰ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 192-194.

²⁰¹ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 13.

Ύστερα και αφού συμπληρωθεί η πνευματική και αναίμακτη θυσία, ενώπιον αυτής της εξιλαστήριας θυσίας, γίνεται παράκληση στον Θεό να χαρίσει την ειρήνη²⁰² σε όλες τις Εκκλησίες, να διατηρήσει τον κόσμο ακέραιο, να προστατεύει τους βασιλείς, τον στρατό, τους συμμάχους, τους ασθενείς, αυτούς που ταλαιπωρούνται από ποικίλες δυσκολίες, όσους αιτούνται της θείας βοήθειας και συμπαράστασης, καθώς και όλους αυτούς που τελούν τη λατρεία αυτή. Η σύναξη των πιστών για την τέλεση της Ευχαριστίας, γινόταν πάντοτε «με ομοψυχία» (Πρ. 2, 46) και το αποτέλεσμα ήταν ότι γίνονταν όλοι ένα σώμα. Σύμφωνα με τον άγιο Ιγνάτιο Αντιοχείας, «η απουσία των χριστιανών από την ευχαριστιακή σύναξη καλλιεργεί τον ατομικισμό και το αντεκκλησιαστικό φρόνημα»²⁰³. Μέσα από τις ευχές της Εκκλησίας κατανοούμε ότι η Θεία Λειτουργία δεν είναι αγιαστική πράξη που αφορά μόνο την ίδια και τους πιστούς της, αλλά η χάρη του Αγίου Πνεύματος, που ενεργεί δι' αυτής, απλώνεται σε όλη την οικουμένη και καλύπτει όλες τις πτυχές της ζωής του ανθρώπου και της ιστορίας. Στη Θεία Ευχαριστία, είναι παρών ο Χριστός, «τό κοινόν τῆς οἰκουμένης καθάρσιον». Τα πάντα καταυγάζονται από το φως της δικής Του αγάπης. Όλη η κτίση «καινουργείται καί θεουργεῖται»²⁰⁴.

Ακολουθεί η μνημόνευση των κεκοιμημένων²⁰⁵, των Πατριαρχών, των Προφητών, των Αποστόλων και των Μαρτύρων, ώστε με τις ευχές και τις πρεσβείες τους, να κάνει δεκτή ο Θεός τη δέηση αυτών που τελούν την Ευχαριστία. Στη συνέχεια, η Εκκλησία εύχεται για τους κεκοιμημένους αγίους Πατέρες και Επισκόπους και όλα τα προκεκοιμημένα μέλη της. Γιατί, όπως λέει ο άγιος Κύριλλος, πιστεύει ότι παρέχεται μεγάλη ωφέλεια στις ψυχές, υπέρ των οποίων αναφέρεται η δέηση, ενώπιον της άγιας και φρικτής θυσίας. Όπως προαναφέραμε, η Θεία Λειτουργία είναι το μέσο της αναφοράς όλου του κόσμου στον Θεό. Και η μνημόνευση των κεκοιμημένων φανερώνει ακριβώς αυτή την καθολική της διάσταση, η οποία περιλαμβάνει ζώντες και τεθνεώτες. Σύσσωμη η Εκκλησία είναι παρούσα. Η στρατευμένη και η θριαμβεύουσα, των αγίων και των μαρτύρων, αναπέμπουμε δοξολογία και ικεσία στον Θεό. Ήδη από τον Τερτυλλιανό, έχουμε την αναφορά για την προσφορά θυσίας υπέρ των κεκοιμημένων, την επέτειο του θανάτου τους. Μάλιστα, η συνήθεια να μνημονεύονται και οι άγιοι στη θεία Λειτουργία είναι πολύ παλιά, αφού απαντάται στο Μαρτύριο του Πολυκάρπου, στον Κυπριανό και στον Ωριγένη. Είναι βέβαια φανερό ότι η θυσία δεν προσφέρεται στους αγίους, αλλά στον Θεό. Η Εκκλησία επικαλείται τις πρεσβείες των αγίων της, της θριαμβεύουσας Εκκλησίας, υπέρ των στρατευόμενων αδελφών τους. Το

---

²⁰² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116.

²⁰³ Γεώργιος Φίλιας, *Πίστη*, 34-35.

²⁰⁴ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 287.

²⁰⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116.

μνημόσυνο των αγίων έχει χαρακτήρα θριαμβευτικό και γίνεται με συναίσθημα ευγνωμοσύνης προς αυτούς που αποτελούν τον νικηφόρο στρατό της, αποδεικνύοντας ότι η Θυσία του Υιού του Θεού δεν είναι μάταιη. Εν Χριστώ ο άνθρωπος δεν απαλλάσσεται μόνο από τα δεσμά της αμαρτίας και του θανάτου, αλλά ανυψώνεται και δοξάζεται μαζί του. Γι' αυτό η Εκκλησία αποτελεί τη μοναδική ελπίδα και εγγύηση για τον αγιασμό, τη σωτηρία και τη δόξα του κόσμου όλου²⁰⁶.

Η στρατευόμενη Εκκλησία προσφέρει τη Θεία Ευχαριστία και για τους κεκοιμημένους, γιατί πιστεύει και ομολογεί μαζί με τον Μέγα Βασίλειο ότι «οί γάρ Θεῶ πεπιστευκότες, ἐάν καί κοιμηθῶσιν, οὐκ εἰσὶ νεκροί». Ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας μας λέει ότι δεν πρέπει να πιστεύουμε πως οι νεκροί δεν μπορούν να δεχθούν τον αγιασμό της Μεταλήψεως, διότι «καί αὐτοῖς ὁ Χριστός ἑαυτοῦ μεταδίδωσι τρόπον ὄν οἶδεν Αὐτός». Και εξηγεί ότι το σώμα δεν εξυπηρετεί τον αγιασμό μας, που παρέχεται από τα Τίμια Δώρα, αλλά η καθαρότητα της ψυχής, η αγάπη στον Θεό και η πίστη στο Μυστήριο. Επειδή και κάποιοι ζώντες κοινωνούν «εἰς κρίμα καί εἰς κατάκριμα». Δεν είναι λοιπόν παράδοξο να συμμετέχουν οι ψυχές στο Μυστήριο²⁰⁷. Το παράδοξο είναι να τρέφεται ο υποκείμενος στη φθορά άνθρωπος με το ακήρατο Σώμα. Αντίθετα, δεν είναι περίεργο να μεταλαμβάνουν οι ψυχές που είναι αθάνατες από τον Αθάνατο, αφού δεν χρειάζεται η ψυχή το σώμα, για να υποδεχθεί τον αγιασμό, αλλά μάλλον το σώμα έχει ανάγκη την ψυχή. Μάλιστα, οι κεκοιμημένοι δέχονται τα Τίμια Δώρα από τον Αιώνιο Αρχιερέα, αφού Αυτός είναι που τελεί το Μυστήριο και αγιάζει ζωντανούς και νεκρούς, γιατί είναι ο Σωτήρας όλων. Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης αναφέρει ότι δεν ωφελούνται μόνο οι εν μετανοία αποθανόντες αδελφοί μας, αλλά και οι ψυχές των αγίων που είναι ενωμένες με τον Χριστό, ευφραίνονται και αγάλλονται, γιατί μέσω της ιερής αυτής Θυσίας, κοινωνούν καθαρότερα και λαμπρότερα και απολαμβάνουν γνήσια τα θεϊκά Του χαρίσματα²⁰⁸.

Ο άγιος Κύριλλος, με ένα παράδειγμα, απαντάει στην απορία και στο πιθανό ερώτημα των ακροατών του, σχετικά με την ωφέλεια της ψυχής από την μνημόνευσή της στη Θεία Λειτουργία²⁰⁹, όταν φεύγει από τον κόσμο με ή χωρίς αμαρτίες. Λέει λοιπόν για ένα βασιλιά, ο οποίος εξορίζει αυτούς που έφταιξαν σε κάτι. Όσοι όμως δεν εξορίστηκαν, πλέκουν στεφάνι και το προσφέρουν στον βασιλιά για χάρη των εξορίστων, αναμένοντας με αυτό τον τρόπο να μαλακώσουν την καρδιά του, ώστε να ελαφρύνει την ποινή. Κατά

---

²⁰⁶ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 3*, 235, 237.

²⁰⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116-1117.

²⁰⁸ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 634-635.

²⁰⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116-1117.

παρόμοιο τρόπο και η Εκκλησία δέεται για τους κεκοιμημένους στον Θεό²¹⁰. Ακόμα και αν αυτοί είναι αμαρτωλοί, εμείς που δεν πλέκουμε στεφάνια, ζητάμε το έλεός Του για αυτούς και για εμάς, επειδή ο Χριστός θυσιάστηκε για τις αμαρτίες όλων. Άλλωστε, η τελική κρίση ανήκει στον Θεό, ο οποίος όμως είναι και Θεός της αγάπης. Εμείς λοιπόν οφείλουμε να δείξουμε την αγάπη μας στους κεκοιμημένους αδελφούς μας κατά το πρότυπο του Χριστού, επειδή δεν υπάρχει άλλη μεγαλύτερη αρετή από την αγάπη και η δύναμή της είναι ανυπέρβλητη και, όπως μας διαβεβαιώνει ο απόστολος Παύλος, «οὐδέποτε ἐκπίπτει».

ε) Προσευχή στον Θεό Πατέρα, «Πάτερ ἡμῶν».

Ύστερα από τη δέηση για τους κεκοιμημένους, ακολουθεί η προσευχή της Εκκλησίας προς τον Θεό Πατέρα. Στο σημείο αυτό της Ε' Κατηχήσεώς του, ο Κύριλλος αναλύει την Κυριακή Προσευχή («Πάτερ ἡμῶν»). Αυτό μας δείχνει τη σπουδαιότητα της προσευχής αυτής για την αρχαία Εκκλησία, η οποία την συμπεριέλαβε στην τέλεση του Μυστηρίου της Ευχαριστίας αρκετά νωρίς. Το ότι ο Κύριλλος αναλύει το περιεχόμενό της στους νεοφώτιστους, δείχνει τη σημαντική θέση που κατείχε στο ποιμαντικό έργο της Εκκλησίας. Εξάλλου, η προσευχή αυτή δόθηκε ως υπόδειγμα από τον Ίδιο τον Κύριο στους μαθητές Του, στην περί προσευχής διδασκαλία Του²¹¹.

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. 6, 9). Στο σημείο αυτό, ο άγιος Κύριλλος αναφέρεται στον Κύριο και επισημαίνει ότι με καθαρή τη συνείδηση αποκάλεσε τον Θεό, Πατέρα. Σχολιάζει επίσης το μέγεθος της φιλανθρωπίας του Θεού²¹² για αυτούς που απομακρύνθηκαν από κοντά Του και έπεσαν σε μεγάλες αμαρτίες. Τόσο μεγάλη είναι η συγχωρητικότητα και η δυνατότητα που τους δόθηκε να κοινωνούν της Χάρης Του, ώστε μπορούν να τον αποκαλούν «Πατέρα». Έναν Πατέρα που βρίσκεται στους ουρανούς. Βέβαια, όπως αναφέρει, ουράνιος μπορεί να ονομασθεί και ο άνθρωπος που φόρεσε την εικόνα του επουράνιου, δηλαδή την ανάσταση, την αφθαρσία και την αθανασία του (Α' Κορ. 15, 49). Στην καρδιά αυτού του ανθρώπου, κατοικεί και ενεργεί ο Θεός. Όμως, το γεγονός ότι όλη η προσευχόμενη κοινότητα απευθύνεται στον Θεό-Πατέρα, φανερώνει και την ενότητα μεταξύ των πιστών καθώς επίσης και ότι αποδεχόμαστε την κατά χάριν υιοθεσία, η οποία μας καθιστά παιδιά Του πραγματικά. Για τον ιερό Χρυσόστομο «αυτή η Τράπεζα (η θεία Ευχαριστία) είναι περισσότερο σεβαστή από τους δεσμούς της συγγένειας ή της φιλίας». Γι'

²¹⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1116-1117.

²¹¹ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 200-201.

²¹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1117. «Ὡ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· τοῖς ἀποπηδήσασιν αὐτοῦ καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστίαν καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ Πατέρα ἐπικαλεῖσθαι. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐρανοὶ δὲ εἶεν ἂν καὶ οἱ τὴν τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες εἰκόνα, ἐν οἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν.»

αυτό, οι πιστοί μόνο στην Ευχαριστία αισθάνονται τον ναό ως «πατρικό οίκο», επειδή με τη συμμετοχή μας στο κοινό Ποτήριο, γινόμαστε μέλη του σώματος της Εκκλησίας και αδελφοί μεταξύ μας οντολογικά²¹³.

Ακολουθεί η δοξολογία του Θεού: «Ἁγιασθήτω τό ὄνομά σου», με την ευχή να αγιάζεται παντού και πάντοτε το όνομα του Θεού. Βέβαια ο Θεός είναι άγιος από τη φύση Του και η αγιότητά Του δεν επηρεάζεται από τις ενέργειες του ανθρώπου. Όμως, εξαιτίας αυτών που αμαρτάνουν, βεβηλώνεται το όνομά Του και βλασφημείται στα έθνη (Ρωμ. 2, 24), σύμφωνα και με τον προφήτη Ησαΐα (52, 5). Ευχόμενοι, λοιπόν, εννοούμε ότι επιθυμούμε μέσα από τη ζωή μας να δοξάζεται το όνομά Του. Αυτό μπορεί να συμβεί, όταν αγιάζουμε οι ίδιοι και κάνουμε πράξη το άγιο θέλημά Του, επισημαίνει ο άγιος Κύριλλος. Η ευθύνη των χριστιανών διαχρονικά είναι μεγάλη, σχετικά με την εντύπωση που επικρατεί στους ανθρώπους για τη χριστιανική πίστη και την Εκκλησία. Η σημασία της παρουσίας του Θεού στη ζωή του ανθρώπου έχει υποβαθμιστεί στις μέρες μας και αυτό ωφείλεται σε ένα μεγάλο μέρος και στην πνευματική αδράνεια των πιστών. Η ζωή των πιστών οφείλει να είναι ζωντανή μαρτυρία της παρουσίας του Χριστού στον κόσμο μας. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της πίστης και τη δοξολογία του ονόματος του Θεού στον κόσμο²¹⁴.

Είναι δείγμα καθαρής καρδιάς, μας λέει ο άγιος Κύριλλος, η επιθυμία της έλευσης της βασιλείας του Θεού. Γιατί μόνο όποιος άκουσε τον Παύλο (Ρωμ. 6,12) και καθάρισε την ύπαρξή του από τους κακούς λογισμούς, τα λόγια και τις πράξεις, μπορεί να απευθυνθεί στον Θεό με παρρησία και να ζητήσει τον ερχομό της βασιλείας Του²¹⁵.

Ο ίδιος ο Χριστός μάς διαβεβαίωσε ότι «ή βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ἡμῶν ἐστίν» (Λκ. 17, 21), γνωρίζοντάς μας με τα λόγια Του ότι η βασιλεία Του είναι μια κατάσταση εσωτερική που εξωτερικεύεται στην ιστορική και κοινωνική ζωή του κάθε ανθρώπου. Γι' αυτό, μόνο αυτός που τον συνάντησε και τον αγάπησε, επιθυμεί να είναι συνέχεια μαζί Του στην αιώνια βασιλεία Του.

Η επικράτηση του θελήματος του Θεού στη γη, όπως ακριβώς συμβαίνει και στον ουρανό, βρίσκεται σε άμεση σχέση με την έλευση της βασιλείας Του. Ο άνθρωπος καλείται να γίνει άγγελος επί της γης. Με άλλα λόγια, η ζωή του πρέπει να είναι μια συνεχής δοξολογία του Θεού με τις σκέψεις, τα λόγια και τα έργα του. Ο άγιος Κύριλλος μας θυμίζει μέσα από

---

²¹³ Γεώργιος Φίλιας, *Πίστη*, 37.

²¹⁴ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 204-205.

²¹⁵ «Ὁ γὰρ ἀκούσας Παύλου λέγοντος· "Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι", ἀλλὰ καθάρας ἑαυτὸν πράξει καὶ ἐννοία καὶ λόγῳ ἐρεῖ τῷ Θεῷ· "Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου".»

τον ψαλμό του Δαβίδ (102, 20)²¹⁶ τη ζωή των αγγέλων, που είναι η αδιάλειπτη δοξολογία του Θεού και η εκτέλεση του θελήματός Του. Η εφαρμογή του θελήματος του Θεού δεν αφορά μόνο την ατομική ζωή των πιστών. Ο εν Χριστώ μεταμορφωμένος άνθρωπος καλείται να φέρει ένα νέο ήθος ζωής στην κοινωνία και στον κόσμο.

«Τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον» (Ματθ. 6, 11). Όπως εξηγεί ο Κύριλλος, ο ἄρτος στον οποίο αναφέρεται ο Χριστός δεν είναι το καθημερινό ψωμί που είναι απαραίτητο, για να διατηρηθεί ο άνθρωπος στη ζωή, αλλά είναι ο ἄρτος ο επιούσιος, ο Ἄρτος της Θείας Ευχαριστίας, ο οποίος τρέφει και συντηρεί την ψυχή. Όμως, ο άνθρωπος ως ψυχοσωματική ύπαρξη αναφέρεται στον Θεό και θέλει να καλύψει όλες του τις ανάγκες. Στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου (6, 31-34), έχουμε τη μαρτυρία του Ιησού πάνω σε αυτό το θέμα: «μή οὖν μεριμνήσητε λέγοντες, τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν ἢ τί περιβαλώμεθα [...] οἶδεν γάρ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρήζετε τούτων ἀπάντων. Ζητεῖτε δε πρῶτον τήν βασιλείαν καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Μή οὖν μεριμνήσητε εἰς τήν αὔριον, ἡ γάρ αὔριον μεριμνήσει τά ἑαυτῆς, ἀρκετόν τῆ ἡμέρα ἡ κακία αὐτῆς». Αυτό που καταδικάζει εδώ ο Κύριος είναι η αγωνιώδης μέριμνα του ανθρώπου να καλύψει τις υλικές του ανάγκες εις βάρος των πνευματικών. Η εντολή αυτή του Κυρίου εναρμονίζεται πλήρως με το αίτημα της Κυριακής Προσευχῆς να μας δώσει ο Θεός τον ἄρτο τον επιούσιο. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι ο Θεός δεν συμερίζεται τις υλικές ανάγκες του ανθρώπου, απλά θέλει ο άνθρωπος να απελευθερωθεί από όλα αυτά που γίνονται εμπόδιο στον πνευματικό του αγώνα, γιατί «ὅπου ἐστίν ὁ θησαυρός ὑμῶν, ἐκεῖ καί ἡ καρδιά ὑμῶν ἔσται» (Λουκ. 12, 34)²¹⁷.

«Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Το επόμενο αίτημα του ανθρώπου προς τον Θεό είναι και η συγχώρεση των αμαρτιών του, η οποία όμως συνοδεύεται από την υπόσχεση ότι και ο ίδιος θα συγχωρήσει τους συνανθρώπους του. Μόνο αν συγχωρούμε τα λάθη των άλλων, θα συγχωρήσει ο Θεός τα δικά μας. Διότι τα αμαρτήματά μας είναι τόσα πολλά, ώστε θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν στην καταδίκη και την τιμωρία. Αμαρτάνουμε με τα λόγια, τις σκέψεις και με πολλούς άλλους τρόπους. Και αν κάποιος πει ότι δεν αμαρτάνει, ψεύδεται, σύμφωνα με τον ευαγγελιστή Ιωάννη (Α' Ιωάν. 1, 8). Κατανοώντας, λοιπόν, το μέγεθος της ευεργεσίας του Θεού απέναντί μας, ας μην διστάζουμε καθόλου να συγχωρήσουμε και εμείς τους συνανθρώπους μας, των οποίων τα λάθη είναι μικρά πταίσματα μπροστά στα μεγάλα που διαπράττουμε εμείς ενώπιον του Θεού. Χρειάζεται λοιπόν προσοχή με τα λάθη των συνανθρώπων. Δεν είναι

²¹⁶ "Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύι, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ."

²¹⁷ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 208-211.

καθόλου δύσκολο αυτά να ξεδιαλυθούν μεταξύ μας, εφόσον μάλιστα επιθυμούμε ο Θεός να δείξει τη φιλανθρωπία Του και να συγχωρήσει τα δικά μας, σχολιάζει ο άγιος Πατέρας. Για τον χριστιανό ο «άλλος» δεν είναι η «κόλασή» του, αλλά αυτός που θα τον οδηγήσει στον Θεό. Η Καινή Διαθήκη αναφέρεται πολύ συχνά στη σχέση μας με τον «πλησίον» και μας διδάσκει με κάθε τρόπο ότι ο δρόμος για τη βασιλεία του Θεού περνάει μέσα από τη σχέση μας με τους συνανθρώπους μας.

Τα τελευταία αιτήματα προς τον Θεό έχουν σχέση με τον Πονηρό και με τους πειρασμούς που προβάλλει απέναντι στους ανθρώπους. «Καί μή είσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν», Κύριε. Σύμφωνα με τον Άγιο Κύριλλο, παρακαλούμε τον Θεό να μας απαλλάξει από τον πειρασμό, τη στιγμή που αναφέρεται αλλού (Σοφ. Σειρ. 34, 9-10) ότι ο άνθρωπος που δεν γεύτηκε πειρασμό, δεν έχει δοκιμαστεί και στερείται από την ωριμότητα που του δίνει η εμπειρία. Αλλά και στην Καινή Διαθήκη αναφέρεται ότι πρέπει να θεωρούμε μεγάλη χαρά, όταν περιπέσουμε σε πολλούς και ποικίλους πειρασμούς (Ιακ. 1,2). Είναι πολύ πιθανόν όμως -συνεχίζει ο άγιος- ότι εννοεί να μην καταποντιστούμε εξαιτίας του πειρασμού, γιατί ο πειρασμός θυμίζει χείμαρρο. Κάποιοι τον περνούν σαν τους δεινούς κολυμβητές χωρίς να παρασυρθούν απ' αυτόν, ενώ άλλοι καταποντίζονται. Και φέρνει σαν παράδειγμα τον Ιούδα, που καταποντίστηκε ψυχικά και σωματικά από τον πειρασμό της φιλοχρηματίας, χωρίς να καταφέρει να ξεφύγει. Αντίθετα ο Πέτρος, ενώ βρέθηκε μέσα στον πειρασμό της άρνησης, δεν καταποντίστηκε από αυτόν, γιατί πάλεψε με γενναιότητα και κατάφερε να γλιτώσει.

Υπάρχει όμως και το παράδειγμα του Δαβίδ, επισημαίνει ο Κύριλλος, ο οποίος υμνεί τον Θεό, γιατί τελικά γλίτωσε τον λαό του από τον πειρασμό (Ψαλμ. 65, 10-12)²¹⁸. «Περάσαμε από το καμίνι των πειρασμών και δοκιμαστήκαμε, όπως το ασήμι στη φωτιά, για να καθαριστεί. Ο Θεός επέτρεψε να πέσουμε σε παγίδες, περάσαμε θλίψεις και ποδοπατηθήκαμε από τους ανθρώπους, αλλά τελικά οδηγηθήκαμε από τον Θεό σε τόπο αναψυχής». Με τα λόγια του, ο ψαλμωδός αναγνωρίζει ότι οι συμφορές που πέρασε ο ιουδαϊκός λαός από τους Αιγύπτιους είχαν παιδαγωγικό χαρακτήρα και ο Θεός με τον τρόπο αυτόν ωφέλησε τον λαό Του²¹⁹. Μάλιστα ο Κύριλλος, σχολιάζει την παρρησία τους ενώπιον του Θεού, αφού κατάφεραν να περάσουν μέσα από τους πειρασμούς και δεν καταποντίστηκαν.

---

²¹⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1123-1124. «Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλθομεν διὰ πυ[1124] ρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν." Ὅρᾳς αὐτοὺς παρρησιαζομένους ἐπὶ τῷ διελθεῖν καὶ μὴ ἐμπαγῆναι; "Καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν"».

²¹⁹ Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακόπουλος, *Εισαγωγή*, 302-303.

Από τα παραδείγματα που αναφέρει ο άγιος Κύριλλος, καταλαβαίνουμε ότι δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία η εμπλοκή μας με τον πειρασμό, όση έχει η αντίδρασή μας και ο αγώνας μας να ξεφύγουμε από αυτόν. Γίνεται ο πειρασμός η αφορμή, για να ασκηθούμε πνευματικά. Στην ασκητική παράδοση της Εκκλησίας, συναντάμε την αντίληψη ότι ο πειρασμός είναι αναγκαίος στη ζωή μας. «Έπαρον τούς πειρασμούς καί οὐ δείς ὁ σωζόμενος» λέει ο άγιος Ισαάκ. Ο δρόμος για την αγιότητα περνάει μέσα από δοκιμασίες και πειρασμούς. Ο ιερός Χρυσόστομος λέει για τους πειρασμούς: «οἱ πειρασμοὶ λαμπροτέρους ἡμᾶς ἐργάζονται».²²⁰ Επειδή, όμως, ο πειρασμός έχει πολλές παγίδες και δυσκολίες ο πιστός προσεύχεται: «μή εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, Κύριε».

Όμως, αν επιτρέψει ο Θεός να πειρασθούμε, προσευχόμαστε να μας σώσει τελικά από τον πονηρό: «Ἄλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπό τοῦ πονηροῦ», δηλαδή από τον δαίμονα. Και επισφραγίζουμε με το «Αμήν». Ευχόμαστε δηλαδή να πραγματοποιηθούν αυτά που ζητήσαμε από τον Θεό με τη θεοδίδακτη αυτή προσευχή, καταλήγει ο άγιος Κύριλλος.

στ) Η Θεία Μετάληψη των πιστών.

Ο καθηγητής Μάρκος Σιώτης παρατηρεί: «Ο σκοπός τῆς συστάσεως καί τῆς λειτουργίας τῆς Θείας Ευχαριστίας πληροῦται μόνον διά τῆς μεταλήψεως αὐτῆς ὑπό τῶν πιστῶν [...] διά τοῦτο ἀποβαίνει ἀδιανόητος εἰς τούς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἄνευ συνεπακολουθοῦσης μεταλήψεως τελεσιουργία τῆς θείας Εὐχαριστίας»²²¹. Είναι ιδιαίτερα σημαντική, λοιπόν, η ώρα της Θείας Μετάληψης. Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης επισημαίνει: «Υπέρ πᾶσαν τοίνυν προσευχήν τε καί αἴνεσιν, τούτου ἐπιμελητέον τοῦ ἔργου, ὅτι καί διά τοῦτο πᾶσα προσευχή. Καί τό πλέον τῶν ἡμερῶν τῆς ἡμετέρας ζωῆς τοῦτο ποιῶμεν».²²²

Μετά λοιπόν από την ανάγνωση της Κυριακῆς Προσευχῆς, ακολουθεῖ ἡ κοινωνία του σώματος και του αἵματος του Κυρίου. «Τά ἅγια τοῖς ἀγίοις». Με τη φράση αυτή, ο ιερέας καλεῖ τους πιστούς να προσέλθουν να κοινωνήσουν των Αχράντων Μυστηρίων. Τα προκείμενα Δώρα ονομάζονται «Ἅγια»²²³ μας λέει ο άγιος Κύριλλος²²⁴, μετά την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος, το οποίο τα κατέστησε Ἅγια δια της μεταβολῆς τους σε Σῶμα και Αἷμα

²²⁰ Γεώργιος Πατρώνος, Εισαγωγή, 215.

²²¹ Αρχιμ. Ηλίας Μαστρογιαννόπουλος, «Η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Κοινωνία» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 392.

²²² Πρωτοπρ. Κωνσταντίνος Καραϊσαρίδης, «Η ποιμαντική της Θείας Λειτουργίας» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 362.

²²³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1124. «Ἅγια τὰ προκείμενα, ἐπιφοίτησιν δεξάμενα ἅγιου Πνεύματος· ἅγιοι καί ὑμεῖς, Πνεύματος ἁγίου καταξιοθέντες. Τά ἅγια οὖν τοῖς ἀγίοις κατάλληλα. Εἶτα ὑμεῖς λέγετε· "Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός". Ἀληθῶς γάρ εἷς ἅγιος, φύσει ἅγιος· ἡμεῖς γάρ, εἰ καί ἅγιοι, ἀλλ' οὐ φύσει, ἀλλά μετοχή καί ἀσκήσει καί εὐχῇ».

²²⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1124.

Χριστού. Η Εκκλησία μας, όμως, ονομάζει «αγίους» και αυτούς που θα προσέλθουν στο Μυστήριο, όχι βέβαια για την αγιότητά τους, αλλά γιατί θα αξιωθούν της κοινωνίας του Αγίου Πνεύματος. Γι' αυτό και απαντούν οι πιστοί: «Ένας είναι ο Άγιος, ένας είναι ο Κύριος, ο Ιησούς Χριστός». Γιατί πραγματικά, όπως επισημαίνει ο άγιος Κύριλλος, ο Ιησούς Χριστός είναι από τη φύση Του Άγιος, ενώ οι πιστοί μετέχουν στην αγιότητα του Θεού, λόγω της κοινωνίας του Σώματος και του Αίματος του Χριστού, καθώς και με την άσκηση και την προσευχή.

Ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος λέει ότι άγιοι είναι «οἱ ὅλον τόν Χριστόν ἐν ἑαυτοῖς ὀλοτελῶς κτησάμενοι ἔργῳ καί πείρᾳ καί αἰσθήσει καί γνώσει καί θεωρίᾳ». Το ίδιο υποστηρίζει και ο άγιος Αναστάσιος ο Σιναΐτης, όταν λέει: «Ὁ ἅγιος ἀληθινός οἶκος Χριστοῦ ἐστὶ, δι' ἔργων ἀγαθῶν καί δογμάτων εὐσεβῶν συνιστάμενος». Όμως και αυτός ακόμα που είναι άγιος, είναι απλά το «κάτοπτρο» του Ἡλίου, αφού «Εἷς καί μόνο Ἄγιός ἐστι φύσει», «ὁ Ἡλιος τῆς δικαιοσύνης», όπως μαρτυρεί και ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας.²²⁵ Οι πιστοί προσέρχονται στο Μέγα Μυστήριο, συναισθανόμενοι την αναξιοτήτά τους και λέγοντας: «Ἐθελξας πόθῳ με Χριστέ, καί ἡλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι, ἀλλά κατάφλεξον πυρί ἀύλῳ τὰς ἀμαρτίας μου καί ἐμπλησθῆναι τῆς ἐν Σοί τρυφῆς καταξίωσον, ἵνα τὰς δύο σκιρτῶν μεγαλύνῳ, Ἄγαθέ, παρουσίας Σου», όπως λέει και το τροπάριο (Ακολουθία της Θ. Μεταλήψεως). Ο πιστός πρέπει να βιώνει το Μυστήριο ουσιαστικά και, όπως υποστηρίζει ο άγιος Κύριλλος²²⁶, δεν πρέπει να προσέρχεται παθητικά, αλλά δυναμικά, με την άσκηση και την προσευχή. Μάλιστα, προς το τέλος της Κατήχησής του, δίνει και πρακτικές συμβουλές σχετικά με το πώς πρέπει να προσέρχεται κάποιος στο Μυστήριο, θέλοντας να δείξει ότι με την όλη παρουσία του ο άνθρωπος οφείλει να φανερώνει και να μη διαταράσσει την ιερότητα του Μυστηρίου²²⁷.

Μετά το άκουσμα του ύμνου, «Γεύσασθε καί ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος» (Ψαλμ. 33, 9), οι πιστοί προσέρχονται στο Μυστήριο. Ο άγιος Κύριλλος τους καλεῖ²²⁸ να προσέλθουν με ακλόνητη πίστη και να μην ενεργούν με τις αισθήσεις του σώματος, γιατί δεν γεύονται ψωμί και κρασί, αλλά «αντίτυπα» πραγματικά του σώματος και του αίματος του Χριστού, αληθινό Σώμα και Αίμα Χριστού²²⁹. Το ίδιο υποστηρίζει και ο άγιος Ι. Δαμασκηνός: «Λέγονται αντίτυπα των μελλόντων όχι γιατί δεν είναι αληθινά σώμα και αίμα του Χριστού, αλλά γιατί τώρα δια

²²⁵ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 642.

²²⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,1125.

²²⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,1125.

²²⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,1124.

²²⁹ «Μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπητε τὸ κριτικόν, ἀλλὰ τῇ ἀνευδοιάστῳ πίστει· γευόμενοι γὰρ οὐκ ἄρτου καὶ οἴνου γεύεσθε, ἀλλὰ ἀντιτύπου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ».

μέσου αυτών μετέχουμε στη θεότητα του Χριστού, ενώ στο μέλλον (θα μετέχουμε) νοητά δια μέσου μόνης της θέας»²³⁰.

Στο σημείο αυτό, ο άγιος Κύριλλος εξηγεί στους πιστούς με κάθε λεπτομέρεια πώς ακριβώς πρέπει να κοινωνούν το σώμα του Χριστού²³¹. Οι χριστιανοί, τα πρώτα χρόνια, σύμφωνα με τη συνήθεια της Εκκλησίας, κοινωνούσαν ξεχωριστά το Σώμα και το Αίμα, όπως γίνεται σήμερα από τους ιερείς μέσα στο ιερό Βήμα. Στον χώρο της Εκκλησίας, σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο, πρέπει τα πάντα να γίνονται «εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν» (Α΄ Κορ. 14, 40), αφού «οὐ γάρ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ Θεός» (Α΄ Κορ. 14, 33)²³². Αν έτσι πρέπει να γίνονται όλα στην Εκκλησία, πόσω μάλλον αυτή την ιερή στιγμή. Ο άγιος Κύριλλος συστήνει οι προσερχόμενοι στην κοινωνία του σώματος του Κυρίου να έχουν ενωμένα τα δάχτυλα των χεριών και τις παλάμες τη μία πάνω στην άλλη με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζεται το σχήμα του σταυρού. Και, αφού δεχθούν το σώμα του Κυρίου, να απαντούν με το «Αμήν». Ύστερα, με προσοχή να μην πέσει κάτω ψίχα από το πανάγιο Σώμα, τους προτρέπει να αγιάσουν πρώτα τα μάτια και να μεταλάβουν. Γιατί αν πέσει κάτω έστω και ένας «Μαργαρίτης», είναι σαν να έχασαν ένα από τα μέλη του σώματός τους. Εξηγεί μάλιστα στους Κατηχούμενους ότι, αν κάποιος τους έδινε ρινίσματα χρυσού, θα τα κρατούσαν με μεγάλη προσοχή και θα πρόσεχαν να μην τα χάσουν και ζημιωθούν οικονομικά. Πολύ μεγαλύτερη προσοχή απαιτείται όμως, όταν πρόκειται για αυτόν τον Μαργαρίτη που δεν μπορεί να συγκριθεί με κανένα πολύτιμο λίθο.

Ο Ι. Χρυσόστομος λέει: «Όταν βλέπεις τον λειτουργό να σου δίνει τα άγια Μυστήρια, μη νομίσεις πως είναι ο Ιερέυς που το κάνει αυτό, αλλά το άγιο χέρι του Χριστού που απλώνεται προς εσένα». Τη στιγμή αυτή, ο πιστός που μεταλαμβάνει έχει προσωπική συνάντηση με τον Χριστό. Δεν δέχεται μόνο τις δωρεές Του, «οὐ γάρ τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλ' Αὐτόν μετέχομεν» (Ν. Καβάσιλας). «Δέχεσαι μέσα σου τον Χριστό» λέγει ο ιερός Χρυσόστομος «αναμιγνύεσαι με το άγιο Σώμα Του, αναφύρεσαι με το Σώμα του Κυρίου που βρίσκεται στον

---

²³⁰ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Έκδοσις Ακριθής*, 375.

²³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1125. «ΚΑ'. Προσιών οὖν μὴ τεταμένους τοῖς τῶν [1125] χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μὴδὲ διηρημένους τοῖς δακτύλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ Βασιλεῖα ὑποδέχεσθαι, καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων "Αμήν". Μετ' ἀσφαλείας οὖν αγιάσας 172 τοὺς ὀφθαλμοὺς τῇ ἐπαφῇ τοῦ ἁγίου σώματος μεταλάμβανε, προσέχων μὴ παραπολέσης τι ἐκ τούτου· ὅπερ γὰρ ἐὰν ἀπολέσης, τοῦτο ὡς ἀπὸ οἰκείου ἐζημιώθης μέλους. Εἶπε γὰρ μοι, εἴ τίς σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσοῦ, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μὴ τι αὐτῶν παραπολέσης καὶ ζημίαν ὑποστής; Οὐ πολλῶ οὖν μάλλον ἀσφαλέστερον τοῦ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμῶν τιμωτέρον διασκοπήσεις ὑπὲρ τοῦ μὴ ψῖχα ἐκπεσεῖν;»

²³² Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαθανασίου, «Η Θεία Λειτουργία στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 219.

ουρανό»²³³. Όταν ο άνθρωπος συναισθανθεί την ιερότητα της στιγμής, νιώθει βαθειά την αμαρτωλότητά του και δεν μπορεί παρά να ταπεινωθεί και να ελπίζει μόνο στο έλεος του Θεού, που τον αξιώνει αυτού του μεγάλου Μυστηρίου. Η επιμονή του αγίου Κυρίλλου να μη χαθεί ούτε ελάχιστο μόριο από τον «άρτο», είναι γιατί και σε αυτό υπάρχει το «όλον». Ο άρτος της Ευχαριστίας είναι «μεριζόμενος άλλ' ού διαιρούμενος». Είναι ολόκληρος ο Χριστός, γι' αυτό και δεν μπορεί να συγκριθεί με τίποτα και η όποια απροσεξία βεβηλώνει εξωτερικά μεν το μυστήριο, αλλά φέρνει μεγάλη πνευματική ζημιά²³⁴.

Μετά την κοινωνία του Σώματος, ο πιστός προσέρχεται στο Ποτήριο του Αίματος²³⁵ με ευλάβεια και σεβασμό, σκυφτός με διάθεση προσκυνηματική, λέγοντας «Αμήν». Έτσι, η μετάληψη του αίματος του Χριστού αγιάζει τον μεταλαμβάνοντα. Συμβουλεύει ο άγιος Κύριλλος με τα δάχτυλά του ο πιστός να ακουμπάει τα χείλη που δέχθηκαν το Αίμα του Κυρίου και να τα φέρει σε όλο το πρόσωπο για να αγιασθούν όλες του οι αισθήσεις²³⁶. Ύστερα, να περιμένει την ευχή της απόλυσης και να αναπέμπει ευχαριστίες στον Θεό που αξιώθηκε αυτής της μεγάλης δωρεάς, να κοινωνήσει των Αχράντων Μυστηρίων²³⁷. Η συνήθεια των χριστιανών να αγιάζουν το πρόσωπό τους με τα δάχτυλά τους που ακουμπούσαν στα νοτισμένα από τη μετάληψη χείλη τους, έχει την αφετηρία της στον προφήτη Ιωήλ, ο οποίος ονομάζει τις αισθήσεις του σώματος θύρες, μέσα από τις οποίες μπορεί να εισέλθει σαν τον κλέφτη, ο εξολοθρευτής και επίβουλος δαίμονας.²³⁸ Τις ίδιες ακριβώς συστάσεις κάνει και ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος στους πιστούς: «Προσιών δε, μή τεταμέναις χερσίν, αλλά τήν ἀριστεράν θρόνον ποιήσον τῆς δεξιᾶς, καί κοιλάνας τήν παλάμην, ὡς μέλλων Βασιλέα ὑποδέχεσθαι, μετά πολλοῦ φόβου τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὑπόδεξαι, ἵνα μή τις Μαργαρίτης ἐκπέση ἐκ τῆς χειρός σου, καί ζημιωθῇ ἐν τῶν μελῶν σου. Ὅμοίως προσέρχου καί τῷ Ἁγίῳ Αἵματι, μή ἀνατείνων τάς χεῖρας, λέγων τό ἀμήν. Ἐτι δε τῆς νοτίδος οὔσης ἐν τοῖς χείλεσι, ταῖς χερσίν ἐπαφῶμεν τοὺς ὀφθαλμούς, καί τό μέτωπον καί τὰ λοιπά αἰσθητήρια ἀγιάζεται». Σήμερα αυτός ο τρόπος Μετάληψης τηρείται μόνο από τον κλήρο²³⁹.

---

²³³ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Η Θεία Λειτουργία*, 331-332.

²³⁴ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 224, 226, 228.

²³⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1125. «ΚΒ'. Εἶτα μετὰ τὸ κοινωνῆσαι σε τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καί τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καί τρόπῳ προσκυνήσεως καί σεβάσματος λέγων τὸ "Ἀμήν", ἀγιάζου καί ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ. Ἐτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χείλεσι χερσίν ἐπαφῶμενος καί ὀφθαλμούς καί μέτωπον καί τὰ λοιπὰ ἀγιάζε αἰσθητήρια. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίστητε τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων».

²³⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1125.

²³⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1125.

²³⁸ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 229.

²³⁹ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 645.

Στο τέλος της Κατήχησής του, ο άγιος Πατέρας καλεί τους πιστούς να διαφυλάξουν ανόθευτες τις παραδόσεις, αλλά και τον εαυτό τους από τον σκανδαλισμό, πιθανόν για κάποιο θέμα που σχετίζεται με αυτές. Τους προτρέπει, μάλιστα, να μη στερήσουν από τον εαυτό τους τη Θεία Κοινωνία, ούτε εξαιτίας της αμαρτίας και του μολυσμού. Και τους εύχεται ο Θεός, που χαρίζει την ειρήνη, να τους κάνει εξ ολοκλήρου δικούς Του και να διατηρηθεί όλη η ύπαρξή τους αμόλυπτη, πνεύματι, ψυχή και σώματι στον ερχομό του Κυρίου μας Ιησού Χριστού (Α΄ Θεσ. 5, 23), στον Οποίο ανήκει η δόξα στους αιώνες των αιώνων²⁴⁰.

---

²⁴⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1125-1128.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Θεολογία του Βαπτίσματος στις Κατηχήσεις του αγίου Κυρίλλου

2.1. Το Βάπτισμα και το Χρίσμα ως «εισαγωγικά» Μυστήρια.

Η σωτηρία του ανθρώπου προσφέρεται από τον Χριστό μέσα στην Εκκλησία, η οποία είναι το μυστικό Σώμα Του. Η ενσάρκωση του Χριστού αποτελεί την αρχή της θέωσης της ανθρώπινης φύσης. Γι' αυτό και η ένταξή μας με το μυστήριο του αγίου Βαπτίσματος στο Σώμα της Εκκλησίας, μας ενσωματώνει στο Σώμα του Χριστού και αποτελεί την αρχή και της δικής μας θέωσης. Οι Πατέρες αναφέρονται στο Βάπτισμα ως τη δεύτερη γέννηση του ανθρώπου, μέσω του οποίου η Εκκλησία αναγεννά τον κτιστό άνθρωπο και τον εισάγει στην καινή ζωή του Πνεύματος. Το Βάπτισμα και το Χρίσμα συνδεδεμένα με τη θεία Λειτουργία, ονομάζονται και «εισαγωγικά» μυστήρια, αφού μέσω αυτών ο άνθρωπος γίνεται χριστιανός και μέλος της Εκκλησίας του Χριστού.²⁴¹ Στην αρχαία Εκκλησία, τα Μυστήρια προσεγγίζονταν ως ενιαία πραγματικότητα, αφού γίνεται λόγος για ένα «μυστήριο», το «μυστήριο του Χριστού», το «άποκεκρυμμένον από τῶν αἰώνων» και «φανερούμενον ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ». Όλα, λοιπόν, τα ιερά Μυστήρια αποτελούν έκφανση του ενός Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας, στο οποίο ανακεφαλαιώνεται το όλο «μυστήριον του Χριστού». Αυτή η αλληλεξάρτηση ισχύει, κατ' εξοχήν, για τα επονομαζόμενα και «μυητικά μυστήρια»: Βάπτισμα, Χρίσμα και Θεία Ευχαριστία, τα οποία είναι η αφετηρία μιας νέας ζωής για τον πιστό, της ζωής του Πνεύματος²⁴².

Σχετικά με το Βάπτισμα, η Εκκλησία εφαρμόζει την εντολή του Κυρίου «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν» (Ματθ. 28, 19). Ο ίδιος ο Κύριος, λοιπόν, αφήνει εντολή στους μαθητές Του να κατηχήσουν τα ἔθνη και να βαπτίζουν τους πιστούς στο όνομα της Αγίας Τριάδος, προτρέποντάς τους να τηρούν τη διδασκαλία Του. Επομένως, ο δρόμος που οδηγεί στον Θεό περιλαμβάνει την Κατήχηση, τη μετάνοια, την ομολογία της πίστης και το Βάπτισμα, γεγονότα που έχουν ιδιαίτερη σημασία στη ζωή της Εκκλησίας. Για τον άγιο Κύριλλο, βασική προϋπόθεση του Βαπτίσματος και της εισόδου του πιστού στην Εκκλησία είναι η ελεύθερη και γνήσια προαίρεση, για να μπορέσει να ενεργήσει η Χάρη του Αγίου Πνεύματος και να φωτιστεί ο πιστός. Στις Κατηχήσεις του²⁴³, αναφέρεται στην κατάσταση του ανθρώπου που είναι μακριά από τον Χριστό και την

²⁴¹ Γεώργιος Φίλιας, *Πίστη*, 48.

²⁴² Ιωάννης Μητροπολίτης Περγάμου, «Άγιον Βάπτισμα και Θεία Λειτουργία» στο: *Το Άγιο Βάπτισμα*, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002, σ. 11-12.

²⁴³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,372-373.

κυριαρχία του διαβόλου πάνω του, ο οποίος τον παρασύρει στην αμαρτία. Βλέπει το Βάπτισμα ως την αρχή σε μια καινούργια ζωή, όπου ο άνθρωπος μπορεί να αναγεννηθεί «έν Χριστώ» και να σωθεί, γιατί η νίκη του Χριστού είναι η συντριβή του διαβόλου και η σωτηρία του ανθρώπου. Οι δωρεές που παρέχει ο Θεός στον χριστιανό μετά το Βάπτισμα είναι πολλές και δεν περιγράφονται. Ο άνθρωπος γίνεται «κατά Χάριν» υιός του Θεού, «κληρονόμος Θεοῦ καί συγκληρονόμος Χριστοῦ».

Ο άγιος Κύριλλος προετοιμάζει τους Φωτιζόμενους για το σπουδαίο γεγονός του Βαπτίσματος, παρουσιάζοντάς τους το νόημα και τη σημασία του Μυστηρίου. Αργότερα, στην Α' και Β' Μυσταγωγική Κατήχηση αναλύει τα σχετικά με το τυπικό της τέλεσης του Μυστηρίου και τον τρόπο που ενεργεί η Χάρις²⁴⁴. Σχετικά με το περιεχόμενο των Κατηχήσεών του, αναφέρεται στις προφητείες, τους συμβολισμούς και τις προτυπώσεις του Βαπτίσματος, στην Παλαιά Διαθήκη, καθώς και στο Βάπτισμα της Καινής Διαθήκης που έχει σαν αφετηρία το Βάπτισμα του Χριστού από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο²⁴⁵. Αναφέρεται, επίσης, στο Βάπτισμα των Μαθητών του Κυρίου με το Άγιο Πνεύμα, την ημέρα της Πεντηκοστής. Επισημαίνει ότι το Βάπτισμα τελείται στο όνομα της Αγίας Τριάδος, με την παρουσία και τη συμμετοχή των ουράνιων Δυνάμεων, ενώ για τη χάρη του Μυστηρίου, εξηγεί ότι είναι διπλή, γιατί αφορά την ψυχή και το σώμα του ανθρώπου. Στην Γ' Μυσταγωγική Κατήχηση²⁴⁶, αναλύει το Μυστήριο του Χρίσματος και προβάλλει τον αγιασμό που απορρέει από αυτό για τον Νεοφώτιστο. Το Μυστήριο του Χρίσματος, όπως και του Βαπτίσματος, προσεγγίζονται από τον άγιο Κύριλλο, βάσει του σχεδίου της Θείας Οικονομίας. Οι προτυπώσεις του Χρίσματος στην Παλαιά Διαθήκη πληρώνονται στο Πρόσωπο του Χριστού, ο Οποῖος χρίσθηκε από τον Πατέρα, με το Άγιο Πνεύμα, Σωτήρας του κόσμου²⁴⁷.

2.2. Η γνήσια προαίρεση ως προϋπόθεση του Μυστηρίου.

Στην Προκατήχησή του²⁴⁸, ο άγιος Κύριλλος κάνει κάποιες απαραίτητες επισημάνσεις στους Κατηχούμενους, ώστε να έχουν πλήρη επίγνωση και συνέπεια σχετικά με την απόφασή τους να ενταχθούν στην τάξη των Φωτιζόμενων προς το Βάπτισμα. Αναφέρει ότι ο Θεός ευεργετεί πλουσιοπάροχα όλους, γιατί όπως λέει και ο Παύλος «σ' εκείνους που αγαπούν τον Θεό, τα πάντα συνεργούν στο αγαθό»²⁴⁹. Όμως, περιμένει και τη γνήσια προαίρεση από τον καθένα μας, η οποία μας κάνει δεκτικούς στη θεία κλήση. Αναφέρει μάλιστα το

---

²⁴⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1065-1084.

²⁴⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1068-1069.

²⁴⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1088-1093.

²⁴⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 28.

²⁴⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,332-365.

²⁴⁹ Ρωμ. 8, 28.

παράδειγμα του Σίμωνα του μάγου²⁵⁰, ο οποίος παρότι βαπτίσθηκε, δεν φωτίστηκε. Το σώμα του βυθίστηκε και βγήκε από το νερό χωρίς να φωτισθεί από το Άγιο Πνεύμα, γιατί η ψυχή του δεν θάφτηκε με τον Χριστό, ούτε αναστήθηκε μαζί Του²⁵¹.

Όπως επισημαίνει ο άγιος Κύριλλος²⁵², το παράδειγμα αυτό αναφέρεται για τον παραδειγματισμό των πιστών, ώστε να βοηθηθούν οι μετά από αυτούς προσερχόμενοι στην Εκκλησία να βαπτιστούν και να μη βρεθεί κανένας να εκπειράζει τη Χάρη. Μάλιστα, τους ζητάει να είναι άγρυπνοι και να προσέχουν μην πλανηθούν από κακούς λογισμούς που τους υπαγορεύουν την είσοδό τους στην Εκκλησία από περιέργεια, για να μάθουν όσα συμβαίνουν εκεί και επισημαίνει ότι είναι αφέλειά τους να νομίζουν ότι, ενώ αυτοί ψάχνουν, ο Θεός δεν εξετάζει και δεν ερευνά τη δική τους καρδιά²⁵³. Γιατί το Μυστήριο του Βαπτίσματος, όπως άλλωστε και όλα τα άλλα Μυστήρια, δεν λειτουργούν μαγικά, αλλά είναι απαραίτητη η συνέργεια της Θείας Χάρης με τον βαπτιζόμενο, αλλιώς παραμένουν ανενεργά²⁵⁴.

Τα λόγια του αγίου Κυρίλλου είναι πολύ επίκαιρα για τον χριστιανό του σήμερα, είτε αυτός είναι βαπτισμένος, είτε πρόκειται να βαπτισθεί, είτε πρόκειται να γίνει ανάδοχος. Στους ενήλικες που προσέρχονται στην Εκκλησία για να βαπτισθούν, πρέπει να παρέχεται συστηματική Κατήχηση, έτσι ώστε ελεύθερα και συνειδητά να εντάσσονται με το Βάπτισμα ως καινούργια μέλη στην Εκκλησία του Χριστού. Ομοίως και στους βαπτισμένους που δεν έχουν ουσιαστική σχέση με την Εκκλησία, είτε γιατί απλά βαπτίστηκαν σε νηπιακή ηλικία χωρίς αργότερα να συμμετέχουν ενεργά στη ζωή της Εκκλησίας, είτε γιατί με τις πράξεις τους σταδιακά απομακρύνθηκαν από αυτή. Στην περίπτωση αυτή, η Κατήχηση της Εκκλησίας πρέπει να αποβλέπει στη μετάνοια και στην ενεργοποίηση της Χάρης δια της κοινωνίας του Αγίου Πνεύματος. Επίσης στην περίπτωση του νηπιοβαπτισμού, είναι απαραίτητη η αναβάθμιση του ρόλου του ανάδοχου ως «πνευματικού πατέρα». Στις μέρες μας ο ρόλος αυτός έχει εντελώς απογυμνωθεί από την ουσία, με την οποία περιβαλόταν αρχικά ο θεσμός.

Ο άγιος Πατέρας θεωρεί τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή ευκαιρία για τους Φωτιζόμενους να προβληματισθούν και να εμβαθύνουν πάνω στο θεμελιώδες ζήτημα της αληθινής μετάνοιας και αν κάποιος έπεσε τον συμβουλεύει να σηκωθεί και να μην κρύβει κάτι μέσα

---

²⁵⁰ Πράξ. 8, 13.

²⁵¹ Ρωμ. 6, 4. Κολ. 2,12.

²⁵² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,336.

²⁵³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,336.

²⁵⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,337-340.

του, για να μη μοιάσει στον Σίμωνα²⁵⁵. Γιατί, όπως λέει και ο Απόστολος, πρέπει πρώτα να γίνουμε νεκροί για την αμαρτία, ώστε να ζήσουμε μετά για τη δικαιοσύνη²⁵⁶. Τους καλεί επίσης να αναλογισθούν τη μεγάλη δωρεά του Θεού, να κατανοούν στο εξής το βαθύτερο νόημα των Μυστηρίων, χάρη στο Άγιο Πνεύμα, το οποίο θα κατασκηνώσει μέσα τους και θα κατοικεί στη διάνοιά τους²⁵⁷. Και συνεχίζει, λέγοντας ότι η Θεία Υιοθεσία προαναγγέλεται και από τον Ψαλμωδό, όταν λέει: «Εγώ είπα ότι όλοι είσαστε θεοί και παιδιά του Ύψιστου Θεού»²⁵⁸. Μάλιστα τους εφιστά την προσοχή να μην είναι μόνο κατ' όνομα πιστοί, αλλά αφού μπήκαν στο στάδιο να αγωνισθούν, γιατί δεν θα ξαναβρούν αυτή την ευκαιρία.

Ο Κύριλλος είναι σαφής ως προς το ανεπανάληπτο του Μυστηρίου, διότι «Ένας είναι ο Κύριος, μία η πίστη και ένα το Βάπτισμα»²⁵⁹. Ο μόνος λόγος που επιβάλλεται ο αναβαπτισμός είναι για τους αιρετικούς, που δεν έχουν το κανονικό Βάπτισμα. Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός αναφέρει σχετικά ότι το Βάπτισμα δηλώνει τον θάνατο του Κυρίου, γι' αυτό ομολογούμε ένα Βάπτισμα «εις ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Όπως, λοιπόν, άπαξ τελέσθηκε ο θάνατος του Κυρίου, έτσι άπαξ τελείται και το Βάπτισμα, «εις τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Και μόνον όσοι δεν βαπτίσθηκαν στο όνομα της Αγίας Τριάδος, αυτοί πρέπει να αναβαπτίζονται²⁶⁰.

Για τον άγιο Κύριλλο, το μόνο που ζητάει ο Θεός για την εξάλειψη των αμαρτιών είναι η θέληση και η πίστη²⁶¹. Όμως, πρέπει ο άνθρωπος να το θέλει με την καρδιά του, γιατί ο Θεός είναι καρδιογνώστης και δεν ξεγελιέται. Γι' αυτό καλεί τους ακροατές του να απομακρυνθούν άμεσα από την αμαρτία και από κάθε κακία. Προτρέπει μάλιστα τους Κατηγούμενους να σπεύδουν στις Κατηχήσεις και να δέχονται τους εξορκισμούς με μεγάλη προσοχή, γιατί είναι θείοι και στηρίζονται στις Γραφές και χωρίς αυτούς η ψυχή δεν μπορεί να καθαρθεί από τα ακάθαρτα πνεύματα²⁶². Με την παρακολούθηση των Κατηγήσεων, ο άνθρωπος εφοδιάζεται με τα όπλα εναντίον των αιρέσεων, για να πολεμήσει τους εχθρούς του που είναι πολλοί. Τα όπλα και το ξίφος του Αγίου Πνεύματος είναι έτοιμα, όμως εναπόκειται στους ίδιους να τεντώσουν το δεξί τους χέρι με την καλή τους προαίρεση, για να

---

²⁵⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,341.

²⁵⁶ Ρωμ. 6, 11-13. Α' Πέτρ. 2, 24.

²⁵⁷ Ρωμ. 8, 9.

²⁵⁸ Ψαλμ. 81, 6.

²⁵⁹ Εφεσ. 4,5.

²⁶⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 49.

²⁶¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,345-348.

²⁶² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,353-356.

πολεμήσουν στον πνευματικό πόλεμο του Κυρίου απέναντι στις δυνάμεις του κακού και να αναδειχθούν αήττητοι μπροστά στις ραδιουργίες και τις ενέργειες των αιρετικών²⁶³.

Η προαίρεση του ανθρώπου, την οποία επικαλείται συχνά ο άγιος Κύριλλος²⁶⁴, σύμφωνα με τον άγιο Μάξιμο τον Ομολογητή, διατηρεί την «υιοθεσία», ενώ η τήρηση των εντολών την επαυξάνει και σταδιακά οδηγεί στην οικειοποίηση της θεότητας. Ο Κλήμης ο Αλεξανδρέας επισημαίνει ότι, «πράξεως αρχή η προαίρεσις». Και αυτό γιατί ο Θεός σέβεται την ανθρώπινη ελευθερία, η οποία αποτελεί δωρεά Του στον άνθρωπο. Ο V. Losky στο έργο του «Μυστική θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας» αναφέρει σχετικά: «Ο Θεός γίνεται ανίσχυρος μπροστά στην ανθρώπινη ελευθερία. Δεν μπορεί να την παραβιάσει, αφού αυτή πηγάζει από τη δική Του παντοδυναμία. [...] Η αγάπη του Θεού για τον άνθρωπο είναι τόσο μεγάλη, που δεν μπορεί να εξαναγκάσει, γιατί δεν υπάρχει αγάπη χωρίς σεβασμό. Η θεία Βουλή πάντοτε θα υποτάσσει τον εαυτό της στις αναζητήσεις, στις λοξοδρομήσεις, ακόμα και στις ανταρσίες της ανθρώπινης βουλής, για να την οδηγήσει στην ελεύθερη συναίνεση. Και η κλασική εικόνα του παιδαγωγού πρέπει πράγματι να φαίνεται πολύ φτωχή σε όποιον έχει νιώσει τον Θεό σαν ζητιάνο αγάπης, που περιμένει στην πόρτα της ψυχής, χωρίς ποτέ να τολμά να την παραβιάσει...»²⁶⁵.

Στη συνέχεια, ο άγιος Πατέρας παραγγέλλει στους ακροατές του να διαφυλάξουν και να τηρήσουν σε όλη τους τη ζωή αυτά που ακούνε²⁶⁶, γιατί μόνο έτσι θα οικοδομήσουν τη ζωή τους πάνω σε γερά θεμέλια και προτρέπει αυτούς που γράφτηκαν στον κατάλογο των υποψήφιων προς Βάπτισμα, όπως αναφέρει και ο ψαλμωδός, να μείνουν στη σιωπή και την εσωτερική ησυχία μακριά από κάθε περισπασμό και να μη λησμονούν τον μόνο αληθινό Θεό²⁶⁷. Κάτι ανάλογο υποστηρίζει και ο Αθανάσιος όταν λέει: «Εί μή γάρ τις πάσης κοσμικής φροντίδος γένηται έκτός, οὔ δύναται γνῶναι τόν Θεόν»²⁶⁸.

Ο Κύριλλος, για να στηρίξει την πίστη των Κατηχούμενων και να κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον τους για τα επουράνια, τους καλεί να οραματισθούν τους χορούς των αγγέλων στον ουρανό και τον Παντοκράτορα Θεό στον θρόνο Του, ο Οποίος θα έχει στα δεξιά Του τον Μονογενή Του Υιό και συμπαριστάμενο το Άγιο Πνεύμα. Και ενώ τα τάγματα των Αγγέλων, οι Θρόνοι και οι Κυριότητες, θα εκτελούν τη λειτουργική τους αποστολή, οι ίδιοι θα γεύονται

---

²⁶³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,364-365.

²⁶⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,345.

²⁶⁵ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 51, 52.

²⁶⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,364-365.

²⁶⁷ Ψαλμ. 45, 11.

²⁶⁸ Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακόπουλος, *Εισαγωγή*, 227.

την σωτηρία. Μάλιστα τους καλεί να ακούσουν από τώρα τον χαρμόσυνο ύμνο των Αγγέλων να αντηχεί στα αυτιά τους, τον οποίο θα ψάλλουν μόλις ολοκληρωθεί μέσω του Μυστηρίου η σωτηρία τους, με τα εξής λόγια: «Μακάριοι είναι εκείνοι που τους συγχωρέθηκαν τα ανομήματα και καλύφθηκαν με τη μετάνοια τα αμαρτήματα»²⁶⁹. Και καταλήγει ότι θα είναι όμοιοι με τα αστέρια και θα εισέλθουν στην Εκκλησία χαρούμενοι και λαμπεροί στην όψη και με φωτεινές ψυχές²⁷⁰. Παρόμοια και ο Μέγας Βασίλειος, θεωρεί ότι το Βάπτισμα είναι «όχημα προς ουρανόν και βασιλείας πρόξενον»²⁷¹. Για να αξιωθούν όμως να γευθούν τις δωρεές των επουράνιων και αθάνατων Μυστηρίων, ο άγιος Πατέρας τους παρακινεί στη συχνή προσευχή, η οποία θα διαφυλάξει την ψυχή τους να μην αιχμαλωτισθεί. Έτσι, παραμένοντας στην ελπίδα, θα αξιωθούν να κληρονομήσουν την αιώνια σωτηρία²⁷².

2.3. Οι Κατηγήσεις των Φωτιζόμενων για το Βάπτισμα

α) Η μετάνοια των προσερχόμενων στο Βάπτισμα.

Ο άγιος Κύριλλος ξεκινάει την Α' Κατήχησή του²⁷³ προς τους Φωτιζόμενους με το απόσπασμα από τον προφήτη Ησαΐα (1, 16)²⁷⁴, που μιλάει για τη μετάνοια και την κάθαρση της ψυχής από κάθε είδος μολυσμού ενώπιον του Θεού. Και, στη συνέχεια, απευθυνόμενος στους μαθητές της Καινής Διαθήκης που πρόκειται να δεχθούν τη Θεία Χάρη, τους καλεί να ανανεώσουν την καρδιά και το πνεύμα τους²⁷⁵, για να χαροποιήσουν τις ουράνιες Δυνάμεις. Γιατί, αν στον ουρανό γίνεται χαρά με τη μετάνοια ενός αμαρτωλού²⁷⁶, πόσο μεγαλύτερη θα είναι η χαρά που θα προκληθεί από τη μετάνοια και τη σωτηρία τόσων ψυχών²⁷⁷; Στο σημείο αυτό, η Εκκλησία εικονίζεται ως το Σώμα του Χριστού στην ολότητά Του. Γι' αυτό, στη χαρά της στρατευόμενης μετέχει και η θριαμβεύουσα Εκκλησία. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς λέει ότι η μετάνοια «είναι η αρχή, η μεσότης και το τέλος της ζωής των Χριστιανών. Γι' αυτό ζητείται και χρεωσείται τόσο προ του αγίου Βαπτίσματος, όσο και κατά το άγιο Βάπτισμα, καθώς και μετά από αυτό»²⁷⁸.

---

²⁶⁹ Ψαλμ. 31, 1.

²⁷⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,357-360.

²⁷¹ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, εκδ. Ιερών Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, Άγιον Όρος 1998, σ. 75.

²⁷² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,361.

²⁷³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,369-372.

²⁷⁴ «Λούσασθε, καθαροί γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου.»

²⁷⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,369.

Ιεζ. 18, 31.

²⁷⁶ Λουκ. 15,7.

²⁷⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,369.

²⁷⁸ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 55.

Τους παρακινεί λοιπόν ο άγιος Κύριλλος να συνεχίσουν με ευλάβεια την πορεία που ήδη ξεκίνησαν στον ασφαλή δρόμο της πίστης και της λατρείας του αληθινού Θεού, που οδηγεί στη λύτρωση²⁷⁹ και τους διαβεβαιώνει ότι θα έχουν δίπλα τους τον Μονογενή Υιό του Θεού που τους καλεί λέγοντας: «Ελάτε κοντά μου όσοι είστε κουρασμένοι από τον φόρτο των αμαρτιών σας και εγώ θα σας ξεκουράσω»²⁸⁰. Όσοι, λοιπόν, φέρουν το βαρύ φορτίο των παθών και είναι δεμένοι με τις αλυσίδες των αμαρτιών τους, πρέπει να ακούσουν τη φωνή του Προφήτη που τους καλεί να πλύνουν και να καθαρίσουν τις ψυχές τους από κάθε πονηρία, για να μην είναι ακάθαρτοι μπροστά στον Θεό²⁸¹. Τότε θα αξιωθούν να ακούσουν τον χορό των αγγέλων να ψάλλει ότι είναι μακάριοι αυτοί που τους συγχωρέθηκαν οι ανομίες, καθώς και αυτοί με τη μετάνοια των οποίων καλύφθηκαν οι αμαρτίες²⁸². Ο συγκεκριμένος στίχος από τον Ψαλμό του Δαβίδ, που παραθέτει ο Κύριλλος, περιγράφει την ευτυχία του μετανοημένου αμαρτωλού μετά τη συγχώρεση των αμαρτιών του. Γιατί, έτσι, απαλλάσσεται από τον τυραννικό έλεγχο της συνείδησης και μπορεί ελεύθερα να πλησιάσει τον Θεό και να τον δοξολογεί μαζί με τον χορό των αγγέλων. Και καταλήγει ο άγιος Πατέρας με την προτροπή όσοι άναψαν τις λαμπάδες της πίστης, να τις κρατούν πάντοτε αναμμένες, ώστε Αυτός που άνοιξε για τον ληστή τον Παράδεισο, να χαρίσει και σε αυτούς τη νυφική μελωδία.

Στη συνέχεια, καλεί όποιον βρίσκεται ακόμα στη δουλεία της αμαρτίας, να ετοιμασθεί ολοκληρωτικά με την πίστη, έτσι ώστε δια της υιοθεσίας να του χαρισθεί η πραγματική απελευθέρωση και η πλήρης αναγέννησή του²⁸³. Με τον Χριστό ήρθε η βασιλεία της ζωής, μέσω άλλης γέννησης, άλλου βίου και άλλου είδους ζωής. Αυτός ο τοκετός κυφορείται από την πίστη και φανερώνεται στην αναγέννηση του Βαπτίσματος²⁸⁴. Η αμαρτία χαρακτηρίζεται δουλεία για τον άνθρωπο, ενώ η εν Χριστώ υιοθεσία «ελευθέριος αναγέννησις». Γιατί το πάθος από το οποίο κάποιος έχει νικηθεί, σε αυτό και έχει δουλωθεί²⁸⁵. Απαλλαγμένος πλέον από τη δουλεία της αμαρτίας και ζώντας τη μακάρια ζωή των δούλων του Θεού, θα αξιωθεί να κληρονομήσει τη βασιλεία Του. Τους καλεί να συμμετέχουν στο Μυστήριο της εξομολόγησης²⁸⁶ για να απαλλαγούν από τον παλαιό

---

²⁷⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,369-372.

²⁸⁰ Ματθ. 11, 28.

²⁸¹ Ησ. 1, 16.

²⁸² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,372.

Ψαλμ. 31, 1.

²⁸³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,372.

²⁸⁴ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το Μυστήριο του Αγίου Βαπτίσματος*, εκδ. Ιερών Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, Άγιον Όρος 2015, σ. 10.

²⁸⁵ Β' Πέτρ. 2, 19.

²⁸⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,376.

άνθρωπο της αμαρτίας και της φθοράς και να ενδυθούν τον νέο²⁸⁷, τον συνεχώς ανανεούμενο κατά την τέλεια γνώση του Δημιουργού τους²⁸⁸. Επίσης εύχεται μέσω της πίστης να μετέχουν στον αρραβώνα της ζωής του Πνεύματος²⁸⁹ και να αξιωθούν της αιώνιας ζωής²⁹⁰. Ο Μ. Βασίλειος θεωρεί και αυτός βασικό σκοπό του Βαπτίσματος την κατάργηση «τοῦ σώματος τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι αὐτό καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ», ώστε να μπορέσει πλέον ο βαπτιζόμενος να ζει «τῷ Πνεύματι καί τόν καρπόν ἔχειν ἐν τῷ ἁγιασμῷ». Ἔτσι επιτελεῖται η πνευματική γέννηση, μέσω της αναγέννησης του ανθρώπου. Αναφορικά με την πίστη την οποία ο άγιος Κύριλλος θεωρεί απαραίτητη για την μετοχή στη ζωή του Πνεύματος, στη γλώσσα των Πατέρων, δεν νοείται ως διανοητική παραδοχή, γιατί και «τά δαιμόνια πιστεύουσιν καί φρίττουσιν», αλλά είναι το άνοιγμα της καρδιάς του ανθρώπου στη θεία Χάρη, δηλαδή η αυτοπαραδόσή του στην Αγάπη του Θεού²⁹¹.

Στη συνέχεια ο άγιος Κύριλλος τους καλεί να προσέλθουν στο Μυστήριο, μέσω του οποίου θα δεχτούν τη μυστική σφραγίδα²⁹². Ἔτσι θα είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι από τον Δεσπότη Χριστό, ο Οποῖος θα τους συγκαταριθμήσει στην αγία και λογική ποιότητα Του, στα δεξιά Του και θα τους κάνει κληρονόμους της αιώνιας ζωής. Ὅσοι βρίσκονται στα αριστερά του Θεού, είναι λόγω του βάρους των αμαρτιών τους και επειδή απουσιάζει από αυτούς η Χάρη που δόθηκε από τον Χριστό με το λουτρό της αναγέννησης. Στο σημείο αυτό, διευκρινίζει ο Κύριλλος ότι αναφέρεται στην πνευματική αναγέννηση, γιατί τα σώματα γεννώνται από τους γονείς, οι ψυχές όμως αναγεννώνται δια του Πνεύματος με την πίστη. Η δυνατότητα αυτή εντάσσεται στο σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου. Η σάρκωση του Κυρίου αποτέλεσε «αρχήν δευτέρας γενέσεως» για την ανθρώπινη φύση. Δια του Βαπτίσματος συντελείται «καινή γέννησις και ανάπλασις»²⁹³. Το Βάπτισμα στους Πατέρες είναι «καινή δημιουργία». Σύμφωνα με τον άγιο Γρηγόριο Νύσσης: «Διπλῆν γάρ τῆς φύσεως ἡμῶν τήν κτίσιν ἐγνώκαμεν, τήν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καί τήν δευτέραν

---

²⁸⁷ Εφεσ. 4, 22-24.

²⁸⁸ Κολ. 3, 10.

²⁸⁹ Β' Κορ. 5, 5.

²⁹⁰ Λουκ. 16, 9.

²⁹¹ π. Γεώργιος Μεταλληνός, «Εξ' ὕδατος και Πνεύματος» στο: *Το ἅγιο Βάπτισμα. Η ἔνταξή μας στην Εκκλησία του Χριστοῦ*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002, σσ. 31-32.

²⁹² Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΡG, 33,372. «Προσέλθετε εἰς τήν μυστικήν σφραγίδα, ἵνα εὐγνωστοί ᾖτε τῷ δεσπότη· συγκαταριθμηθε τῇ αγία καί λογική τοῦ Χριστοῦ ποιότητα, εἰς τὰ δεξιά αὐτοῦ ἀφορισθησόμενοι, καί κληρονομοῦντες τήν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωήν. Οἷς γάρ ἔτι τὸ τραχὺ τῶν ἀμαρτιῶν περιέκειται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει. Αναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τήν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννᾶται, αἱ δὲ ψυχαὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται· τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Καὶ τότε ἀκοῦσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιος γένῃ· Εὐ δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ὅταν εὐρεθῆς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.»

²⁹³ Παναγιώτης Σκαλτσής, «Θεολογία και σύμβολα του Βαπτίσματος», στο: *Το ἅγιο Βάπτισμα. Η ἔνταξή μας στην Εκκλησία του Χριστοῦ*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002, σ. 130.

καθ' ἦν ἀνεπλάσθημεν· ἀλλ' οὐκ ἄν ἦν τῆς δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς παρακοῆς ἠχρειώσαμεν. Ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης, ἔδει καινὴν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν»²⁹⁴. Σημάδι της καινούργιας ζωῆς για τους βαπτιζόμενους, ὅπως αναφέρει ο ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, εἶναι ὅτι αποκτοῦν τα χαρακτηριστικά του Χριστοῦ, δηλαδή καινούργια μέλη και αισθήσεις, με τα οποία προετοιμάζονται για τη μέλλουσα ζωή. Γιατί ὅπως ἐπισημαίνει ἡ μετοχή σε αὐτὴ δεν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν πρόσληψη ἀπὸ ἐδῶ τῆς ζωῆς του Χριστοῦ. Αὐτὴ μεταμορφώνει τὸ εἶναι του ἀνθρώπου και τὸν καθιστᾷ οντότητα πνευματικὴ που ζεἶ στην αἰωνιότητα. Σύμφωνα με τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ ἀνθρώπος «αναγεννάται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»²⁹⁵. Καὶ ἐπειδὴ «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ»²⁹⁶, καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Αὐτὸς που ἀναγεννᾷ τὸν ἀνθρώπο, αὐτὸς που θα βρεθῆ με καθαρὴ τὴ συνείδηση ἀπὸ κάθε ἀμαρτία, θα ἀκούσει τὸ «εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ!»²⁹⁷. Στὴ μυστηριολογία τῆς Ορθόδοξης Ἐκκλησίας, τὸ Βάπτισμα εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας, γιατί ἀποτελεῖ τὸ πεδίο ὅπου τελεσιουργεῖται ἀντικειμενικὰ ἡ δικαίωση του ἀνθρώπου. Εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο, δια του ὁποῖου ἐμφυτεύεται κάποιος μυστικὰ στο σῶμα του Χριστοῦ καὶ γίνεται ἐπίσημο μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Αποτελεῖ ἐπομένως ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἰσόδου του ἀνθρώπου στὴ ζωὴ τῆς Χάρης καὶ τῆς βασιλείας του Κυρίου²⁹⁸.

Μη νομίσει κάποιος ἀπὸ τὸς παρευρισκόμενους, ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος²⁹⁹, ὅτι θα ξεφύγει ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς Χάρης του Θεοῦ, γιατί αὐτὸ φανερῶνει ἀγνοία τῆς δυνάμεις τῆς. Ἡ ψυχὴ πρέπει να στέκει ἀνυπόκριτη μπροστὰ στον Θεό, γιατί Αὐτὸς ἐξετάζει σε βάθος τῆς καρδιῆς μας καὶ γνωρίζει καὶ τῆς πιο κρυφῆς ἐπιθυμίας μας³⁰⁰. Γιατί, ὅπως οἱ στρατολόγοι ἐρευνοῦν τὴ σωματικὴ κατάσταση καὶ τὴν ἡλικία αὐτῶν που πρόκειται να στρατολογήσουν, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Κύριος στρατολογεῖ τῆς ψυχῆς καὶ ἐξετάζει τὴν προαίρεση του καθενός καὶ μόνο στους ἀξιους δίνει τὴ Χάρη. Διότι «δεν δίνει τα ἅγια στους σκύλους»³⁰¹, ἀλλὰ ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴ προαίρεση δίνει τὴ θαυμάσια καὶ σωτήρια σφραγίδα του Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποία τρέμουν οἱ δαίμονες, ἀλλὰ ἀναγνωρίζουν οἱ Ἄγγελοι. Απὸ τὴ στιγμή που ὁ ἀνθρώπος γίνεται χριστιανός, ἀνήκει στον Κύριο καὶ σφραγίζεται με τὸ σημεῖο του

---

²⁹⁴ π. Μιχαὴλ Καρδαμάκης, «Ἡ Βαπτισματικὴ Ἀγωγή τῶν πιστῶν καὶ ἡ Ορθόδοξη πνευματικότητα», στο: *Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα. Πρακτικὰ ἈΠανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου*, ἐκδ. Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2003, σ. 254.

²⁹⁵ Παναγιώτης Σκαλτσῆς, *Θεολογία*, 130-131.

²⁹⁶ Ἰωάν. 3, 8.

²⁹⁷ Ματθ. 25, 21.

²⁹⁸ Ἀνδρέας Θεοδώρου, «Βάπτισμα (Δογματικὴ)», στο: *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 3 (1963), σ. 592.

²⁹⁹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,372.

³⁰⁰ Ψαλμ. 7, 10.

³⁰¹ Ματθ. 7, 6.

τιμίου και ζωοποιού Σταυρού, το οποίο είναι σημείο του Υιού του ανθρώπου. Ο Μέγας Βασίλειος λέει ότι από τη σφραγίδα του Χριστού οι Άγγελοι αναγνωρίζουν τους πιστούς και όταν κάποιος είναι ασφράγιστος παρεμποδίζουν την είσοδό του στη βασιλεία του Θεού³⁰². Με τη σφραγίδα του Χριστού οι δαίμονες τρέπονται σε φυγή, ενώ οι Άγγελοι προστατεύουν τον άνθρωπο σαν παιδί του Θεού. Όμως, για να ενεργήσει η Χάρη του Θεού, είναι απαραίτητη η συνέργεια του ανθρώπου, επειδή ο Θεός στρατολογεί ανάλογα με τη γνήσια προαίρεση του καθενός. Οπότε στην ουσία, ο άνθρωπος είναι αυτός που καθιστά τον εαυτό του ικανό να μετέχει στη ζωή του Θεού.

Το Βάπτισμα για τον άγιο Κύριλλο είναι πνευματικό όπλο³⁰³. Ο άνθρωπος φυτεύεται στον νοητό Παράδεισο³⁰⁴ και παίρνει καινούργιο όνομα³⁰⁵. Στα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης, το όνομα καθόριζε τον «λόγο», ανταποκρινόταν δηλαδή στην υπόσταση και τη λειτουργικότητα του ανθρώπου. Γι' αυτό και ο άνθρωπος ως πρόσωπο μοναδικό και ανεπανάληπτο στον κόσμο, φέρει το δικό του όνομα. Ο Δημιουργός τον έπλασε, σύμφωνα με την εικόνα Του και τον όρισε βασιλιά της κτίσης και η κυριαρχία του στην κτίση φανερώνεται αρχικά από την ονοματοθεσία των ζώων. Στην Καινή Διαθήκη, έχουμε ταύτιση του Θεού με το Όνομά Του. Με την επίκληση του Ονόματος του Ιησού, οι μαθητές Του κάνουν θαύματα. Στην Παράδοση της Εκκλησίας, η άσκηση της αδιάλειπτης προσευχής με την συνεχή επίκληση του Ονόματος του Ιησού, είναι έκφραση της μυστικής σχέσης μαζί Του. Έτσι και στην Βάπτισμα ο πιστός ομολογεί τον Θεό, βαπτίζεται στο Όνομά Του και ταυτόχρονα μετέχει στο κοινό όνομα του χριστιανού. Πρέπει λοιπόν ο χριστιανός να συνειδητοποιήσει τη δωρεά αυτή και να φέρει επάξια αυτό το όνομα, ώστε με τη ζωή του να δοξάζει το Όνομα του Κυρίου³⁰⁶. Γι' αυτό και ο άγιος Κύριλλος λέει³⁰⁷ ότι, ενώ στο παρελθόν ο προσερχόμενος ονομαζόταν Κατηχούμενος, τώρα που ανήκει στην τάξη των Φωτιζόμενων, με το Βάπτισμα θα ονομασθεί Πιστός και θα μεταφυτευθεί στον πνευματικό ελαιώνα, αφού από άγρια ελιά, θα μπολιαστεί σε ήρεμη και καρποφόρα³⁰⁸. Από την κατάσταση του μολυσμού και της αμαρτίας θα περάσει στην κατάσταση της δικαιοσύνης και της καθαρότητας. Θα γίνει κλήμα στο αμπέλι του Θεού³⁰⁹.

---

³⁰² Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 80.

³⁰³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,373.

³⁰⁴ Αποκ. 2, 7.

³⁰⁵ Αποκ. 2, 17.

³⁰⁶ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 72.

³⁰⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,373.

³⁰⁸ Ρωμ. 11, 24.

³⁰⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,373-376.

Για να παραμείνει όμως ο πιστός στην Άμπελο του Θεού, πρέπει να μείνει προσκολλημένος και να αυξάνει σε καρποφορία. Διαφορετικά, θα γίνει στάχτη από τη φωτιά³¹⁰. Γι' αυτό, εύχεται να φέρουν όλοι άξιους καρπούς, για να μην συμβεί, όταν έρθει ο Ιησούς, ό,τι συνέβη με την άκαρπη συκιά, την οποία καταράστηκε για την ακαρπία της³¹¹. Επομένως η τελείωση του πιστού επιτυγχάνεται με την εργασία των εντολών του Θεού, σε συνεργασία με τη Χάρη που χορηγείται κατά το Βάπτισμα. Η εντολή του Χριστού προς τους μαθητές Του να κηρύξουν το Ευαγγέλιο και να βαπτίζουν αυτούς που θα το αποδεχθούν, συνοδεύεται από τη φράση: «Διδάσκοντες τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν». Σύμφωνα με τον ιερό Χρυσόστομο, ο λόγος του Χριστού: «Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», αφορά τα δόγματα της Εκκλησίας, ενώ το: «Διδάσκοντες τηρεῖν» αφορά τις εντολές του Χριστού. Η μαθητεία λοιπόν στην πίστη, προηγείται του αγίου Βαπτίσματος και ακολουθεί ο αγώνας του πιστού για την απόκτηση των αρετών³¹². Ο άγιος Μάρκος ο ασκητής, μας πληροφορεί: «Πᾶς ὁ βαπτισθεὶς ὀρθοδόξως, ἔλαβε μουσικῶς πᾶσαν χάριν. Πληροφορεῖται δέ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν». Πρόκειται για τη μουσική δωρεά του Πνεύματος, η οποία ενεργεί ανάλογα με την εργασία των εντολών. Και συνεχίζει: «ὅσον τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἤξιώθημεν, τὰ ἀγαθὰ ἔργα οὐ δι' ἀνταπόδοσιν προσφέρομεν, ἀλλὰ διὰ φυλακὴν τῆς δοθείσης ἡμῶν καθαρότητος»³¹³. Ο άγιος Κύριλλος εύχεται να αξιωθούν όλοι να επαναλάβουν αυτό που λέει ο Ψαλμωδός: «Εἶμαι σαν τὴ φορτωμένη ελιά μέσα στο σπίτι του Θεού και ἔχω πάντα τὴν ἐλπίδα μου στηριγμένη στον Θεό»³¹⁴. Και επισημαίνει ότι δεν πρόκειται για ελιά αισθητή, αλλά νοητή, λουσμένη στο φως, το οποίο θα μεταδίδει ο πιστός παντού³¹⁵.

Ο άνθρωπος, επειδή δημιουργήθηκε από τον Θεό σύμφωνα με την εικόνα Του, θα μπορέσει κατά χάριν να ομοιάσει στην ωραιότητα του Θεού και όπως λέει ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, ο άνθρωπος γίνεται «κατά χάριν δι' αὐτόν, ὅπερ αὐτός φύσει κατ' οἰκονομίαν κατὰ χάριν δι' αὐτόν, ὅπερ αὐτός φύσει κατ' οἰκονομίαν γέγονεν δι' ἡμᾶς»³¹⁶. Το φύτεμα και το πότισμα είναι έργο του Θεού, στον άνθρωπο ανήκει μόνο η καρποφορία, αφού η δωρεά της Χάρης ανήκει στο Θεό, ενώ στον άνθρωπο ανήκει η αποδοχή και η διατήρησή της. Και καταλήγει ο άγιος λέγοντας ότι δεν πρέπει να καταφρονήσει κανένας τη Χάρη, επειδή του δίνεται δωρεάν, αλλά αφού τη δεχθεί, να την συντηρήσει με ευλάβεια. Ο άγιος Γρηγόριος

---

³¹⁰ Ιωάν. 15, 6.

³¹¹ Ματθ. 21, 19.

³¹² Ιερομονάχος Γρηγόριος, *Το Άγιον Βάπτισμα*, 306.

³¹³ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 251.

³¹⁴ Ψαλμ. 51, 10.

³¹⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,373-376.

³¹⁶ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 74.

ο Παλαμάς διδάσκει σχετικά: «Διό και μετά τό θεϊον βάπτισμα τά έργα τῆς μετανοίας ἐπιζητεῖται τούτων δε ἀπόντων, ὁ λόγος τῆς πρὸς Θεόν ὑποσχέσεως οὐ μόνον οὐκ ὠφελεῖ, ἀλλά και καταδικάζει τόν ἄνθρωπον. Θεός γαρ ἐστὶ ζῶν και ἀληθινός και παρ' ἡμῶν ἀληθεῖς ὑποσχέσεις ζητεῖ και πίστιν ζῶσαν, ἀλλ' οὐ νεκράν ἢ δέ χωρὶς τῶν ἔργων πίστις νεκρά ἐστὶ»³¹⁷.

β) Ο παρών καιρός, καιρός εξομολογήσεως.

Ο χρόνος που απομένει μέχρι το Βάπτισμα είναι για τον Κύριλλο ευκαιρία για εξομολόγηση. Τώρα που οι συνθήκες είναι ευνοϊκές για τη σωτηρία, είναι ο κατάλληλος καιρός³¹⁸ να εξομολογηθούν τα σφάλματα που διέπραξαν με λόγια και με έργα κατά τη διάρκεια της μέρας και της νύχτας και να αποδεχθούν τον επουράνιο θησαυρό που τους δίνεται³¹⁹. Τους συμβουλεύει να πηγαίνουν στους εξορκισμούς, να μη λείπουν από τις Κατηχήσεις και να διατηρήσουν στο μυαλό τους όσα διδάχθηκαν. Γιατί σκοπός των όσων διδάσκονται είναι να τα αποδεχθούν με πίστη, ώστε να σφραγίσουν με αυτά για πάντα τη ζωή τους³²⁰. Η «Κατήχηση» και οι «εξορκισμοί» συνιστούσαν τη μύηση του νέου πιστού στον πνευματικό αγώνα και στην απελευθέρωσή του από τις ενέδρες του Σατανά. Με τον καθαρισμό της καρδιάς από την ιδιοτέλεια και τον εγωκεντρισμό, που συσκοτίζουν τη διάνοια και διαστρέφουν την αντίληψη του ανθρώπου, μπορεί ο υποψήφιος να πετύχει την αληθινή ένωσή του με την Εκκλησία. Γι' αυτό, άλλωστε, η προετοιμασία για το Βάπτισμα λέγεται «μυσταγωγία». Η λέξη αυτή δηλώνει τη βαθμιαία μύηση στα Μυστήρια³²¹. Ο Κύριλλος τους καλεί επίσης να απομακρύνουν τις μέριμνες της καθημερινότητας και να προτάξουν τη σωτηρία της ψυχής τους³²². Να εγκαταλείψουν τα μικρά του κόσμου για τις μεγάλες και πολύτιμες δωρεές του Θεού, να ανταλλάξουν τα πρόσκαιρα με τα αιώνια. Τους θυμίζει τα χρόνια που αφιέρωσαν στις κοσμικές μέριμνες και τους παρακαλεί για σαράντα μέρες να τα αφήσουν όλα και να ασχοληθούν με τη σωτηρία της ψυχής τους. Άλλωστε αυτό αναφέρει και η Γραφή. «Αφήστε όλες τις μέριμνες και μένοντας στην ησυχία, βεβαιωθείτε ότι εγώ είμαι ο Θεός»³²³.

Συγκεκριμένα, τους προτρέπει να αφήσουν τις αργόσχολες συζητήσεις, την κατάκριση, καθώς και την παρακολούθηση με ευχαρίστηση των κατηγοριών που λέγονται από τους άλλους. Αντίθετα, τους συστήνει να είναι πάντα έτοιμοι για προσευχή και να

³¹⁷ π. Γεώργιος Μεταλληνός, Εξ ύδατος, 46.

³¹⁸ Β' Κορ. 6, 2.

³¹⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,376.

³²⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,376.

³²¹ π. Γεώργιος Μεταλληνός, Εξ ύδατος, 35-36.

³²² Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,376-377.

Παρμ. 7, 23.

³²³ Ψαλμ. 45, 11.

δείχνουν, με τις συνεχείς και επίμονες προσπάθειες που καταβάλλουν, τη δύναμη και την προθυμία της ψυχής τους³²⁴. Γιατί, όσο καθαρότερο είναι το σκεύος της ψυχής, τόσο μεγαλύτερη είναι η Χάρη που δέχεται ο άνθρωπος. Επειδή η άφεση των αμαρτιών δωρίζεται σε όλους το ίδιο, ενώ η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος ανάλογα με την πίστη του καθενός. Έτσι, αν κοπιάσεις λίγο, θα πάρεις λίγα, ενώ αν δουλέψεις πολύ, ο μισθός σου θα είναι πολύς. Η Εκκλησία μας καλεί διαρκώς να διαφυλάξουμε την καθαρότητα του Βαπτίσματος από τις μηχανορραφίες του πονηρού και να διατηρήσουμε μέχρι το τέλος αμόλυντο το πνευματικό μας ένδυμα, ενεργοποιώντας με τον τρόπο αυτό τη χάρη του βαπτίσματος και αυξάνοντας διαρκώς και πολλαπλασιάζοντας τις δωρεές του³²⁵. Ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος αναφέρει σχετικά: «ή πίστις καί ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος καί ἡ τήρησις τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν κατὰ ἀναλογίαν τῆς καθάρσεως τούς μισθούς προξενεῖ»³²⁶. Συνοψίζοντας, ο άγιος Πατέρας τους υπενθυμίζει ότι αγωνίζονται για το καλό τους, γι' αυτό αρμόζει να επιλέξουν αυτό που είναι συμφέρον για την ψυχή τους.

«Αν έχεις κάτι στην ψυχή σου εναντίον κάποιου, λησμόνησέ το και, όπως προσέρχεσαι για να πάρεις άφεση των αμαρτιών σου, είναι απαραίτητο και εσύ να συγχωρήσεις αυτόν που σε έβλαψε. Διαφορετικά, με τι πρόσωπο θα απευθυνθείς στον Κύριο για να σου συγχωρήσει τις πολλές αμαρτίες, ενώ εσύ δεν συγχωρείς τις λίγες στον σύνδουλο σου;»³²⁷ ρωτά ο Κύριλλος³²⁸. Μάλιστα εφιστά την προσοχή στους ακροατές του, ώστε αυτά να μην είναι προσεκτικοί μόνο στις Συνάξεις, επειδή είναι παρόντες οι ιερείς και ζητούν την προσοχή τους, αλλά και αφού πάρουν τη Χάρη μετά το Βάπτισμα. Και υποδεικνύει πως ό,τι είναι καλό πριν από το Βάπτισμα, είναι καλό και μετά. Τα μυστήρια της Εκκλησίας είναι εικόνα των Εσχάτων και φανέρωση της Βασιλείας του Θεού. Γι' αυτό αποτελούν το τέλειο κριτήριο της καθημερινής ζωής του πιστού. Είναι ο καλύτερος τρόπος βίωσης του μυστηρίου της Εκκλησίας κατά τη διάρκειά τους, αλλά και μετά, στην καθημερινή τους ζωή³²⁹. Έτσι, αν είναι χρήσιμο το πότισμα και η καλλιέργεια πριν από το μπόλιασμα του δέντρου, είναι πολύ πιο χρήσιμο και μετά να γίνεται το ίδιο³³⁰.

Τη συγκεκριμένη περίοδο, τους προτρέπει να αγωνιστούν περισσότερο για τη σωτηρία της ψυχής τους και να την θρέφουν με τα θεία αναγνώσματα. Ο λόγος του Θεού για

---

³²⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,376-377.

³²⁵ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 111.

³²⁶ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 74.

³²⁷ Ματθ. 18, 30.

³²⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,377.

³²⁹ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 102-103.

³³⁰ Ρωμ. 11, 17. 23-24.

τον άγιο Κύριλλο είναι απαραίτητος, γιατί είναι η τροφή της ψυχής³³¹. Άλλωστε, ο Ίδιος ο Χριστός μας διαβεβαιώνει: «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπί παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ»³³². Η προετοιμασία αυτή είναι απαραίτητη για τη συμμετοχή στην πνευματική τράπεζα που έχει ετοιμάσει ο Κύριος, ώστε να μπορούν και αυτοί μαζί με τον Δαβίδ να επαναλαμβάνουν: «Ο Κύριος είναι ο καλός ποιμένας και δεν θα μου στερήσει τίποτα. Με οδήγησε σε τόπους χλοερούς για να κατασκηνώσω, κοντά σε δροσερό νερό και σε τόπους σκιερούς με τρέφει και με αναπαύει. Συνέφερε, μάλιστα, την ψυχή μου που ήταν κουρασμένη και εξαντλημένη»³³³. «Έτσι, οι Άγγελοι θα ευφρανθούν μαζί σου» λέει ο Κύριλλος, αλλά και ο Ίδιος ο Χριστός, ο Μεγάλος Αρχιερέας, ο Οποῖος, αφού αποδεχτεί την καλή προαίρεση όλων, θα προσφέρει όλους εσάς στον Ουράνιο Πατέρα λέγοντας: «Να, εγώ και τα παιδιά που μου έδωσε ο Θεός»³³⁴. Και τελειώνει με την ευχή: «Αυτός ο Θεός, μακάρι να σας διατηρήσει όλους σε αυτή την κατάσταση, για να Τον ευχαριστείτε με τη ζωή σας»³³⁵.

Η οργανική σχέση της ορθόδοξης πνευματικότητας και της εκκλησιαστικής κοινωνίας, βρίσκει την απόλυτη έκφρασή της στην Ευχαριστία, η οποία δίνει στην ορθόδοξη πνευματικότητα ευχαριστιακή διάσταση και στο Βάπτισμα χαρακτήρα πασχάλιο. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος περιγράφει την εσωτερική ενότητα Βαπτίσματος και Ευχαριστίας στην πραγματοποίηση της Εκκλησίας ως εξής: «Τεθνηκότος τοῦ Χριστοῦ καί ἐν τῷ Σταυρῷ ὄντος ἔτι, προσελθῶν ὁ στρατιώτης ἔνυξε τήν πλευράν τῆ λόγχη, εἶτα ἐξῆλθεν ὕδωρ καί αἷμα. Καί τό μέν τοῦ Βαπτίσματος σύμβολον ἦν, τό δέ τοῦ μυστηρίου. [...] Ἐξ ἐκατέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία γεγένηται [...] διὰ Βαπτίσματος καί τῶν μυστηρίων ἀπό τῆς πλευρᾶς ἄρα τήν Ἐκκλησίαν ἐδημιούργησεν ὁ Χριστός»³³⁶.

γ) Οι προϋποθέσεις του πνευματικού γάμου

Η Γ' Κατήχηση προς τους Φωτιζόμενους αναφέρεται και αυτή στο Βάπτισμα και ξεκινάει με την ανάγνωση ενός εδάφιου από την προς Ρωμαίους επιστολή του Παύλου που αναφέρει: «Μήπως αγνοείτε ότι όσοι βαπτιστήκαμε στο Όνομα του Ιησού Χριστού,

³³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,377.

³³² Ματθ. 4, 4.

³³³ Ψαλμ. 22, 1-3.

³³⁴ Ησ. 8, 18. Εβρ. 2, 13 «ἐγώ καί τὰ παιδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ὅς πάντας ὑμᾶς εὐαρεστοῦντας αὐτῷ συντηρήσειεν».

³³⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,377.

³³⁶ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 110.

βαπτιστήκαμε στον θάνατό Του; Με το Βάπτισμα πεθήναμε και ενταφιαστήκαμε μαζί Του» (Ρωμ. 6, 3-5) και όσα σχετικά ακολουθούν³³⁷.

Η ένωση του πιστού με τον Χριστό είναι αφορμή χαράς. Ας ευφρανθούν οι ουρανοί και η γη ας γεμίσει με αγαλλίαση, προτρέπει ο Κύριλλος³³⁸, γι' αυτούς που πρόκειται να ραντισθούν και να καθαρισθούν με τον πνευματικό ύσσωπο, αλλά και με τη δύναμη του Κυρίου που την ώρα του Πάθους ποτίστηκε με ξίδι. Ενώ οι ουράνιες δυνάμεις θα χαίρονται, οι ψυχές που πρόκειται να ενωθούν με τον Νυμφίο πρέπει να προετοιμάζονται. Γιατί αντηχεί η φωνή του Ιωάννη που φωνάζει στην έρημο: «έτοιμάσατε τήν όδόν Κυρίου»³³⁹. Η ένωση που θα ακολουθήσει δεν είναι συνηθισμένη και δεν μοιάζει σε τίποτα με την σωματική ένωση που γνωρίζουμε, γιατί είναι ένωση Πνευματική. Το Άγιο Πνεύμα που γνωρίζει τα πάντα³⁴⁰ κάνει την εκλογή με βάση την πίστη³⁴¹. Στους κοσμικούς γάμους, συνήθως δεν επικρατεί η σωστή κρίση, αλλά υπολογίζεται ο πλούτος και η ομορφιά. Όπου υπάρχουν αυτά, ο γαμπρός τρέχει με προθυμία. Ενώ στους πνευματικούς γάμους, δεν έχει σημασία η σωματική ομορφιά, αλλά η καθαρή συνείδηση της ψυχής, ούτε ο καταραμένος μαμωνάς, αλλά ο πλούτος της ψυχής που έχει ευλάβεια³⁴².

Η ένωση του πιστού με τον Χριστό, μέσω του μυστηρίου του Βαπτίσματος, είναι αφορμή χαράς, μόνο όταν είναι καρπός βίωσης της ασκητικής πνευματικότητας του πιστού. Είναι δε τόσο σημαντικό αυτό, ώστε ο Κύριλλος επιμένει και υπενθυμίζει στους χριστιανούς ότι η εκλογή του Αγίου Πνεύματος είναι αλάνθαστη και βασίζεται στην πίστη³⁴³. Η συνάφεια μεταξύ πίστης και πνευματικότητας στην Εκκλησία είναι σταθερή και διαρκής. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος επισημαίνει: «πίστεως γάρ δεΐται τά ένταϋθα γενόμενα καί τῶν τῆς ψυχῆς όφθαλμῶν, ὥστε μή τοῖς δρωμένοις μόνον προσέχειν, ἀλλ' ἀπό τούτων φαντάζεσθαι τά μή δρώμενα». Η πίστη προϋποθέτει μια ασκητική ελευθερία που οδηγεί στην ταπείνωση και την καθαρότητα, που προσελκύει τη χάρη και τις ποικίλες δωρεές του Πνεύματος³⁴⁴.

«Πιστέψτε, παιδιά μου, εσείς που έχετε δικαιωθεί εν Χριστώ, τον Ιωάννη που παρακαλεί λέγοντας: «Ανοίξτε ίσιο και καθαρό δρόμο στην ψυχή σας για τον Κύριο»³⁴⁵ και

---

³³⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,425.

³³⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,425.

³³⁹ Ησ. 40, 3. Μάρκ. 1, 3.

³⁴⁰ Α' Κορ. 2, 10.

³⁴¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,425. «Έτοιμάσατε τήν όδόν Κυρίου· τὸ γάρ πρᾶγμα οὐ μικρὸν, οὐδὲ σωμάτων συνήθης ἐστὶν ἄκριτος συμπλοκή· ἀλλὰ Πνεύματος, τοῦ τὰ πάντα ἐρευνῶντος, ἢ κατὰ πίστιν ἐκλογή».

³⁴² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,425-428.

³⁴³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,428-429.

³⁴⁴ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 113.

³⁴⁵ Ιωάν. 1, 23.

διώξτε όλα τα εμπόδια για να πορευθείτε με ευκολία στην αιώνια ζωή. Καθαρίστε τα αγγεία της ψυχής με την ανυπόκριτη πίστη, για να κατοικήσει μέσα σας το Άγιο Πνεύμα. Αρχίστε να πλένετε τη στολή της ψυχής με τη μετάνοια, για να βρεθείτε καθαροί, όταν σας γίνει πρόσκληση για τον πνευματικό γάμο. Γιατί ο Νυμφίος καλεί τους πάντες, αφού η χάρη προσφέρεται πλουσιοπάροχα σε όλους και κήρυκες με βροντερή φωνή καλούν όλους στη συγκέντρωση»³⁴⁶. Ο Ίδιος όμως ο Νυμφίος, όπως συμβαίνει άλλωστε και στους κοσμικούς γάμους, διακρίνει ποιοι από τους συγκεντρωμένους δεν πληρούν τις προϋποθέσεις, για να συμμετέχουν. Η εν Χριστώ δικαίωση του ανθρώπου για τον άγιο Κύριλλο είναι συνυφασμένη με την προσωπική οικείωση της σωτηρίας από τον πιστό. Η πίστη είναι απαραίτητη, αλλά χρειάζεται και ο προσωπικός αγιασμός του ανθρώπου. Κάθε πιστός πρέπει να συμμετέχει ενεργά στη ζωή της Εκκλησίας, αλλιώς η Χάρη του Αγίου Πνεύματος παραμένει ανενεργή³⁴⁷.

Οφείλουμε να κρατήσουμε ζωντανή «τήν εις Χριστόν πίστιν» και ενεργή «τήν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐπάνοδον» μας λέει ο ιερός Χρυσόστομος και αναφέρει ότι το Βάπτισμα είναι «ἀπὸ κακίας ἐπὶ ἀρετὴν μετάστασις, ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μετάταξις». Ο δε Γρηγόριος ο Σιναΐτης είναι σαφής: «Ἀρχὴ τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ πίστις, μᾶλλον δε ὁ Χριστός, ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὃν ὡς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ἔχομεν πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐν ᾗ βεβήκαμεν καὶ ἐν ᾗ οἰκοδομοῦμεν πᾶν ἀγαθόν». Πίστη δεν είναι ο στοχασμός περί την πίστη, αλλά η βιωμένη πίστη που φανερώνεται στην καθημερινή ζωή του πιστού. Μάλιστα ο Ισαάκ ο Σύρος μας πληροφορεί ότι ο Θεός αποκαλύπτεται σε αυτούς που καλλιεργούν την ψυχή τους με την τήρηση των εντολών: «βεβαίωσις τῆς εἰς Χριστόν πίστεως, οὐκ ἔστιν ἡ ὑγεία τῆς ὁμολογίας, εἰ καὶ μήτηρ ἐστὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ ψυχὴ ἡ θεωροῦσα τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς τῆς πολιτείας δυνάμεως. Πληροφορία τῆς πίστεως ἀποκαλύπτεται τοῖς ὑψηλοῖς ἐν τῇ ψυχῇ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν τρόπων τῶν προσεχόντων εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου»³⁴⁸. Επομένως, «Ὅποιος δεν εκτελεῖ τις εντολές του Θεοῦ [...] δεν θα σταθῆ μαζί με τους βαπτισμένους (στην βασιλεία των ουρανῶν), ἔστω και αν λέγη ότι ἔχει βαπτισθεῖ»³⁴⁹.

Γι' αυτό, ο άγιος Πατέρας εύχεται να μην ακούσει κανένας από τους Κατηχούμενους τον Κύριο να του λέει: «Φίλε, πώς μπήκες μέσα χωρίς ένδυμα γάμου;»³⁵⁰. Αντίθετα, μακάρι όλοι να ακούσουν: «Εύγε, δούλε αγαθέ και πιστέ! Αποδείχτηκες άξιος

---

³⁴⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,425-428.
Ματθ. 22, 9-10.

³⁴⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437-440.

³⁴⁸ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 116-117.

³⁴⁹ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το Άγιον Βάπτισμα*, 306.

³⁵⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,428.
Ματθ. 22, 12.

εμπιστοσύνης στα λίγα, γι' αυτό θα σου χαρίσω πολλά. Πέρασε στη χαρά του Κυρίου σου»³⁵¹. Μέχρι τώρα, λέει ο Κύριλλος, βρίσκεστε έξω από την πόρτα³⁵². Μακάρι να επιτρέψει ο Θεός να πείτε όλοι: «Με έβαλε ο Βασιλιάς στα ιδιαίτερα δώματά Του»³⁵³. «Ας χαίρει η ψυχή μου για τον Κύριο, γιατί με έντυσε με ένδυμα σωτήριο και χιτώνα που με γεμίζει χαρά. Μου φόρεσε νυφικό στέμμα και με γέμισε στολίδια σαν νύφη»³⁵⁴. Έτσι όλες οι ψυχές θα βρεθούν «χωρίς στίγμα ή ανωμαλία ή κάτι παρόμοιο»³⁵⁵. Βέβαια όλα αυτά θα συμβούν αφού θα έχουν δεχτεί τη Χάρη. Όμως ο λόγος για τον οποίο τώρα είναι προσκεκλημένοι, είναι για να πάρουν πρώτα τη συγχώρηση. Και επισημαίνει ο Κύριλλος ότι όλα τα παραπάνω ειπώθηκαν, για να έχουν τη συνείδησή τους καθαρή τη στιγμή που θα τους δοθεί η Χάρη, έτσι ώστε να μπορέσει και αυτή να συνδράμει στο έργο του αγιασμού³⁵⁶. Διότι «όσο εργαζόμαστε τις εντολές, τόσο φανερώτερα ακτινοβολεί επάνω μας ο Παράκλητος τις ανταυγείες Του» και η Χάρη που μας δόθηκε στο Βάπτισμα αυξάνεται «με τα αγαθά έργα, γίνεται λαμπρότερη και μας προσφέρει φαιδρότερο το φως. Και αν γίνει αυτό, θα εισέλθουμε με πολλή παρρησία μαζί με τον Νυμφίο Χριστό στον νυμφώνα και θα απολαύσουμε τα αγαθά τα οποία ευρίσκονται εκεί γι' αυτούς που Τον αγαπούν»³⁵⁷. Ο άγιος Μάρκος ο ασκητής επισημαίνει ότι η Χάρη που δωρίζεται με το Βάπτισμα, ενεργεί δυναμικά κατά την εργασία των εντολών, αλλά οφείλουμε να γνωρίζουμε ότι «ὅσον τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγενεσίας ἤξιώθημεν, τὰ ἀγαθὰ ἔργα οὐ δι' ἀνταπόδοσιν προσφέρομεν, ἀλλὰ διὰ φυλακὴν τῆς δοθείσης ἡμῶν καθαρότητος»³⁵⁸.

«Είναι μεγάλη υπόθεση, αδέλφια μου» συμπληρώνει ο Κύριλλος «το να προσέλθετε με προσοχή. Πρόκειται καθένας από σας να παρουσιασθεί μπροστά στον Θεό, παρουσία μυριάδων στρατιών Αγγέλων, όπου το Άγιο Πνεύμα θα σφραγίσει τις ψυχές σας και πρόκειται να στρατολογηθείτε στον στρατό του Μοναδικού Βασιλιά. Ετοιμαστείτε λοιπόν και ντυθείται ευπρεπώς, όχι με φανταχτερές στολές, αλλά με την καθαρότητα και την ευλάβεια της ψυχής. Και να μην θεωρήσετε το Βάπτισμα απλό λουτρό, αλλά να δείτε τη Χάρη του Πνεύματος που προσφέρεται με το νερό. Γιατί συμβαίνει ό,τι και με τα ειδωλόθυτα, τα οποία ενώ είναι καθαρά από τη φύση τους, με την προσφορά στα είδωλα γίνονται μολυσμένα. Με παρόμοιο τρόπο, αλλά από την αντίθετη πλευρά και το απλό νερό, με την επίκληση του Αγίου

---

³⁵¹ Ματθ. 25, 21.

³⁵² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,428.

³⁵³ Άσμ. 1, 4.

³⁵⁴ Ησ. 61, 10.

³⁵⁵ Εφεσ. 5, 27.

³⁵⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,429-432.

³⁵⁷ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το Άγιον Βάπτισμα*, 307.

³⁵⁸ π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Η Βαπτισματική Αγωγή*, 117.

Πνεύματος, του Χριστού και του Πατρός, αποκτά τη δύναμη της αγιότητας. Το αγιασμένο νερό του Βαπτίσματος είναι αυτό που καθαρίζει την ψυχή. Μέσα του θάβεται ο παλιός άνθρωπος και εξέρχεται ο νέος, ο αναγεννημένος³⁵⁹. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος ερμηνεύει τον λόγο του Χριστού, αναφορικά με την αναγέννηση του ανθρώπου, και παρουσιάζει τον Χριστό να λέει: «Ἦλθα από τον ουρανό στην γη κομίζοντας έναν παράξενο τρόπο δημιουργίας. Ἐφτιαξα αρχικά τον άνθρωπο από γη και νερό. Το δημιούργημα όμως αχρηστεύθηκε, παραμορφώθηκε. Δεν θέλω λοιπόν να δημιουργήσω τον άνθρωπο ξανά από γη και νερό, αλλά από νερό και Πνεύμα». «Την ευεργεσία της αναγεννήσεως δεν την χαρίζει το νερό [...], αλλά το πρόσταγμα του Θεού και η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος. [...] Το νερό εξυπηρετεί για να φανεί η κάθαρση»³⁶⁰.

δ) «Εξ ὕδατος καί Πνεύματος».

Επειδή, λοιπόν, ο άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή, είναι δηλαδή διπλός, πρέπει και η κάθαρση να είναι διπλή³⁶¹. Το νερό καθαρίζει το σώμα και το Άγιο Πνεύμα σφραγίζει την ψυχή, ώστε «να πλησιάσουμε τον Θεό, ραντισμένοι στην καρδιά με το Άγιο Πνεύμα και λουσμένοι στο σώμα με αγιασμένο νερό»³⁶². Όταν λοιπόν θα καταδυθεί στο νερό ο πιστός, τον προτρέπει ο Κύριλλος να μην δώσει όλη του την προσοχή στο υλικό στοιχείο του νερού, αλλά να δεχτεί τη σωτηρία που απορρέει από αυτό με την ενέργεια της Χάρης του Αγίου Πνεύματος³⁶³, γιατί χωρίς αυτά τα δύο, είναι αδύνατον να τελειωθεί. Επικαλείται μάλιστα ως αυθεντική μαρτυρία, τον Κύριό μας, Ιησού Χριστό, ο Οποίος είπε: «Αν δεν γεννηθεί κανείς από τον ουρανό, με το νερό και το Άγιο Πνεύμα, δεν θα μπορέσει να μπει στη Βασιλεία του Θεού»³⁶⁴. Όμως εξηγεί ότι ούτε και αυτός που βαπτίστηκε στο νερό, θα έχει τέλεια τη Χάρη, αν δεν καταξιωθεί να δεχθεί το Άγιο Πνεύμα. Ούτε αν κάποιος είναι ενάρετος λόγω των έργων του θα μπει στη Βασιλεία των ουρανών, αν δεν πάρει τη σφραγίδα του Αγίου Πνεύματος με το Βάπτισμα. Μάλιστα, λέει³⁶⁵ ότι αυτά τα λόγια είναι τολμηρά, αλλά δεν είναι δικά του. Τα έχει πει ο Ιησούς. Και για την αλήθεια αυτών που είπε παραπέμπει στην Αγία Γραφή, όπου αναφέρεται το περιστατικό με τον Κορνήλιο. Ο Κορνήλιος ήταν δίκαιος και καταξιώθηκε να δει τους αγίους Αγγέλους να υψώνουν στον ουρανό, μπροστά στον Θεό, σαν στήλη φωτεινή, τις προσευχές και τις ελεημοσύνες του. Όταν ήρθε ο Πέτρος, δόθηκε το Άγιο Πνεύμα στους πιστούς, οι οποίοι με τη Χάρη Του προφήτεψαν και μίλησαν

³⁵⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,429.

³⁶⁰ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το Μυστήριον*, 27.

³⁶¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,429.

³⁶² Εβρ. 10, 22.

³⁶³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,429-432.

³⁶⁴ Ιωάν. 3, 3-5.

³⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,432.

ξένες γλώσσες³⁶⁶. Μετά από αυτό το γεγονός, σύμφωνα με τη Γραφή «ο Πέτρος έδωσε εντολή στους πιστούς να βαπτισθούν στο Όνομα του Ιησού Χριστού»³⁶⁷. Και εξηγεί ο άγιος Κύριλλος³⁶⁸ ότι πρέπει πρώτα η ψυχή να αναγεννηθεί με την πίστη, για να λουσθεί στη συνέχεια και το σώμα με τη Χάρη, με το νερό του Βαπτίσματος. Αξιοποιώντας την παράδοση των Πατέρων της Εκκλησίας, ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν υποστηρίζει ότι για να κατανοήσουμε το νόημα και τη δύναμη του Μυστηρίου, είναι αναγκαία η συνεργασία της θεολογικής διδασκαλίας, με τη λειτουργική ζωή και την πνευματική προσπάθεια³⁶⁹.

Στην πιθανή απορία των ακροατών του, γιατί η Χάρη μεταδίδεται με το νερό και όχι με κάποιο άλλο στοιχείο, ο Κύριλλος απαντά με επιχειρήματα που αντλεί από την Αγία Γραφή³⁷⁰. Ο ίδιος θεωρεί μεγάλο πράγμα το νερό και το καλύτερο από τα τέσσερα βασικά στοιχεία της ύλης και του κόσμου που μας περιβάλλει. Πραγματικά, από τα αρχαιότατα χρόνια επικρατούσε η αντίληψη ότι ο Θεός έφερε από την ανυπαρξία στην ύπαρξη τα τέσσερα αυτά στοιχεία, το νερό, τη γη, τον αέρα και το πυρ. Λέει χαρακτηριστικά ότι ο ουρανός που είναι η κατοικία των Αγγέλων, έγινε από τα νερά. Αλλά και η γη που είναι η κατοικία των ανθρώπων και αυτή από τα νερά έγινε. Και πριν από όλα τα δημιουργήματα της εξαήμερης δημιουργίας του κόσμου «το Πνεύμα του Θεού επισκίαζε και κάλυπτε το νερό»³⁷¹.

Στη συνέχεια, εξηγεί ότι το νερό είναι η αρχή της δημιουργίας του κόσμου και ο Ιορδάνης η αρχή των Ευαγγελίων³⁷². Ο Κύριλλος χαρακτηρίζει ως «αρχήν των Ευαγγελίων» τον Ιορδάνη, γιατί αυτός δέχτηκε στους κόλπους του τον Χριστό, ο Οποίος βαπτίστηκε και «δια του Αγίου Πνεύματος εμαρτυρήθη από τον Θεό-Πατέρα» ως ο Υιός Του ο Αγαπητός. Το γεγονός αυτό θεωρείται η αφετηρία της δημόσιας δράσης του Χριστού, ενώ για τον πιστό το Βάπτισμα είναι η αφετηρία της εν Χριστώ ζωής του³⁷³. Η ελευθερία του ισραηλιτικού λαού από τον Φαραώ δόθηκε, αφού αυτοί διάβηκαν την Ερυθρά θάλασσα. Ο Κύριλλος ανατρέχει στα γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης και επισημαίνει ότι το στοιχείο του νερού υπάρχει στις συμφωνίες του Θεού με μερικούς ανθρώπους. Μετά τον κατακλυσμό ακολούθησε η διαθήκη με τον Νώε. Η διαθήκη του ισραηλιτικού λαού με τον Θεό έγινε στο όρος Σινά, αλλά με νερό, ύσσωπο και κόκκινο μαλλί³⁷⁴. Και ο Ηλίας που αναλήφθηκε στον ουρανό, πρώτα πέρασε τον

---

³⁶⁶ Πράξ. 10, 3-4. 44 και 19, 6.

³⁶⁷ Πράξ. 10, 48.

³⁶⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,432.

³⁶⁹ π. Αλέξανδρος Σμέμαν, *Εξ ύδατος και Πνεύματος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1984, σ. 211.

³⁷⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,432-433.

³⁷¹ Γεν. 1, 2.

³⁷² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,433.

³⁷³ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 111.

³⁷⁴ Εβρ. 9, 19.

Ιορδάνη και μετά το άρμα τον ανέβασε στον ουρανό³⁷⁵. Αλλά και ο αρχιερέας πρώτα πλένει τα χέρια του και ύστερα θυμιάζει. Επίσης, ο Ααρών πρώτα καθαρίστηκε με το νερό και μετά έγινε αρχιερέας. Γιατί δεν θα μπορούσε να εύχεται στον Θεό για τους άλλους χωρίς να έχει καθαριστεί με το νερό. Επίσης, θεωρεί ότι και ο λουτήρας που είχε τοποθετηθεί στο εσωτερικό της Σκηνής του Μαρτυρίου, βρισκόταν εκεί ως σύμβολο του Βαπτίσματος³⁷⁶.

Στην Καινή Διαθήκη το Βάπτισμα ορίζεται ως «λουτρόν παλιγγενεσίας καί ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου» δι' «ὔδατος ἐν ῥήματι». Εξαρχής το νερό συνδέθηκε άμεσα με το Βάπτισμα. Στην προς Εφεσίους επιστολή ονομάζεται και λουτρό του ύδατος (5, 26). Άλλωστε η ίδια η ονομασία «βάπτισμα», ετυμολογικά σημαίνει τη βύθιση του σώματος στο νερό³⁷⁷. Η αξία του νερού είναι αδιαμφισβήτητη από την αρχαιότητα, γιατί ταυτίζεται με την ίδια τη ζωή. Απαντάται στις μυστηριακές λατρείες πολλών θρησκειών, στο τελετουργικό της Παλαιάς Διαθήκης, καθώς και στο χριστιανικό βάπτισμα, όπου όμως η κάθαρση δεν περιορίζεται μόνο στο σώμα, αλλά επεκτείνεται και στην ψυχή του ανθρώπου³⁷⁸. Από τον Μέγα Βασίλειο χαρακτηρίζεται ως «αίχμαλώτους λύτρον, όφλημάτων άφεις, θάνατος άμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχής, ένδυμα φωτεινόν, σφραγίς άνεπιχείρητος, όχημα πρός ούρανόν, βασιλείας πρόξενον, υίοθεσίας χάρισμα». Από δε τον Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό το βάπτισμα ορίζεται ως «λαμπρότης ψυχών, βίου μετάθεσις, βοήθεια τής άσθενείας τής ήμετέρας, σαρκός απόθεσις, Πνεύματος άκολουθήσις, Λόγου κοινωνία, πλάσματος έπανόρθωσις, κατακλυσμός άμαρτίας, φωτός μετουσία, σκότους κατάλυσις, όχημα πρός Θεόν, συνεκδημία Χριστοῦ, έρεισμα πίστεως, νοῦ τελείωσις, κλείς ούρανών βασιλείας, ζωής άμειψις, δουλείας άναίρεσις, δεσμῶν έκλυσις»³⁷⁹.

ε) Το Βάπτισμα του Ιωάννη.

Οι προτυπώσεις του Βαπτίσματος σηματοδοτούν για τον Κύριλλο το τέλος της Παλαιάς Διαθήκης³⁸⁰, ενώ με το Βάπτισμα εγκαινιάζεται η Καινή. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος παρατηρεί σχετικά: «όπερ επί τοῦ Πάσχα γέγονε, τοῦτο καί επί τοῦ βαπτίσματος». Διότι όπως ο Κύριος, αφού έφαγε το τελευταίο Πάσχα μαζί με τους μαθητές Του, το κατάργησε και «άρχήν δέδωκεν» στο αληθινό Πάσχα, έτσι «καί ένταῦθα πάλιν πληρώσας τό Ίουδαϊκόν βάπτισμα, όμοῦ καί τοῦ τής Έκκλησίας τάς θύρας άνοιγνυσιν, ὡσπερ έν μιᾷ τραπέζῃ τότε» στο υπερῶ, παρέδωσε το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, «οὔτως έν

³⁷⁵ Δ' Βασ. 2, 11.

³⁷⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,433.

³⁷⁷ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 3*, 68.

³⁷⁸ Παναγιώτης Σκαλτσής, *Θεολογία*, 140.

³⁷⁹ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 3*, 70.

³⁸⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, PG, 33,433-436.

ένι ποταμῷ νῦν καί τήν σκιάν ὑπογράψας καί τήν ἀλήθειαν προσθείς»³⁸¹. Απόδειξη ότι το βάπτισμα του Ιωάννη ήταν σκιά και προπαρασκευή του βαπτίσματος εν Πνεύματι αποδεικνύεται από τα λόγια του ίδιου, ο οποίος έλεγε ότι το βάπτισμά του ήταν απλά βάπτισμα μετάνοιας, ενώ Αυτός που θα έρθει μετά είναι ισχυρότερος γιατί θα βαπτίζει με Άγιο Πνεύμα. Και συνεχίζει ο Κύριλλος για τον Ιωάννη τον Πρόδρομο λέγοντας ότι ήταν ο αρχηγός και κανένας άλλος δεν υπήρξε ποτέ μεγαλύτερος από αυτόν, που να γεννήθηκε από γυναίκα πάνω στη γη³⁸². Αυτός σήμανε και το τέλος των Προφητών, «γιατί όλοι οι Προφύτες και ο Νόμος μέχρι τον Ιωάννη επροφήτευσαν»³⁸³. Μετά από αυτόν, αρχίζουν τα γεγονότα του Ευαγγελίου. Διότι σύμφωνα με την αγία Γραφή: «Αρχή του Ευαγγελίου Ιησού Χριστού [...] ήταν ο Ιωάννης που βάπτιζε στην έρημο»³⁸⁴. Στη συνέχεια, αναφέρεται στις μεγάλες μορφές της Παλαιάς Διαθήκης: τον Ηλία τον Θεσβίτη που αναλήφθηκε στον ουρανό, τον Ενώχ που μετατέθηκε, τον Μωυσή τον μεγάλο νομοθέτη και τους Προφύτες με το θαυμαστό έργο τους. Αλλά σχολιάζει ότι κανένας δεν ήταν μεγαλύτερος από τον Ιωάννη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι συγκρίνει έναν Προφύτε με άλλους Προφύτες, απλά ο λόγος ανήκει στον ίδιο τον Δεσπότη Ιησού Χριστό, ο Οποίος μίλησε ξεκάθαρα: «Δεν γεννήθηκε ποτέ από γυναίκα μεγαλύτερος Προφύτες από τον Ιωάννη»³⁸⁵.

Σχολιάζει μάλιστα ότι γίνεται λόγος για γυναίκα και όχι για παρθένα, επειδή η σύγκριση γίνεται ανάμεσα στον μεγάλο δούλο Ιωάννη και στους συνδούλους του, τους Προφύτες. Γιατί δεν συγκρίνεται η διαφορά της Χάρης μεταξύ του Υιού και των δούλων³⁸⁶. Γι' αυτό, ο Θεός διάλεξε για αρχηγό της Χάρης έναν σπουδαίο άνθρωπο, ακτήμονα και φιλέρημο, αλλά όχι μισάνθρωπο. Τρεφόταν με ακρίδες και η ψυχή του σαν αγγελική πετούσε στον κόσμο των αγγέλων³⁸⁷. Το άγριο μέλι ήταν η τροφή του και τα κηρύγματά του γλυκύτερα και ωφελιμότερα από το μέλι. Πρότυπο ασκητικής ζωής, φορούσε ρούχο από δέρμα καμήλας. Αγιασμένος από το Άγιο Πνεύμα, στην κοιλιά της μάνας του πριν ακόμα γεννηθεί³⁸⁸. Αγιάσθηκε και ο Ιερεμίας, όμως μόνο ο Ιωάννης σκίρτησε από χαρά, πριν ακόμα γεννηθεί, ενώ βρισκόταν στην κοιλιά της μάνας του³⁸⁹ και αναγνώρισε τον Δεσπότη Χριστό,

---

³⁸¹ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 3*, 73.

³⁸² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,433.

πβ. Ματθ. 11, 11.

³⁸³ Ματθ. 11, 13.

³⁸⁴ Μάρκ. 1, 1. 4.

³⁸⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,436.

πβ. Ματθ. 11, 11.

³⁸⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,436.

³⁸⁷ Ησ. 40, 31.

³⁸⁸ Λουκ. 1, 15.

³⁸⁹ Λουκ. 1, 44.

με τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος, χωρίς να βλέπει με τα σαρκικά μάτια. Επειδή λοιπόν η Χάρη του Βαπτίσματος ήταν μεγάλη, λέει ο άγιος Πατέρας, ήταν απαραίτητο να έχει και μεγάλο προσάτη³⁹⁰.

Το Βάπτισμα του Ιωάννη γινόταν στον Ιορδάνη και πλήθος κόσμου από τα Ιεροσόλυμα και τα περίχωρα έτρεχε κοντά του³⁹¹. Γιατί στα Ιεροσόλυμα δόθηκε το προνόμιο, όλα τα καλά για την σωτηρία του ανθρώπινου γένους, να συμβούν σε αυτή την Πόλη. Αλλά πρέπει να γνωρίζετε, λέει ο Κύριλλος, εσείς που κατοικείτε αυτή την Πόλη, ότι αυτοί που πήγαιναν στην έρημο να βαπτισθούν από τον Ιωάννη, πρώτα εξομολογούνταν τις αμαρτίες τους³⁹². Πρώτα έδειχναν τα τραύματά τους, ύστερα τους έδινε τα φάρμακα και σε αυτούς που πίστευαν χάριζε τη λύτρωση από το αιώνιο πυρ. Σαν απόδειξη ότι το βάπτισμα του Ιωάννη λυτρώνει πράγματι από την αιώνια φωτιά, παραθέτει τα λόγια του ίδιου: «Γεννήματα φιδιών, ποιος σας συμβούλεψε να ξεφύγετε από τη μελλοντική οργή;»³⁹³. Ομοίως και ο Κύριλλος συμβουλεύει τους ακροατές του να μην είναι φίδια, αλλά και αν κάποτε έγιναν γεννήματα φιδιών, να βγάλουν από πάνω τους, όπως το παλιό ρούχο, τον χαρακτήρα και τα πάθη της αμαρτωλής ζωής τους. Γιατί τα φίδια περνάνε όλα από ένα πολύ στενό μέρος και αφήνουν το παλιό τους δέρμα. Με αυτό τον τρόπο αποχωρίζονται το γερασμένο δέρμα και το σώμα τους φαίνεται νεανικό. Προτείνει λοιπόν ο Κύριλλος στους ακροατές του να περάσουν από «τη στενή και γεμάτη θλίψη πόρτα»³⁹⁴, να ταλαιπωρηθούν με τη νηστεία και να απομακρύνουν ό,τι τους οδηγεί στον πνευματικό θάνατο³⁹⁵. Να ξεντυθούν τον παλαιό άνθρωπο με όλες τις πράξεις και τις επιθυμίες του³⁹⁶ και να πουν αυτό που λέει το Άσμα Ασμάτων: «Ξεντύθηκα τον χιτώνα μου, πώς να τον ξαναφορέσω;»³⁹⁷.

Ο ιερός Χρυσόστομος συγκρίνει το Βάπτισμα της Εκκλησίας με το ιουδαϊκό και λέει: «Το ιουδαϊκό βάπτισμα απήλασσε από τις σωματικές ακαθαρσίες, αλλά όχι και από τα αμαρτήματα της συνειδήσεως». Το βάπτισμα που τελούσε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής «δεν γινόταν για κανένα άλλο λόγο παρά για να προετοιμάση σε όλους τους άλλους την οδό της πίστεως στον Χριστό». Το Βάπτισμα όμως της Εκκλησίας «είναι πολύ ανώτερο και γεμάτο από πολλή χάρι. Διότι απαλλάσσει από τις αμαρτίες, καθαρίζει την ψυχή και χορηγεί το Άγιο

---

³⁹⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,436.

³⁹¹ Ματθ. 3, 5. Μάρκ. 1, 5.

³⁹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

πβ. Ματθ. 3, 6.

³⁹³ Ματθ. 3, 7.

³⁹⁴ πρβλ. Ματθ. 7, 13-14.

³⁹⁵ πρβλ. Παρμ. 16, 26.

³⁹⁶ πρβλ. Κολ. 3, 9.

³⁹⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

Άσμ. 5, 3.

Πνεύμα». Ο Τίμιος Πρόδρομος οδηγούσε τους ανθρώπους στην εποχή της Χάρης. Λέει ο Μέγας Βασίλειος, «ο Ιωάννης εκήρυσσε το βάπτισμα της μετανοίας, [...] ο Χριστός κηρύσσει το Βάπτισμα της υιοθεσίας. [...] Το βάπτισμα του Ιωάννου ήταν η εισαγωγή, το Βάπτισμα του Χριστού είναι η τελείωση. Εκείνο ήταν η αποκοπή από την αμαρτία, αυτό είναι η οικείωση με τον Θεό»³⁹⁸.

Ο Κύριλλος στηλιτεύει την υποκρισία αυτών που προσέρχονταν στο Βάπτισμα από περιέργεια ή ιδιοτέλεια χωρίς να πιστεύουν με την καρδιά τους και φέρνει το παράδειγμα του Σίμωνα του μάγου³⁹⁹. Αυτός υποκρινόταν ότι είναι ευλαβής και δεν προσήλθε στην πίστη με αγνά κριτήρια και με την επιθυμία να δεχτεί τη δωρεά της Χάρης του Θεού. Αντίθετα, σκοπός του ήταν να την περιεργαστεί⁴⁰⁰. Αν λοιπόν κάποιος ανάμεσά σας έχει παρόμοια κίνητρα, λέει ο Κύριλλος, ας ακούσει και αυτός τα λόγια του αγίου Ιωάννη του Πρόδρομου: «Ήδη η αξίνα βρίσκεται στη ρίζα των δέντρων και κάθε δέντρο που δεν φέρει καλό καρπό κόβεται και ρίχνεται στη φωτιά»⁴⁰¹. Και καταλήγει προτρέποντάς τους να αφήσουν την υποκρισία, γιατί ο Κριτής είναι αδέκαστος⁴⁰².

Καρπός της αληθινής μετάνοιας για τον Κύριλλο είναι τα καλά έργα⁴⁰³. «Αυτός που έχει δύο χιτώνες πρέπει να δίνει σε αυτόν που δεν έχει. Και εκείνος που έχει τροφές να κάνει το ίδιο»⁴⁰⁴. Μάλιστα, επισημαίνει ότι αυτά τα λόγια είναι αξιόπιστα, γιατί εκείνος που τα διδάσκει τα εφάρμοζε πρώτος⁴⁰⁵. Γι' αυτό και δεν είχε καμμία δυσκολία να τα διδάξει, αφού η συνείδησή του δεν στεκόταν εμπόδιο στη γλώσσα του. Πράγματι, όλη η ζωή του Τιμίου Προδρόμου ήταν μια μαρτυρία των όσων κήρυττε και η απουσία της αμαρτίας έδινε παρρησία στον λόγο του⁴⁰⁶. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής λέει ότι «οὐκ ἔστιν οὔτε πρᾶξις ἀσφαλῆς θεωρίας ἐκτός, οὔτε θεωρία ἀληθῆς πράξεως ἄνευ». Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μας βεβαιώνει: «Ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»⁴⁰⁷.

Γι' αυτό προτρέπει ο Κύριλλος στους ακροατές του, αν θέλουν να απολαύσουν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος, να μην είναι αδιάφοροι απέναντι σε αυτούς που στερούνται

---

³⁹⁸ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το ἅγιον Βάπτισμα*, 23-24.

³⁹⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰⁰ πρβλ. Πράξ. 8, 18.

⁴⁰¹ Ματθ. 3, 10.

⁴⁰² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰⁴ Λουκ. 3, 11.

⁴⁰⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 114.

ακόμα και την στοιχειώδη τροφή⁴⁰⁸. «Ζητάς τα μεγάλα και δεν δίνεις τα μικρά;» ρωτάει και συνεχίζει, «ακόμα κι αν είσαι πόρνος ή τελώνης, πρέπει να ελπίζεις στη σωτηρία, γιατί σύμφωνα με τον λόγο του Κυρίου, οι τελώνες και οι πόρνες θα βαδίζουν μπροστά από μας στη Βασιλεία του Θεού»⁴⁰⁹. Βέβαια, υπάρχει και η μαρτυρία του Παύλου που λέει ότι «ούτε πόρνοι, ούτε ειδωλολάτρες, ούτε και κάποιες ακόμα κατηγορίες ανθρώπων τις οποίες παραθέτει, δεν θα κληρονομήσουν τη Βασιλεία του Θεού». Συνεχίζει όμως λέγοντας: «μερικοί υπήρξατε τέτοιοι, αλλά με τη μετάνοια και το Βάπτισμα, καθαριστήκατε και αγιαστήκατε»⁴¹⁰. Επομένως, εξηγεί ο Κύριλλος, ο Θεός συγχωρεί την αμαρτία που διαπράττει ο άνθρωπος από άγνοια του θελήματος του Θεού, αλλά καταδικάζει την εμμονή στην κακία, μετά τη γνώση του θελήματος του Θεού. Πραγματικά η ταπείνωση και η αληθινή μετάνοια έλκουν τη Χάρη. Διότι σύμφωνα με τον Παύλο, «οὐ̅ δε ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις»⁴¹¹.

στ) Το Βάπτισμα του Ιησού.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος συστάθηκε από τον Χριστό, με τη βάπτισή Του στον Ιορδάνη ποταμό από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Ο Χριστός με τη βάπτισή Του εγκαινίασε τον δρόμο που οδηγεί στη σωτηρία μας. Ο ίδιος «δεν χρειαζόταν το άγιο Βάπτισμα, αλλά ως φιλόανθρωπος, επενόησε για μας δρόμο σωτηρίας»⁴¹². Δηλαδή «βαπτίσθηκε πρώτος, ελκύνοντας δια της βαπτίσεώς Του το Άγιο Πνεύμα στο νερό. Έτσι έγινε ο ίδιος πρωτότοκος αδελφός όλων εκείνων που αναγεννιούνται πνευματικά, και ονομάζει αδελφούς όσους συμμετέχουν στην όμοια με Αυτόν γέννηση»⁴¹³.

«Το Βάπτισμα του Ιησού, του Μονογενούς Υιού του Θεού είναι το καύχημα του Βαπτίσματος κάθε πιστού, γιατί δεν μπορεί να συγκριθεί με το Βάπτισμα κανενός ανθρώπου» λέει ο Κύριλλος⁴¹⁴. Είναι πράγματι Μεγάλος ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, αλλά ποια σύγκριση μπορεί να υπάρχει με τον Κύριο; Έχει βροντερή φωνή, όμως υπάρχει σύγκριση με τον Λόγο; Είναι πολύ καλός κήρυκας, αλλά μπορεί να συγκριθεί με τον Βασιλιά; Είναι καλός αυτός που βάπτιζε με νερό, αλλά συγκρίνεται με Αυτόν που βάπτιζε με Άγιο Πνεύμα και φωτιά; Γιατί με Άγιο Πνεύμα και φωτιά βάπτισε τους Αποστόλους ο Σωτήρας μας, όταν ξαφνικά από τον ουρανό ακούστηκε φωνή σαν δυνατός άνεμος και γέμισε το σπίτι, όπου

⁴⁰⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,437.

⁴⁰⁹Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,440.
πβ. Ματθ. 21, 31.

⁴¹⁰ Α΄ Κορ. 6, 9-11.

⁴¹¹ Ρωμ. 5, 20.

⁴¹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441.

⁴¹³ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το μυστήριο*, 15-16.

⁴¹⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441.

ήταν συγκεντρωμένοι οι Απόστολοι και οι μαθητές του Χριστού. Τότε φανερώθηκαν πύρινες γλώσσες, οι οποίες διαμοιράστηκαν και κάθισαν στον καθένα ξεχωριστά και γέμισαν όλοι με το Άγιο Πνεύμα⁴¹⁵.

Όντως, με τη βάπτισή Του ο Χριστός εισάγει την Εκκλησία στην εποχή της χάριτος. Στο πρόσωπό Του υπάρχουν ταυτόχρονα η Αρχή και το Τέλος. Η βάπτισή Του «από τον προφήτη Ιωάννη υποδηλώνει το παλαιό. Η κάθοδος του Αγίου Πνεύματος βεβαίωσε την καινή Χάρι. Και όπως κάποιος που στέκεται ανάμεσα σε δύο πράγματα που απέχουν μεταξύ τους, αν απλώσει τα χέρια του τα ενώνει, έτσι έκαμε και ο Χριστός: ένωσε το παλαιό με το νέο, την θεία με την ανθρώπινη φύση, τα δικά Του με τα δικά μας»⁴¹⁶. Αυτή η ενότητα φανερώθηκε στη βάπτισή του Χριστού, όταν άνοιξαν οι ουρανοί. «Επειδή είχε ήδη αποδειχθεί μία ποιμήνη η ουράνιος και η επίγειος και Ένας για όλους είχε αναδειχθεί Αρχιποιμήν, ανοίχθηκε ο ουρανός και ενώθηκε με τους αγίους Αγγέλους ο επίγειος άνθρωπος. Επεφοίτησε δε εκ νέου το Άγιο Πνεύμα, καθώς ήταν η δευτέρα απαρχή του γένους μας»⁴¹⁷. Αργότερα, όπως υποσχέθηκε ο Χριστός στους Μαθητές Του, τη μέρα της Πεντηκοστής, τους χορήγησε το Άγιο Πνεύμα. Η οικία, όπου ήταν συγκεντρωμένοι, πληρώθηκε με το Άγιο Πνεύμα και έγινε με αυτόν τον τρόπο «κολυμβήθρα πνευματική»⁴¹⁸.

Ο άγιος Κύριλλος, προφανώς έχοντας υπόψη του τον λόγο του Κυρίου: «Αμήν, αμήν λέγω σοι, εάν μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καί Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»⁴¹⁹, λέει στους ακροατές του ότι όποιος δεν δεχτεί τη Χάρι που χορηγείται μέσω του Μυστηρίου του Βαπτίσματος δεν μπορεί να σωθεί⁴²⁰. Πράγματι, το Βάπτισμα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου ο πιστός να γίνει μέλος της Εκκλησίας. Αλλά, όπως έχει ήδη προαναφέρει ο Κύριλλος, προϋπόθεση του Βαπτίσματος είναι η πίστη, η αληθινή μετάνοια και η ομολογία της πίστης στον Τριαδικό Θεό. Εξαιρέση αποτελούν οι Μάρτυρες, οι οποίοι εισέρχονται στη Βασιλεία του Θεού χωρίς να βαπτισθούν στο νερό. Κι αυτό, γιατί η σωτηρία της ανθρωπότητας πηγάζει από τον Σταυρό του Κυρίου. Όταν λογχίστηκε πάνω στον Σταυρό ο Σωτήρας του κόσμου, από την πλευρά Του έτρεξε αίμα και νερό, ώστε σε καιρούς ειρήνης οι πιστοί να βαπτίζονται στο νερό, ενώ σε καιρούς διωγμών να βαπτίζονται στο αίμα του μαρτυρίου τους. Γιατί και το μαρτύριο από τον Σωτήρα μας αναγνωρίζεται ως Βάπτισμα, όταν λέει: «Μπορείτε να πιείτε από το ποτήρι που εγώ πίνω

---

⁴¹⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,440.

⁴¹⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,448.

⁴¹⁷ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 31-32.

⁴¹⁸ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 33.

⁴¹⁹ Ιωάν. 3, 5.

⁴²⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,440.

και να βαπτιστείτε με το βάπτισμα που εγώ βαπτίζομαι;»⁴²¹. «Έχουμε λοιπόν από τη μία πλευρά τους Μάρτυρες, που με την ομολογία τους γίνονται θέαμα των Αγγέλων και των ανθρώπων⁴²² και από την άλλη τη δική σας ομολογία» λέει ο άγιος Κύριλλος στους ακροατές του⁴²³.

Και συνεχίζει⁴²⁴: Ο Ιησούς με τη βάπτισή Του αγίασε το Βάπτισμα. Γιατί αν ο Υιός του Θεού βαπτίστηκε, ποιος μπορεί να είναι ευσεβής και να καταφρονεί το Βάπτισμα; Βέβαια, ο Χριστός όντας αναμάρτητος, δεν βαπτίστηκε για να λάβει συγχώρεση αμαρτιών, αλλά για να χαρίσει σε αυτούς που βαπτίζονται θεϊκή Χάρη και αξία. Με την ενανθρώπησή Του έγινε μέτοχος στη δική μας ανθρώπινη φύση, για να μπορέσουμε εμείς με την κοινωνία Του να μετέχουμε στη θεία Χάρη. Αυτό συμβαίνει και με τη Βάπτισή Του, ώστε με τον ίδιο τρόπο να κερδίσουμε τη σωτηρία και να αποκατασταθούμε στο αρχαίο κάλλος⁴²⁵. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής αναφέρει σχετικά: «Ο αναμάρτητος νέος Αδάμ, ο Χριστός και Θεός, αφού ως Λόγος κατήργησε τους νόμους της αλογίας –οι οποίοι προστέθηκαν στη φύση μας εξαιτίας της αμαρτίας-, μπορεί δίκαια να γεμίση τον άνω κόσμο, με εκείνους που αναγεννιούνται πνευματικά από Αυτόν για την άφθαρτη ζωή, καθώς έγινε Αρχηγός με το παράδειγμα της υπακοής Του»⁴²⁶.

Στο βιβλίο του Ιώβ, αναφέρεται ότι υπήρχε μέσα στο νερό ο βύθιος δράκοντας. Οι διαστάσεις του ήταν τεράστιες, ώστε στο φοβερό και τεράστιο μάτι του, είχε την εκβολή του ο Ιορδάνης ποταμός⁴²⁷. Επειδή λοιπόν ο Χριστός έπρεπε να συντρίψει τα κεφάλια του δράκοντα, κατέβηκε μέσα στα νερά και έδεσε τον φοβερό δράκοντα, ώστε και εμείς να παραλάβουμε την εξουσία να πατάμε πάνω στα κεφάλια των σκορπιών και των φιδιών. Ήταν τόσο φοβερός και τεράστιος αυτός ο δράκοντας, ώστε και το πιο μεγάλο αλιευτικό να μην μπορεί να χωρέσει ένα μικρό μέρος από την ουρά του. Σκορπούσε τον τρόμο και όποιος τον συναντούσε χανόταν⁴²⁸. Σύμφωνα με τους Πατέρες, «ο άνθρωπος δεν αποθνήσκει, διότι είναι ένοχος της αμαρτίας του Αδάμ, αλλά «ως υποτελής εις την δύναμιν του διαβόλου δια του θανάτου και των συνεπειών του»⁴²⁹. Για να φιμωθεί λοιπόν ο θάνατος, ήρθε προς το θηρίο η Ζωή, ο Χριστός. Γι αυτό, εμείς μπορούμε να θριαμβολογούμε για τη σωτηρία μας και να λέμε:

---

⁴²¹ Μάρκ. 10, 38.

⁴²² Α' Κορ. 4, 9.

⁴²³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,440.

⁴²⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441.

⁴²⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441.

⁴²⁶ Ιερομόναχου Γρηγόριου, *Το άγιον Βάπτισμα*, 108.

⁴²⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441.

⁴²⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441-444.

⁴²⁹ π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1996, σ.344

«Πού είναι θάνατε η νίκη σου; Πού είναι Άδη το δηλητηριό σου;»⁴³⁰, γιατί με το Βάπτισμα καταλύεται το κεντρί του θανάτου.

Γι' αυτό κατέρχεσαι μέσα στο νερό, ντυμένος με τις αμαρτίες σου⁴³¹, λέει ο Κύριλλος. Όμως η επίκληση της Χάρης έχει σφραγίσει την ψυχή και δεν επιτρέπει να σε καταπιεί ο φοβερός δράκοντας. Νεκρός λόγω των αμαρτιών σου μπήκες στο νερό⁴³² και βγαίνεις δικαιωμένος, αφού πήρες καινούρια ζωή⁴³³, λόγω της κοινής ανθρώπινης φύσης με τον Σωτήρα, αφού βαπτίστηκες στον θάνατό Του. Για τον ίδιο λόγο, θα αξιωθείς να κοινωνήσεις και της Ανάστασής Του⁴³⁴. Όπως δηλαδή ο Ιησούς πέθανε παίρνοντας πάνω Του τις αμαρτίες όλων των ανθρώπων και αφού θανάτωσε την αμαρτία αναστήθηκε μέσα στη δικαιοσύνη⁴³⁵, έτσι και εσύ μπαίνοντας στο νερό, κατά κάποιο τρόπο θάβεσαι, όπως θάφτηκε ο Χριστός στον τάφο, για να αναστηθείς και να βαδίσεις προς μια νέα ζωή. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει σχετικά: «Ὡσπερ γάρ εὐκολον ἤμῖν βαπτίσασθαι καί ἀνανεῦσαι, οὕτως εὐκολον τῷ Θεῷ θάψαι τόν ἄνθρωπον τόν παλαιόν καί ἀναδειῖξαι τόν νέον». Και ο Τερτυλλιανός κάνει την εξής παρομοίωση για τον χριστιανό: «ἐν τοῖς ὕδασι ὡς μικροί ἰχθύες κατά τόν ἡμέτερον ἰχθύν Ἰησοῦν Χριστόν γεννώμεθα»⁴³⁶. Βέβαια η ανάσταση του Χριστού δεν ακυρώνει τον φυσικό θάνατο του ανθρώπινου γένους, όμως τον καθιστά ανίσχυρο η ελπίδα και η υπόσχεση της μελλοντικής ανάστασης. Ο κάθε άνθρωπος όντας σε ελεύθερη κοινωνία με τον Χριστό, καλείται να ζήσει τη ζωή του Πνεύματος και το Βάπτισμα είναι η είσοδος στην ανάσταση της ζωής, η οποία θα ολοκληρωθεί τις έσχατες μέρες⁴³⁷.

Στη συνέχεια, ο άγιος Κύριλλος συμβουλεύει τους πιστούς να αγωνιστούν εναντίον των δαιμονικών δυνάμεων μετά το Βάπτισμα, γιατί θα έχουν αξιωθεί να δεχτούν τη Χάρη του Μυστηρίου. Γιατί, όπως ο Χριστός, μετά το Βάπτισμα για σαράντα μέρες πειραζόταν από τον Σατανά, όχι γιατί δεν μπορούσε να τον νικήσει και πριν βαπτιστεί, αλλά επειδή ήθελε να συμβούν όλα με τη σειρά τους, έτσι πρέπει να κάνουν και οι ίδιοι⁴³⁸. Με τη

---

⁴³⁰ Α' Κορ. 15, 55.

⁴³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,441-444. ΙΒ'. Κατέρχη μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν τὰς ἀμαρτίας. ἀλλ' ἡ τῆς χάριτος ἐπίκλησις σφραγίσασα [444] τὴν ψυχὴν, οὐ συγχωρεῖ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ καταποθῆναι δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἀμαρτίαις καταβάς, ἀναβαίνει ζωοποιηθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ. Εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξιοθήσῃ. Ὡσπερ γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμενικὰς ἀμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν ἀμαρτίαν ἀναστῆ ἐν δικαιοσύνῃ· οὕτω καὶ σὺ καταβάς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασι ἐναφείς, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐγείρη πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

⁴³² πρβλ. Ρωμ. 6, 2.

⁴³³ πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 24.

⁴³⁴ πρβλ. Ρωμ. 6, 5.

⁴³⁵ πρβλ. Ρωμ. 6, 9.

⁴³⁶ Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Δογματική 3*, 84.

⁴³⁷ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Θέματα ορθοδόξου θεολογίας*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1989, σ. 84.

⁴³⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,444.

Χάρη του Μυστηρίου θα αποκτήσουν το απαραίτητο θάρρος για να αγωνιστούν, κάνοντας χρήση των όπλων της δικαιοσύνης⁴³⁹. Και αν το επιθυμούν, μπορούν να κηρύξουν το Ευαγγέλιο και στους άλλους. Με τη Χάρη του αγίου Βαπτίσματος, ο άνθρωπος αναπλάθεται και με το Χρίσμα επαυξάνονται οι δωρεές του Αγίου Πνεύματος που δέχεται. Ο πιστός εμφορείται από πνεύμα ανδρείας, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει με επιτυχία τους πειρασμούς και να ευαγγελίζεται τον λόγο του Θεού στους ανθρώπους. Γι' αυτό και οι Απόστολοι πρώτα δέχτηκαν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος και μετά ξεκίνησαν το έργο του ευαγγελισμού των εθνών. Είναι αυτό το ίδιο Πνεύμα που μετέτρεψε τον Πέτρο από αρνητή και δειλό σε μεγάλο κήρυκα του Ευαγγελίου και μάρτυρα της πίστης⁴⁴⁰.

Ο ευαγγελισμός των ανθρώπων για τον άγιο Κύριλλο είναι κατ' εξοχήν έργο του αγίου Πνεύματος⁴⁴¹. Μάλιστα επισημαίνει ότι, αν ο Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού, κήρυξε μετά το Βάπτισμα, τηρώντας με αυτόν τον τρόπο την τάξη των πραγμάτων, πώς είναι δυνατόν εμείς οι δούλοι Του να αποτολμήσουμε το αντίθετο; Ο Ιησούς άρχισε να κηρύττει μετά «την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος που στάθηκε πάνω από το κεφάλι Του σαν περιστέρι»⁴⁴². Αυτό συνέβη, όχι βέβαια για να το δει ο Ιησούς, ο Οποίος το γνώριζε πριν εμφανιστεί σαν περιστέρι, αλλά για τον Ιωάννη τον Βαπτιστή⁴⁴³. Γιατί, όπως είπε ο ίδιος: «εγώ δεν Τον γνώριζα, αλλά Αυτός που με έστειλε να βαπτίζω με νερό, μου είπε: Σε όποιον δεις το Άγιο Πνεύμα να κατεβαίνει και να παραμένει σε αυτόν, αυτός είναι ο Χριστός»⁴⁴⁴. Και απευθυνόμενος ο άγιος Πατέρας στους ακροατές του λέει ότι, αν έχουν αληθινή ευλάβεια, θα κατεβεί και σε αυτούς το Άγιο Πνεύμα⁴⁴⁵ και θα ακουστεί από τον ουρανό και γι' αυτούς η φωνή του Θεού-Πατέρα, που θα τους αναγνωρίζει ως παιδιά Του. Όχι όπως ο Χριστός, που είναι πραγματικά Υιός του Θεού, αλλά με την έννοια ότι γίνανε παιδιά του Θεού κατά χάρη, με το Βάπτισμα.

---

⁴³⁹ πρβλ. Β' Κορ. 6, 7.

⁴⁴⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 118-119.

⁴⁴¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,444-445.

⁴⁴² Λουκ. 3, 22.

⁴⁴³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,444.

⁴⁴⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,444.

πβ. Ιωάν. 1, 33.

⁴⁴⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,444-445. Έάν και αυτός ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ [445] τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ φωνὴ σοὶ πατρικὴ ἄνωθεν ἐπηχεῖ· οὐχ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ἀλλ' οὗτος νῦν γέγονεν υἱός μου. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γὰρ τὸ, ἔστιν· ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἐπ' ἐκείνου τὸ, ἔστιν· ἐπειδὴ πάντοτε ἐστιν υἱὸς Θεοῦ· ἐπὶ δὲ σοῦ τὸ, νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἰοθεσίαν λαμβάνεις· ἐκεῖνος αἰδιός ἐστι· σὺ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβάνεις τὴν χάριν.

Εξηγεί μάλιστα ο Κύριλλος ότι ο Θεός Πατέρας είπε για τον Ιησού: «αυτός είναι ο Υιός μου»⁴⁴⁶, γιατί «από την αρχή υπήρχε ο Λόγος. Και ο Λόγος ήταν αχώριστος από τον Θεό. Και ήταν Θεός τέλειος ο Λόγος»⁴⁴⁷. Ενώ λοιπόν ο Χριστός είναι από τη φύση Του Υιός του Θεού, ο πιστός λόγω της πνευματικής προκοπής, δέχεται με το Βάπτισμα τη Χάρη της υιοθεσίας⁴⁴⁸. Η υιοθεσία που χαρίζεται στον βαπτιζόμενο, είναι μια εν «δυνάμει» κατάσταση που σχετίζεται άμεσα με την ελεύθερη αποδοχή της Χάρης και την συνειδητή εν Χριστώ ζωή. Διαφορετικά, η Χάρη του Μυστηρίου παραμένει ανενεργή⁴⁴⁹. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης αναφέρει: «εἴ δε τοῖς τῆς κακίας ἐπιμένεις γνωρίσμασι, μάτην ἐπιθρυλεῖς σεαυτῶ τὴν ἄνωθεν γέννησιν. Ἐρεῖ πρὸς σε ἡ προφητεία ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου εἶ, οὐχὶ υἱὸς Ὑψίστου»⁴⁵⁰, διότι όπως λέει και ο άγιος Μάξιμος, «οὐ γάρ γεννᾷ γνώμην τὸ Πνεῦμα μή θέλουσαν, ἀλλὰ βουλομένην μεταπλάττει πρὸς θέωσιν»⁴⁵¹.

«Να ετοιμάσεις λοιπόν την ψυχή σου» προτρέπει ο άγιος Κύριλλος⁴⁵² «για να δεχτείς το μεγάλο δώρο της υιοθεσίας και να γίνεις κληρονόμος Θεού και συγκληρονόμος Χριστού». Αν προετοιμαστείς κατάλληλα και προσέλθεις με δυνατή πίστη και με την καλή διάθεση να αποβάλεις τον παλιό άνθρωπο, σίγουρα θα πάρεις αυτές τις δωρεές, γιατί θα σου συγχωρεθούν όλα όσα έχεις κάνει, ακόμα και αν αυτά είναι πορνεία, μοιχεία ή οποιοδήποτε άλλο είδος ακολασίας. Γιατί ακόμα και η Σταύρωση του Χριστού που είναι η μεγαλύτερη αμαρτία και αυτή καθαρίζεται πλήρως με το Βάπτισμα⁴⁵³. Στο σημείο αυτό, ο Κύριλλος αναφέρεται στο περιστατικό των τριών χιλιάδων ανθρώπων που σταύρωσαν τον Χριστό και μετά ρωτούσαν τον Πέτρο τι να κάνουν⁴⁵⁴. Η φράση του Πέτρου: «Σταυρώσατε τον Αρχηγό της ζωής»⁴⁵⁵, κατά τον Κύριλλο, τους στιγμάτισε και αναζητούσαν τρόπο να επουλώσουν το τραύμα, να καθαρίσουν τη βρωμιά και να σωθούν από την καταστροφή. Απέναντι σε αυτήν την κατάσταση, η απάντηση του Πέτρου είναι ξεκάθαρη⁴⁵⁶: «Να μετανοήσετε και καθένας από σας να βαπτισθεί στο Όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού,

---

⁴⁴⁶ Ματθ. 3, 17.

⁴⁴⁷ Ιωάν. 1, 1.

⁴⁴⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,445.

⁴⁴⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,445.

⁴⁵⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 120-121.

⁴⁵¹ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Θέματα*, 83.

⁴⁵² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,445.

⁴⁵³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,445-448.

⁴⁵⁴ Πράξ. 2, 37.

⁴⁵⁵ Πράξ. 3, 15.

⁴⁵⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,445-448. Μετανοήσατε, φησί, και βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν [448] ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, και λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡ ἀνεκδιήγητος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία! τὸ σωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσι, και Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται. Βλέπεις τοῦ βαπτίσματος τὴν δύναμιν. Εἴ τις ὑμῶν λόγοις βλασφήμοις ἐσταύρωσε τὸν Χριστόν· εἴ τις ὑμῶν κατ' ἄνοιαν ἐνώπιον ἀνθρώπων ἠρνήσατο· εἴ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλασφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὐέλπις ἔστω μετανοῶν· πάρεστι γάρ και νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

για να συγχωρεθούν οι αμαρτίες σας και να δεχτείτε τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος»⁴⁵⁷. Η φιλανθρωπία του Θεού είναι ανεκδιήγητη⁴⁵⁸! Αυτοί που δεν ελπίζανε να σωθούν, όχι μόνο σώθηκαν, αλλά καταξιώθηκαν να δεχτούν και το Άγιο Πνεύμα. Αυτή είναι η δύναμη του Βαπτίσματος, λέει ο Κύριλλος, και προτρέπει, αν κάποιος με λόγια βλάσφημα σταύρωσε τον Χριστό ή από άγνοια Τον αρνήθηκε μπροστά στους ανθρώπους ή με τις πράξεις του έγινε αιτία να βλασφημηθεί η πίστη, αφού μετανοήσει να ελπίζει στη σωτηρία, γιατί η Χάρη είναι πάντα η ίδια.

Η μετάνοια είναι μια διαδικασία αναγεννητική που κορυφώνεται στο μυστήριο της Εξομολόγησης, είναι συνεχής «μεταποίηση του θανάτου σε ανάσταση», «μετοχή στον θάνατο και την ανάσταση του Χριστού, ανα-γέννηση του προσώπου στην ελευθερία από τη φυσική αναγκαιότητα». Το μυστήριο της Μετάνοιας είναι η μεγαλύτερη προσφορά της Εκκλησίας προς τον πιστό, γιατί τον απαλλάσσει από την τυραννία του διαβόλου και της αμαρτίας, του χαρίζει την υιοθεσία και τον επαναφέρει στη ζωή της αγάπης και της κοινωνίας με τους αδελφούς του⁴⁵⁹.

Τελειώνοντας την Κατήχησή του αυτή, ο άγιος Κύριλλος ενθαρρύνει⁴⁶⁰ και προτρέπει τους ακροατές του να ελπίζουν στον Θεό, αφού ο Κύριος από τα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης δια των προφητών Του υπόσχεται την κάθαρση από τις αμαρτίες και τη συγχώρεση⁴⁶¹. Επίσης, ενθαρρύνει τους πιστούς παρουσιάζοντάς τους την εικόνα της ψυχής από το Άσμα Ασμάτων, η οποία στο παρελθόν ήταν υποδουλωμένη στην αμαρτία και τώρα εμφανίζεται ελεύθερη και λαμπροφορεμένη, στηριγμένη στον αγαπημένο της Κύριο ως η ωραία σύντροφος της ζωής Του· και εύχεται σε όλους να διανύσουν τον δρόμο της νηστείας έχοντας στο μυαλό τους όσα άκουσαν και συλλέγοντας τους καρπούς των καλών έργων να σταθούν αγνοί και καθαροί κοντά στον Νυμφίο Χριστό⁴⁶².

---

⁴⁵⁷ Πράξ. 2, 38.

⁴⁵⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,448.

⁴⁵⁹ π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Η Θεολογική*, 348.

⁴⁶⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,448.

⁴⁶¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,448-449. Ις'. Θάρσει Ἱερουσαλήμ, περιελεῖ Κύριος πάντα τὰ ἀδικήματά σου· ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἰῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως, ῥαντιεῖ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας ὑμῶν· χορεύουσιν περὶ ὑμῶν ἄγγελοι, καὶ ἔροῦσιν· 86 Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς; Ἡ γὰρ πρότερον δούλη ψυχὴ νῦν ἀδελφιδοῦν αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐπεγράψατο· ὅς τὴν ἀνυπόκριτον ἀποδεχόμενος προαίρεσιν ἐπιφωνήσῃ· Ἰδοὺ, εἴ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἴ καλὴ· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων· διὰ τὴν εὐσυνείδητον ὁμολογίαν· καὶ ἐξῆς· αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι· διὰ τὴν διπλὴν χάριν, λέγω δὲ τὴν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ἢ διὰ τὴν ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καταγελλομένην.

⁴⁶² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,448-449

2.4. Η Μυσταγωγία του Βαπτίσματος.

Οι Μυσταγωγικές Κατηχήσεις ξεκινούν με την ανάγνωση της Α' Καθολικής Επιστολής του Πέτρου (5, 8), όπου ζητείται από τους πιστούς να αντισταθούν κατά του διαβόλου με όπλα την εγκράτεια, την εγρήγορση και τη σταθερότητα στην πίστη. Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, απευθύνονται στους νεοφώτιστους, που βαπτίσθηκαν πρόσφατα και είναι πλέον έτοιμοι να διδαχθούν τα σχετικά με την θεολογία των Μυστηρίων, τα οποία ο άγιος Κύριλλος αποκαλεί «πνευματικά και επουράνια»⁴⁶³, αφού με τα Μυστήρια ο πιστός εισάγεται στη ζωή του Πνεύματος. Μετά το άγιο Βάπτισμα, ο άνθρωπος όντας αναγεννημένος και ζώντας τη ζωή της χάριτος, με τις αναγεννημένες του αισθήσεις μπορεί να κατανοήσει το βαθύτερο νόημα των Μυστηρίων και να γίνει κοινωνός της ουράνιας ζωής. «Αυτή είναι λοιπόν η κατάλληλη ώρα» λέει ο Κύριλλος «για να τους παραθέσει την τράπεζα με τις τελειότερες και πληρέστερες τροφές. Τώρα που είναι γεμάτοι από τη Χάρη του Θεού λόγω του Μυστηρίου, μπορούν να πληροφορηθούν και να αποκτήσουν την τέλεια γνώση σχετικά με όσα συνέβησαν το βράδυ που βαπτίστηκαν».

α) Η απόταξη του Σατανά.

Ο άγιος Κύριλλος θυμίζει στους νεοφώτιστους τη διαδικασία της απόταξης του Σατανά πριν από τη βάπτισή τους, όπου με την είσοδό τους στον προθάλαμο του Βαπτιστηρίου, στέκονταν στραμμένοι προς τη δύση και με την κίνηση του χεριού τους δήλωναν την αποστροφή προς το Σατανά και τον οριστικό αποχωρισμό τους από αυτόν⁴⁶⁴. Στις Διαταγές των Αποστόλων συναντάμε ότι οι λειτουργοί «οφείλουν πρώτα να εκβάλλουν κάθε ασέβεια από την ψυχή των κατηχούμενων και έπειτα να τοποθετούν μέσα τους την ευσέβεια και να τους αξιώνουν του αγίου Βαπτίσματος»⁴⁶⁵.

Στη συνέχεια, τους καλεί ο Κύριλλος να δουν την προτύπωση του γεγονότος της απόταξης στην Παλαιά Διαθήκη και συγκεκριμένα στην απελευθέρωση του ισραηλιτικού λαού από τον αδίστακτο τύραννο, τον Φαραώ⁴⁶⁶. Για την απελευθέρωση του λαού Του, ο Θεός επέλεξε τον Μωυσή. Τότε όλοι οι Εβραίοι έβαφαν τις εισόδους των σπιτιών τους με το αίμα του αρνίου, για να γλυτώσουν από τον εξολοθρευτή άγγελο⁴⁶⁷. Τελικά, ο εβραϊκός λαός απελευθερώθηκε με θαυμαστό τρόπο. Ο Φαραώ καταδίωκε τους ισραηλίτες μετά την φυγή

---

⁴⁶³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1065. Α'. 'Επόθουν ὑμῖν καὶ πάλαι, ὧ γνήσια καὶ ἐπιτόθητα τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, περὶ τῶν πνευματικῶν τούτων καὶ ἐπουρανίων διαλεχθῆναι μυστηρίων.

⁴⁶⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1068.

⁴⁶⁵ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 140.

⁴⁶⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1068.

⁴⁶⁷ Ἐξ. 12,7. 13. 22. 23.

τους από την Αίγυπτο και κατά παράδοξο τρόπο τα στρατεύματά του καταποντίστηκαν στην ερυθρά θάλασσα⁴⁶⁸.

Ο Κύριλλος καλεί τους ακροατές του να διακρίνουν την αλήθεια μέσα από τα παλιά γεγονότα, τα οποία αποτελούν προτύπωση των νέων. Σε εκείνα τα γεγονότα, ο Μωυσής είναι σταλμένος από τον Θεό στην Αίγυπτο, για να ελευθερώσει τον λαό Του, ενώ στα γεγονότα που συμβαίνουν στις μέρες μας, ο Χριστός είναι ο Απεσταλμένος του Θεού Πατέρα, για να ελευθερώσει τον άνθρωπο που τυραννιέται από τα δεσμά της αμαρτίας⁴⁶⁹. Το αίμα του αρνιού απομάκρυνε τον εξολοθρευτή Άγγελο, ενώ το Αίμα του Ιησού Χριστού, του αναμάρτητου Αμνού⁴⁷⁰, φυγαδεύει τους δαίμονες. Τότε ο Φαραώ καταδίωκε τον λαό του Θεού μέχρι τη θάλασσα, τώρα ο θρασύς, ξεδιάντροπος και αρχέκακος δαίμονας ακολουθεί τον άνθρωπο μέχρι το σωτήριο Βάπτισμα. Όμως, όπως παλιά ο τύραννος καταποντίστηκε στα νερά της Ερυθράς Θάλασσας, έτσι και τώρα ο διάβολος αφανίζεται μέσα στο σωτηριώδες νερό του Βαπτίσματος⁴⁷¹.

«Γι' αυτό» εξηγεί ο άγιος Κύριλλος «και εσείς δηλώσατε τον οριστικό αποχωρισμό σας από τον Σατανά, με τη στροφή σας προς την δύση, η οποία είναι συμβολική πράξη, γιατί από τη δύση έρχεται το σκοτάδι της νύχτας, μετά τη δύση του ήλιου. Και επειδή ο διάβολος είναι ο αρχηγός του σκότους, η απόταξή του συνοδεύεται με τη στροφή σας προς τη δύση. Με την πράξη αυτή δηλώνετε ότι δεν φοβάστε πλέον τη δύναμη του πονηρού και φοβερότατου τυράννου. Γιατί αυτή αφανίστηκε από τον Χριστό, ο οποίος έγινε άνθρωπος και έπαθε και πέθανε ως άνθρωπος⁴⁷². Διότι με τον θάνατό Του καταργήθηκε ο θάνατος, για να μην είναι ο άνθρωπος για πάντα αιχμάλωτος και δούλος⁴⁷³. Το Βάπτισμα είναι, κατά χάρη, κοινωνία του Σταυρού του Χριστού. Ο ιερός Χρυσόστομος λέει: «Ό,τι λοιπόν, είναι για τον Χριστό ο Σταυρός και ο Τάφος, αυτό έγινε σ'εμάς το άγιο Βάπτισμα, αν και όχι τα ίδια. Διότι ο Χριστός απέθανε και ετάφη σωματικά, ενώ εμείς απεθάναμε και ταφήκαμε ως προς την αμαρτία»⁴⁷⁴. «Αποχωρίζεστε για πάντα το σκοτεινό και πανούργο φίδι. Στρέψετε εναντίον αυτού που σας επιβουλεύεται» λέει ο άγιος Πατέρας «και υποκρινόμενος τον φίλο διαπράττει όλες τις παρανομίες. Κατά τον Συμεών Θεσσαλονίκης «έμφιλοχωροῦσι γάρ τὰ δαιμόνια ταῖς τῶν ἀβαπτίστων ψυχαῖς, ἀποπλανᾶν καὶ μαινίειν βουλόμενα»⁴⁷⁵. Αυτός έγινε

---

⁴⁶⁸ Έξ. 14, 28.

⁴⁶⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1068.

⁴⁷⁰ Α' Πέτρ. 1, 19.

⁴⁷¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1068.

⁴⁷² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069.

⁴⁷³ Εβρ. 2, 14-15.

⁴⁷⁴ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 141.

⁴⁷⁵ Παναγιώτης Σκαλτσής, *Θεολογία*, 133.

η αιτία οι πρόγονοί μας να αποστατήσουν από τον Θεό, λέει ο Κύριλλος. Γι' αυτό και εσείς διακηρύσσετε τον αποχωρισμό σας μια για πάντα από το Σατανά, τον δημιουργό και συνεργό κάθε κακίας».

Ύστερα δηλώνεις ότι αποχωρίζεσαι ταυτόχρονα και όλα τα έργα του⁴⁷⁶. Στα έργα του ανήκει κάθε αμαρτία, την οποία πρέπει να αποχωριστούμε για πάντα. Διότι, όπως ακριβώς όταν ξεφεύγεις από τον τύραννο γλυτώνεις ταυτόχρονα από τα όπλα του, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση, όπου όπλα είναι τα έργα του διαβόλου. Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημάνουμε ότι η ύπαρξη του δαίμονα είναι μια πραγματικότητα που παραθεωρείται στις μέρες μας. Γι' αυτό και η απόταξη του Σατανά θεωρείται από τους περισσότερους ως απλή λατρευτική πράξη, που δυστυχώς δεν έχει κανένα αντίκρουσμα στην ουσιαστική αλλαγή της ζωής του πιστού. Ενώ για την πρώτη Εκκλησία η εκδίωξη των δαιμόνων είχε πρωταρχική σημασία, ώστε αυτή συνδέθηκε άμεσα με την έλευση της βασιλείας του Θεού. Απέκτησε κεντρική θέση στην Κατήχησή της και αποτέλεσε την απαραίτητη προϋπόθεση εισόδου των νέων μελών στην Εκκλησία. Δεν πρέπει να ξεχνάμε και το χαρακτηριστικό παράδειγμα του ίδιου του Χριστού, με τους πειρασμούς στην έρημο και την απόταξη του Σατανά.⁴⁷⁷

Επισημαίνει, μάλιστα, ο άγιος Κύριλλος⁴⁷⁸ ότι αυτά που ομολογεί ο καθένας κατά την φρικτή ώρα της απόταξης καταγράφονται όλα στα αόρατα βιβλία του Θεού και υπενθυμίζει την υπόσχεση που έδωσαν για την απομάκρυνσή τους από τα έργα του Σατανά. Δηλαδή από όλα εκείνα τα έργα και τα διανοήματα που είναι αντίθετα με τη διδασκαλία του Κυρίου, έτσι ώστε κανένας να μην κριθεί ως παραβάτης αυτών που υποσχέθηκε⁴⁷⁹. Η καθιέρωση της αποταγής, η οποία προηγείται του Μυστηρίου του Βαπτίσματος, αποτελεί συνέχεια του έργου του Χριστού, ο Οποίος, όπως αναφέρεται στην προς Εβραίους επιστολή (2, 14-15), κατέλυσε το κράτος του Σατανά και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον ερχομό της βασιλείας του Θεού. Γι' αυτό και το Μυστήριο του Βαπτίσματος ξεκινάει με το: «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».⁴⁸⁰

«Μαζί με τα έργα αποχωρίζεσαι και την πομπή του διαβόλου» λέει ο άγιος Πατέρας⁴⁸¹ και συγκαταριθμεί στην πομπή του διαβόλου όλες τις μάταιες ενέργειες της εποχής του: θεατρομανία, ιπποδρομίες, κυνήγια και, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, όλα αυτά από τα οποία θέλει να απελευθερωθεί ο Δαβίδ, ο οποίος παρακαλεί τον Θεό να στρέψει

⁴⁷⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069.

⁴⁷⁷ Γεώργιος Πατρώνος, *Εισαγωγή*, 98-99.

⁴⁷⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069.

⁴⁷⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069.

⁴⁸⁰ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 590.

⁴⁸¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069-1072.

το βλέμμα του μακριά, για να μη δει και επιθυμήσει τέτοιες ματαιότητες. «Να μην τρέχετε με μανία στις θεατρικές παραστάσεις», συμβουλεύει, όπου συχνά αμαρτωλοί ηθοποιοί βρίσκονται και ασχημονούν ή άνδρες θηλυπρεπείς χορεύουν οργιαστικά. Ούτε να ασχολείστε με τα κυνήγια, γιατί πολλές φορές όσοι καταγίνονται με αυτά αντί να ικανοποιήσουν την επιθυμία τους για κορεσμό με πλούσια εδέσματα, γίνονται οι ίδιοι τροφή των άγριων θηρίων. Επίσης, να αποφεύγεται τις ιπποδρομίες, γιατί αυτό το παθιασμένο θέαμα αγριεύει και εκμαυλίζει τις ανθρώπινες ψυχές⁴⁸².

Το ίδιο ισχύει και για αυτά που κρεμούν στα είδωλα και στα πανηγύρια, όπως κρέατα, ψωμιά και άλλα πολλά που είναι μολυσμένα από την επίκληση των μιαρών δαιμόνων. Γιατί συμβαίνει το ίδιο ακριβώς που γίνεται με τον άρτο και τον οίνο της Θείας Ευχαριστίας, όπου η επίκληση της Αγίας και προσκυνούμενης Τριάδος μετατρέπει το ψωμί και το κρασί σε Σώμα και Αίμα του Χριστού⁴⁸³. Κατά παρόμοιο τρόπο, με την επίκληση των δαιμόνων τα απλά φαγώσιμα γίνονται ακάθαρτα και μολυσμένα. Προφανώς ο άγιος Κύριλλος αναφέρεται στις παγανιστικές εκδηλώσεις που ήταν συχνές στην εποχή του και ζητάει από τους πιστούς να απέχουν από αυτές, ενώ παράλληλα προς αποφυγή και των αντιλήψεων που είχαν Μανιχαϊκή προέλευση τονίζει ότι το κακό δεν βρίσκεται στο υλικό στοιχείο, επομένως τα φαγητά γίνονται ακάθαρτα μόνο μετά την προσφορά τους στα είδωλα, την οποία θεωρεί θυσία στους δαίμονες⁴⁸⁴.

Γι' αυτό και στη συνέχεια καλούνται οι πιστοί να αποταχθούν και τη λατρεία του Σατανά⁴⁸⁵. Στη λατρεία του διαβόλου περιλαμβάνει ο Κύριλλος την προσευχή στα άψυχα είδωλα και αυτά που γίνονται προς τιμήν τους, δηλαδή να ανάβει κανείς λυχνάρια ή να θυμιάζει κοντά στις πηγές και στα ποτάμια. Αυτό το κάνουν κάποιοι που εξαπατήθηκαν από τον διάβολο με όνειρα, νομίζοντας ότι έτσι θα θεραπευτούν από τις αρρώστιες τους. Επίσης, η οιωνοσκοπία και η μαντεία, οι κληδονισμοί και τα περιάμματα ή οι επιγραφές πάνω σε πέταλα και διάφορα άλλα παρόμοια. Ο άγιος Κύριλλος περιγράφει με λεπτομέρεια στους Νεοφώτιστους, τη σημασία της αποταγής στην καθημερινή ζωή του πιστού⁴⁸⁶. Η αποταγή νοείται ως οριστική και ουσιαστική αποκοπή της ζωής τους από τον διάβολο και τα έργα του. Κατά παρόμοιο τρόπο ερμηνεύει την αποταγή και ο άγιος Εφραίμ ο Σύρος, ως απομάκρυνση

---

⁴⁸² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1069-1072.

⁴⁸³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1072.

⁴⁸⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33, 1072. «Ὡσπερ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας, πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς Τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός, ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα, τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνονται».

⁴⁸⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1072.

⁴⁸⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

από «πορνείαν, μοιχείαν, φαρμακείαν, μαντείαν, έπαιδιάν, γελοιασμοῖς, κιθαρισμοῖς, ἄσμασι δαιμονικοῖς, ἤγουν τραγωδίαις, ὄρνεοσκοπίαις, έπερωτήσεσι πνευμάτων, πετάλων γραφαῖς, τοῦ σχολάζειν κύβοις, εἰδωλοθύτου, καί αἵματι καί πνικτοῦ καί θνησιμαίου, τοῖς έν ἡλίῳ καί ἄστροις καί σελήνῃ γινομένοις καί έν πηγαῖς καί έν δένδροις καί έν τριόδοις καί βάμμασι καί ποτηρίοις καί έτέροις ἀτόποις ἔργοις [...] ὅτι ἔργα καί διδασκαλῖαι εἰσί τοῦ διαβόλου»⁴⁸⁷.

Επίσης, ο Κύριλλος εφιστά την προσοχή των πιστών να μην πέσουν σε αυτά τα αμαρτήματα μετά την σύνταξή τους με τον Χριστό⁴⁸⁸, γιατί τότε ο διάβολος θα τους πολεμήσει με μανία, επειδή πικραίνεται που έχασε με το Βάπτισμα αυτούς που κάποτε ήταν οπαδοί του. «Οπότε έτσι και τον Χριστό θα αποστερηθείς» λέει ο άγιος Κύριλλος «αλλά και την εκδικητική μανία του διαβόλου θα εισπράξεις»⁴⁸⁹. Τους υπενθυμίζει μάλιστα την ιστορία του Λώτ⁴⁹⁰, όπου αυτός και οι θυγατέρες του σώθηκαν, ενώ η γυναίκα του έγινε στήλη άλατος, για να θυμίζει στις επόμενες γενιές τις συνέπειες της κακής προαίρεσης του ανθρώπου και της επιστροφής του στην παλιά ζωή⁴⁹¹. «Να προσέχεις λοιπόν τον εαυτό σου» συμβουλεύει «και αφού πήρες την απόφαση να ζήσεις με τον Χριστό, να μην ξαναγυρίσεις στις παλιές και επικίνδυνες συνήθειες, αλλά να φεύγεις προς το όρος⁴⁹², τον Ιησού Χριστό, που δεν λαξεύτηκε από ανθρώπινο χέρι και πλήρωσε με τη Χάρη Του όλη την οικουμένη⁴⁹³». Ο δρόμος της απελευθέρωσης του ανθρώπου από τον διάβολο είναι δύσκολος και απαιτεί σταθερότητα στην απόφασή του να αλλάξει ζωή και διαρκή αγώνα. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, αναφέρει ότι «Η πρώτη πράξη της χριστιανικής ζωής είναι μιά απάρνηση, μιά πρόκληση. Κανένας δεν μπορεί να ανήκει στον Χριστό αν, πρώτα, δεν αντιμετωπίσει το κακό, και αν, ύστερα, δεν ετοιμασθεί να πολεμήσει μαζί του»⁴⁹⁴.

Μετά την απόταξη του Σατανά, ο πιστός στρέφεται προς την ανατολή που συμβολίζει τον παράδεισο που φύτρωσε ο Θεός ανατολικά⁴⁹⁵ και από τον οποίον εξορίστηκε ο Αδάμ, γιατί από τη στιγμή που ο άνθρωπος αρνείται τον Σατανά και κόβει κάθε σύνδεσμο μαζί του,

---

⁴⁸⁷ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, Εισαγωγή, 591.

⁴⁸⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁴⁸⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁴⁹⁰ πρβλ. Γεν. 19, 26.

⁴⁹¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁴⁹² πρβλ. Γεν. 19, 17.

⁴⁹³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

πρβλ. Δαν. 2, 34-35. 45.

⁴⁹⁴ π. Αλέξανδρος Σμέμαν, *Για να ζήσει ο κόσμος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987, σ. 104.

⁴⁹⁵ πρβλ. Γεν. 2, 8.

ανατρέπονται οι παλιές συνθήκες με τον Άδη⁴⁹⁶ και ανοίγει ξανά ο Παράδεισος του Θεού⁴⁹⁷. «Πρός ἀνατολάς δε ὄραξ» γράφει ο ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης «τό φῶς τό ἀληθινόν ἐκζητῶν, ὅπερ ἐστίν ἡ Τριάς, καί ὁ εἶς τῆς Τριάδος Χριστός σαρκωθείς, ἐλθὼν ἐκ Θαιμάν, ἦτοι ἐξ ἀνατολῶν, ἀλλά καί τόν παράδεισον οὐκ ἐκπέπτωκε φυτευθέντα κατά ἀνατολάς»⁴⁹⁸. Ὑστερα, ἀκολουθεῖ ἡ ὁμολογία του πιστοῦ⁴⁹⁹: «Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἰς ἕν βάπτισμα μετανοίας». Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, πρὶν ἀπὸ τῆς σύνταξί με τὸν Χριστό, βασιζέται στὴν πίστη καὶ στὴν ὁμολογία του Εὐνοῦχου τῆς Κανδάκης. «Εἶπε δε ὁ Φίλιππος, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δε εἶπε, πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»⁵⁰⁰.

Τελειώνοντας τὴν Κατήχησή του, ὁ ἅγιος Κύριλλος προτρέπει τοὺς ἀκροατές του νὰ ἀσφαλιστοῦν με ὅσα ἀκούσαν καὶ νὰ εἶναι προσεκτικοὶ πάντοτε⁵⁰¹. Γιατί ὁ ἀντίδικος διάβολος περπατᾷ σαν λιοντάρι μανιασμένο, ζητώντας νὰ καταπιεῖ ὅποιον βρεῖ⁵⁰². Βέβαια, «στα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ Βάπτισμα, ὁ θάνατος εἶχε τὴν ἐξουσία καὶ κατάπιε πολλοὺς⁵⁰³, ὁμῶς μετὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ Βαπτίσματος, ὁ Θεὸς πήρε τὸ δάκρυ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῶν βαπτισμένων⁵⁰⁴ καὶ δὲν θὰ ξανακλάψουν, ἀντίθετα θὰ πανηγυρίζουν, γιατί ντύθηκαν με τὸ σωτήριο ἔνδυμα⁵⁰⁵ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁵⁰⁶».

β) Ἡ σύνταξη με τὸν Χριστό.

Καὶ ἡ Β΄ Μυσταγωγικὴ Κατήχηση, ἀφορᾷ τοὺς πιστοὺς που ζοῦν τὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Πνεύματος καὶ ἀρχίζει με ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους⁵⁰⁷. Αὐτὴ ἡ Κατήχηση εἶναι ἀφιερωμένη στο βαθύτερο νόημα τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος, τὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν καλύτερα οἱ ἀκροατές τοῦ Κύριλλου, οἱ ὁποῖοι βρίσκονται πλέον στὴν κατάστασι τῆς Χάρης.

---

⁴⁹⁶ πρβλ. Ἠσ. 28, 15.

⁴⁹⁷ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁴⁹⁸ Παναγιώτη Σκαλτσής, *Θεολογία*, 133.

⁴⁹⁹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁵⁰⁰ Πράξ. 8, 36.

⁵⁰¹ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1073.

⁵⁰² πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5, 8.

⁵⁰³ Ἠσ. 25, 8.

⁵⁰⁴ πρβλ. Αποκ. 21, 4.

⁵⁰⁵ πρβλ. Ἠσ. 61, 10.

⁵⁰⁶ πρβλ. Ῥωμ. 13, 14. Γαλ. 3, 27.

⁵⁰⁷ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1077. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς: "Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;" ἔως τοῦ: "οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν".

Ο Κύριλλος εξηγεί⁵⁰⁸ προς τους νεοφώτιστους με τη σειρά, τη σημασία όσων έγιναν τη μέρα που βαπτίστηκαν. «Αφού μπήκατε στο Βαπτιστήριο, βγάλατε τον χιτώνα σας ως ένδειξη ότι εγκαταλείπετε τον παλιό άνθρωπο, μαζί με τις πράξεις του⁵⁰⁹. Με την γυμνότητά σας γίνετε μιμητές του Χριστού, ο Οποίος όντας γυμνός πάνω στον Σταυρό, απογύμνωσε τις αρχές και τις εξουσίες των σκοτεινών δυνάμεων και με παρρησία νίκησε θριαμβευτικά, δια του ξύλου του Σταυρού⁵¹⁰. Επειδή λοιπόν στο σώμα σας φώλιαζαν οι σκοτεινές δυνάμεις, δεν αρμόζει στον πιστό να φοράει τον παλιό χιτώνα, δηλαδή τον παλιό άνθρωπο, ο οποίος εξαιτίας των απατηλών επιθυμιών, οδηγείται στη φθορά⁵¹¹. Αλλά να ενδυθεί τον νέο και σαν τη νύμφη του Χριστού να αναφωνεί: «Ξεντύθηκα τον χιτώνα μου, πώς μπορώ να τον ξαναφορέσω;»⁵¹². Το ότι στεκόσαστε γυμνοί μπροστά σε όλους, λέει ο Κύριλλος⁵¹³ και δεν ντρεπόσαστε, σημαίνει ότι τη στιγμή εκείνη είσατε σαν τον πρωτόπλαστο Αδάμ στον Παράδεισο⁵¹⁴. Ο ιερός Χρυσόστομος αναφέρει για αυτό το θέμα: «Ούτε εδώ να ντρέπεσαι. Διότι η κολυμβήθρα είναι πολύ ανώτερη από τον Παράδεισο. Δεν βρίσκεται εδώ το φίδι, δηλαδή ο Σατανάς. Εδώ βρίσκεται ο Χριστός, ο Οποίος σε μυσταγωγεί προς την εξ ύδατος και Πνεύματος αναγέννηση. Δεν υπάρχουν εδώ δένδρα καλά και ωραία στην θέα, αλλά χαρίσματα πνευματικά. Δεν υπάρχει ξύλο της γνώσεως του καλού και του κακού, ούτε νόμος και εντολές, αλλά Χάρις και δωρεές» και συνεχίζει: «Εδώ γυμνότης και εκεί γυμνότης. Αλλά στον Παράδεισο ο άνθρωπος γυμνώθηκε επειδή αμάρτησε. Στο Βάπτισμα γυμνώνεται, για να απαλλαγεί από την αμαρτία. Απέβαλε τότε ο πρωτόπλαστος την δόξα που είχε. Απεκδύεται τώρα ο βαπτιζόμενος τον παλιό άνθρωπο τόσο εύκολα, σαν να ήταν ένδυμα»⁵¹⁵.

Αφού λοιπόν ξεντυθήκατε, λέει ο Κύριλλος⁵¹⁶, χριστήκατε με εμπορικιστό έλαιο σε όλο σας το σώμα από την κορυφή μέχρι τα νύχια. Με τον τρόπο αυτό, γίνετε κοινωνοί του Ιησού Χριστού, γιατί αποκοπήκατε από την άγρια ελιά και μπολιαστήκατε με την ήμερη και καρποφόρα ελιά, τον Ιησού Χριστό. Έτσι, μπορείτε και εσείς να φέρετε καρπούς, δηλαδή τα δικά σας πνευματικά χαρίσματα⁵¹⁷. Το λάδι που χρίεται ο φωτιζόμενος πριν από τη βάπτιση, λέγεται εμπορικιστό γιατί έχει χαρακτήρα εξορκιστικό. Η παλαιότερη μαρτυρία που έχουμε

---

⁵⁰⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1077.

⁵⁰⁹ πρβλ. Κολ. 3, 9.

⁵¹⁰ πρβλ. Κολ. 2, 15.

⁵¹¹ πρβλ. Εφεσ. 4, 22.

⁵¹² Ασμ. 5, 3.

⁵¹³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1077.

⁵¹⁴ πρβλ. Γεν. 2, 25.

⁵¹⁵ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 140-141.

⁵¹⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1077-1080.

⁵¹⁷ πρβλ. Ρωμ. 11, 24.

είναι του αγίου Ιππολύτου (215 μ.Χ.)⁵¹⁸. Από τα πολύ παλιά χρόνια, το λάδι ερησιμοποιείτο και ως φάρμακο. Στην Καινή Διαθήκη οι απόστολοι το χρησιμοποιούσαν για τη θεραπεία των ασθενών. Εκτός όμως από τη θεραπεία των πληγών του σώματος, αποκτά με τη δύναμη του Θεού «χάριν πνευματικήν και δύναμιν ενεργητικήν». Καθαρίζει τον άνθρωπο από τις αμαρτίες και θεραπεύει κάθε «σημεῖον ἀμαρτίας καὶ ἀνομίας ἢ σατανικῆς αἰτίας»⁵¹⁹. Ο Κύριλλος εξηγεί ότι είναι σύμβολο της αληθινής και σε βάθος κοινωνίας του πιστού με τον Χριστό, που διώχνει μακριά και το παραμικρό ίχνος δαιμονικής ενέργειας⁵²⁰. Όπως ακριβώς τα εμψύσματα των αγίων και η επίκληση του Θεού σαν τη δυνατή φλόγα κατακαίει και απομακρύνει τους δαίμονες, έτσι και το επορκιστό έλαιο, παίρνει φοβερή δύναμη με την επίκληση του Ονόματος του Θεού και την προσευχή, ώστε όχι μόνο καθαρίζει κάθε ίχνος αμαρτίας, αλλά εκδιώκει και τις αόρατες πονηρές δυνάμεις.

Το Βάπτισμα είναι η εκ νέου γέννηση του ανθρώπου. Όπως γεννιόμαστε από τη μήτρα, έτσι ξαναγεννιόμαστε από το νερό της κολυμβήθρας με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας σημειώνει: «Το άγιο Βάπτισμα είναι μία γέννηση, στην οποία ο Χριστός γεννά, κι εμείς γεννιόμαστε. Και, ως γνωστόν, εκείνος που γεννά δίνει την δική του ζωή σε αυτόν που γεννιέται»⁵²¹. Ακολουθεί το βάπτισμα του πιστού στην κολυμβήθρα. Η αρχαία κολυμβήθρα ή αλλιώς το βαπτιστήριον, στην οποία αναφέρεται ο Κύριλλος, μας είναι γνωστή από τον 7^ο αιώνα⁵²². Αναφέρει συγκεκριμένα⁵²³: «Οδηγηθήκατε στην κολυμβήθρα, όπως τοποθέτησαν τον Χριστό στο μνήμα όταν τον κατέβασαν από τον Σταυρό. Και ρωτήθηκε κάθε ένας από εσάς ξεχωριστά, εάν πιστεύει στο Όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Ακολουθώντας, εσείς ομολογήσατε τη σωτηριώδη ομολογία, και καταδυθήκατε και αναδυθήκατε τρεις φορές στο νερό, δηλώνοντας συμβολικά με αυτή την πράξη, την τριήμερη ταφή του Χριστού. Όπως λοιπόν ο Σωτήρας μας» λέει ο άγιος

---

⁵¹⁸ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το άγιον Βάπτισμα*, 232.

⁵¹⁹ Παναγιώτης Σκαλτσής, *Θεολογία*, 143-144.

⁵²⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1080. Το οὖν επορκιστόν έλαιον σύμβολον ἦν τῆς κοινωνίας τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντός ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας. Ὡσπερ γάρ τὰ ἐμψύσματα τῶν αγίων, καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, ὡσπερ σφοδροτάτη φλόξ, καίει καὶ ἐκδιώκει δαίμονας, οὕτω τὸ επορκιστόν τοῦτο έλαιον ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῆ δύναμιν τηλικαύτην λαμβάνει ὡς οὐ μόνον καῖον τὰ ἴχνη τῶν ἀμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀόρατους τοῦ πονηροῦ ἐκδιώκειν δυνάμεις.

⁵²¹ Ιερομόναχος Γρηγόριος, *Το μυστήριον*, 10.

⁵²² Παναγιώτης Σκαλτσής, *Θεολογία*, 136.

⁵²³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1080.

Κύριλλος⁵²⁴ «έμεινε θαμμένος τρεις μέρες και τρεις νύχτες στα έγκατα της γης⁵²⁵, το ίδιο και εσείς μιμηθήκατε την τριήμερη ταφή, με την τριπλή ανάδυση και κατάδυση, όπου η ανάδυση συμβολίζει τη μέρα και η κατάδυση τη νύχτα. Διότι, όπως συμβαίνει με τον άνθρωπο που δεν βλέπει τη νύχτα, ενώ τη μέρα ζει στο φως, κατά τη διάρκεια της κατάδυσης δεν μπορούσατε να δείτε, με την ανάδυση όμως επιστρέψατε στη ζωή της μέρας. Τη στιγμή εκείνη πεθάνατε και γεννηθήκατε ταυτόχρονα. Και εκείνο το σωτήριο νερό έγινε τάφος και μητέρα. Και μνημονεύει τα λόγια του Σολομώντα: «υπάρχει άλλος καιρός που είναι ορισμένος για τον τοκετό και άλλος που είναι ορισμένος για τον θάνατο⁵²⁶, που αν και ειπώθηκαν για άλλη περίπτωση, όπως λέει, εφαρμόζονται όμως αντίστροφα και σε αυτή την περίπτωση. Υπήρξε δηλαδή και για εσάς καιρός κατάλληλος για τον θάνατο και καιρός κατάλληλος για την αναγέννηση. Επισημαίνει όμως τη διαφορά ότι στη δική τους περίπτωση ο θάνατος και η αναγέννηση έγιναν στον ίδιο χρόνο. Πέθανε δηλαδή ο παλαιός άνθρωπος, αλλά ταυτόχρονα γεννήθηκε και ο νέος».

Ο άγιος Κύριλλος δηλώνει⁵²⁷ με σαφήνεια την αλήθεια και την πραγματικότητα όλων των συμβόλων του βαπτίσματος. Στην κολυμβήθρα πεθαίνουμε και ενταφιαζόμαστε «συμβολικά» και «κατά μίμηση». Μολονότι δεν ανασταινόμαστε από πραγματικό τάφο, η σωτηρία μας όμως είναι πραγματική, επειδή ο Χριστός αληθινά σταυρώθηκε και τάφηκε, και αληθινά αναστήθηκε από το μνήμα. Η λέξη «όντως» που χρησιμοποιεί προσδιορίζει το υπερφυσικό του θανάτου και της ανάστασής Του, χάρη στα οποία μας δόθηκε η ευκαιρία, μέσα από τη «μίμηση», να μετέχουμε στο Πάθος Του και να αποκτούμε πραγματικά τη σωτηρία⁵²⁸.

Με γλαφυρό τρόπο, ο άγιος Κύριλλος σχολιάζει την παραδοξότητα όσων συμβαίνουν στο Μυστήριο⁵²⁹. Επισημαίνει ότι, ενώ ο πιστός δεν πεθαίνει, δεν ενταφιάζεται, δεν

---

⁵²⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1080. Καθάπερ γάρ ὁ Σωτήρ ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς πεποίηκεν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναδύσει τὴν πρώτην ἐμιμείσθε τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ γῆ ἡμέραν καὶ τῇ καταδύσει τὴν νύκτα ὡσπερ γὰρ ὁ ἐν νυκτὶ οὐκέτι βλέπει, ὁ δὲ ἐν ἡμέρᾳ φωτὶ διάγει, οὕτως ἐν τῇ καταδύσει ὡς ἐν νυκτὶ οὐδὲν ἑώρατε, ἐν δὲ τῇ ἀναδύσει πάλιν ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐτυγχάνετε ὄντες. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀπεθνήσκετε καὶ ἐγενῆσθε, καὶ τὸ σωτήριον ἐκεῖνο ὕδωρ καὶ τάφος ὑμῖν ἐγένετο καὶ μήτηρ. Καὶ ὅπερ Σολομῶν ἐπὶ ἄλ[1081]λων εἶρηκε, τοῦτο ἀρμόσαι ἂν ὑμῖν ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔλεγε· "Καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν". Ἐφ' ὑμῖν δὲ τὸ ἀνάπαλιν· καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Καὶ εἷς καιρὸς ἀμφοτέρων τούτων ποιητικὸς, καὶ σύνδρομος ἐγένετο τῷ θανάτῳ ἢ γέννησιν ἢ ὑμετέρας.

⁵²⁵ πρβλ. Ματθ. 12, 40.

⁵²⁶ Εκκλ. 3, 2.

⁵²⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1081.

⁵²⁸ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Θέματα*, 85.

⁵²⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1081. Ε'. Ὡ ξένου καὶ παραδόξου πράγματος· οὐκ ἀληθῶς ἀπεθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐτάφημεν, οὐδ' ἀληθῶς σταυρωθέντες 114 ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι ἢ μίμησιν, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἡ σωτηρία. Χριστὸς ὄντως ἐσταυρώθη καὶ ὄντως ἐτάφη καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· καὶ πάντα ἡμῖν ταῦτα κεχάρισται, ἵνα μιμήσῃ τῶν παθῶν αὐτοῦ κοινωνήσαντες, ἀληθείᾳ τὴν σωτηρίαν κερδήσωμεν. Ὡ φιλανθρωπίας

σταυρώνεται και δεν ανασταίνεται αληθινά, αλλά συμβολικά και μυστηριακά, γίνεται δηλαδή μίμηση της Σταύρωσης και της Ανάστασης, η σωτηρία του όμως, συντελείται πραγματικά⁵³⁰. Και αυτό γιατί, η Σταύρωση, η Ταφή και η Ανάσταση του Χριστού είναι πραγματικά γεγονότα, τα οποία χάρισε σε μας, έτσι ώστε όταν συμβολικά μιμούμαστε τα πάθη Του, γινόμαστε κοινωνοί αυτών μέσω του Μυστηρίου και κερδίζουμε πραγματικά τη σωτηρία. Μάλιστα τόσο μεγάλη είναι η φιλανθρωπία του, ώστε ο Χριστός τρυπήθηκε με τα καρφιά στα άχραντα χέρια Του και πόνεσε πολύ, ενώ σε μένα -λέει ο άγιος Κύριλλος- χωρίς πόνο και κόπο, μόνο μέσω της κοινωνίας μαζί Του, μου χαρίζεται η σωτηρία.

Και μην νομίζει κάποιος, συνεχίζει⁵³¹, ότι το Βάπτισμα χαρίζει μόνο την άφεση των αμαρτιών μας και την «εν Χριστώ» υιοθεσία, όπως συνέβαινε με το βάπτισμα του Ιωάννη του Πρόδρομου που έδινε άφεση αμαρτιών. «Πρέπει να γνωρίζετε καλά» αναφέρει ο Κύριλλος «ότι εκτός από την άφεση των αμαρτιών και την δωρεά των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, είναι επίσης και αντίτυπο των παθημάτων του Χριστού»⁵³². Γι' αυτό και ο Παύλος αναφέρει ότι «όσοι βαπτιστήκαμε στο Όνομα του Ιησού Χριστού, στον θάνατό Του βαπτιστήκαμε και ενταφιαστήκαμε μαζί Του, δια του Βαπτίσματος»⁵³³. Το Βάπτισμα λοιπόν, εκτός των άλλων είναι και αντίτυπο των παθημάτων του Χριστού, δηλαδή του θανάτου και της ταφής Του. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος στο βάπτισμα κατέρχεται «μυστηριακά» στο σκοτάδι του θανάτου και ανέρχεται ξανά με τον Αναστημένο Κύριο. Περνάει δηλαδή από το θάνατο στη ζωή⁵³⁴.

Επισημαίνει μάλιστα ο Κύριλλος, ότι όσα έπαθε ο Χριστός για τη σωτηρία του ανθρώπου, δεν είναι αποκύημα φαντασίας, αλλά πραγματικά γεγονότα, των οποίων ο πιστός γίνεται κοινωνός με το Βάπτισμα⁵³⁵. Αναφέρεται και στον Παύλο, ο οποίος λέει ξεκάθαρα:

ὕπερβαλλούσης· Χριστὸς ἐδέξατο ἐπὶ τῶν ἀχράντων χειρῶν ἡλους καὶ ἤλγησε, κάμοι ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ χαρίζεται διὰ τῆς κοινωνίας τὴν σωτηρίαν.

⁵³⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1081.

⁵³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1084.

⁵³² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1081-1084. ς'. Μηδεὶς οὖν νομζέτω τὸ βάπτισμα ἀφέσεως ἀμαρτιῶν μόνον, καὶ υιοθεσίας χάριν τυγχάνειν, ὡς τὸ Ἰωάννου ἐτύγχανε βάπτισμα μόνης ἀφέσεως ἀμαρτημάτων παρεκτικόν· ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδόντων ἡμῶν, ὅτι ὡς ἔστιν ἀμαρτημάτων καθαρτήριον καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεᾶς πρόξενον, οὕτω καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀντίτυπον.

⁵³³ Ρωμ. 6, 3-4.

⁵³⁴ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Θέματα*, 85.

⁵³⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1084. Ζ'. Ἴνα οὖν μάθωμεν, ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε, δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκίμῃ ταῦτα πέπονθε, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ αὐτοῦ τῶν παθημάτων γινόμεθα· μετὰ πάσης ἐβόα Παῦλος τῆς ἀκριβείας· Καλῶς δὲ καὶ τὸ "σύμφυτοι". Ἐπειδὴ γὰρ ἐνταῦθα πεφύτευται ἡ ἄμπελος ἢ ἀληθινή, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ θανάτου "σύμφυτοι" αὐτοῦ γεγόναμεν. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ ἀποστόλου λόγοις. Οὐκ εἶπεν, εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου. Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος ἀληθής, ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ, καὶ ἀληθινὴ ταφή· ἐν σινδόνι γὰρ καθαρᾷ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα εἰλεῖτο, καὶ πάντα 118 ἀληθῶς ἐν αὐτῷ συνέβαινον. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν θανάτου μὲν καὶ παθημάτων ὁμοίωμα· σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

«γιατί αν γίναμε σύμφυτοι με τον Χριστό στο Βάπτισμα, που είναι ομοίωμα του θανάτου Του, κατά φυσική συνέπεια θα γίνουμε ένα και στην Ανάστασή Του»⁵³⁶. Η λέξη «σύμφυτοι» για τον Κύριλλο είναι πολύ ακριβής⁵³⁷, γιατί οι πιστοί γίνονται ένα με τον Χριστό που είναι η Αληθινή άμπελος και μέσα από το Βάπτισμα που είναι ομοίωμα του θανάτου Του, κοινωνούν στον θάνατό Του. Επισημαίνει, μάλιστα, ότι ο Παύλος κάνει λόγο για το ομοίωμα του θανάτου Του, γιατί ο θάνατος του Χριστού ήταν πραγματικός, αφού η ψυχή χωρίστηκε από το σώμα Του και ενταφιάστηκε πραγματικά. Το πραγματικό Άγιο Σώμα του Χριστού τυλίχτηκε σε καθαρό σεντόνι⁵³⁸, καθώς και όλα όσα διαδραματίστηκαν σχετικά με τα Πάθη και την Ταφή Του, είναι όλα πραγματικά γεγονότα. Και καταλήγει ο άγιος Κύριλλος ότι, ενώ το Βάπτισμα είναι ομοίωμα του θανάτου και των παθημάτων του Χριστού για τον πιστό, η σωτηρία δεν είναι συμβολική και μυστική, αλλά πραγματική.

Σχετικά με το μυστήριο του Σταυρού, ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς γράφει: «τοῦτο δε ἐστὶν ὁ τοῦ Χριστοῦ Σταυρός, ἡ τῆς ἀμαρτίας κατάργησις»⁵³⁹. Κατά το παρελθόν οι ισραηλίτες είχαν την περιτομή της σάρκας, η οποία ήταν τύπος του βαπτίσματος, με την φανέρωση όμως της αλήθειας, αυτή καταργήθηκε. Γιατί το άγιο Βάπτισμα περιτέμνει τα αμαρτήματά μας και μας σφραγίζει με το σημείο του σταυρού⁵⁴⁰. Γενικότερα οι Πατέρες κάνουν λόγο για την κατά χάρη μέθεξη της καθαρτικής ενέργειας του Θεού. Τη μεταμόρφωση δηλαδή των ενεργειών της ψυχής, που λόγω της πτώσης συνδέονται με τη φιλαυτία, τη φθορά και τον θάνατο. Με το Βάπτισμα έχουμε υπέρβαση του θανάτου και της φθοράς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτός που βαπτίζεται δεν πεθαίνει σωματικά, αλλά καταργούνται οι συνέπειες του θανάτου και της φθοράς που σχετίζονται με τα πάθη, γιατί παραμένουν ανενεργές. Και με τη μεταμόρφωση και την ανακαίνιση, ο βαπτιζόμενος βιώνει το μυστήριο της Ανάστασης και μετέχει στη φωτιστική και θεοποιό ενέργεια του Θεού. Σε αυτή την κατάσταση, ο άνθρωπος όντας ελευθερωμένος από τα πάθη έχει αέναη μνήμη του Θεού. Το Βάπτισμα λοιπόν δεν είναι απλά μια τελετή ή μια προσευχή, αλλά είναι το μυστήριο της ένταξης του βαπτιζόμενου στο Σώμα του Χριστού⁵⁴¹.

---

⁵³⁶ Ρωμ. 6, 5.

⁵³⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1084.

⁵³⁸ πρβλ. Ματθ. 27, 59.

⁵³⁹ Μητρ. Ναυπάκτου Ιερόθεος, «Η δυναμική του Βαπτίσματος στον σύγχρονο κόσμο», στο: *Το Άγιον Βάπτισμα. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003, σ. 277.

⁵⁴⁰ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Έκδοσις*, 439.

⁵⁴¹ Μητρ. Ναυπάκτου Ιερόθεος, Η δυναμική, 275-277.

2.5. Το Μυστήριο του Χρίσματος.

Η ανάλυση του Μυστηρίου του Χρίσματος προς τους νεοφώτιστους από τον άγιο Κύριλλο, ξεκινάει με την ανάγνωση ενός αποσπάσματος από την Α΄ επιστολή του Ιωάννη⁵⁴² (2, 20-28), το οποίο αρχικά αναφέρει: "Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἴδατε πάντα". Και εξηγεί ο άγιος Πατέρας⁵⁴³ ότι, όπως με το Βάπτισμα ο πιστός ντύνεται με τον φωτεινό χιτώνα, παράλληλα φοράει και το πνευματικό του ένδυμα που είναι ο Χριστός⁵⁴⁴, δηλαδή γίνεται εικόνα του Υιού του Θεού, με τον ίδιο πνευματικό χαρακτήρα και την ίδια πνευματική μορφή⁵⁴⁵. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο άνθρωπος είναι προορισμένος από τον Θεό να γίνει παιδί Του κατά Χάρη⁵⁴⁶. Επειδή λοιπόν ο άνθρωπος γίνεται με το Βάπτισμα κοινωνός και μέτοχος της Θεανδρικής υπόστασης του Χριστού⁵⁴⁷, γι' αυτό και ονομάζεται «Χριστός» και ο Θεός λέει για τον άνθρωπο μέσω του ψαλμωδού: «Μη θίγεται τους δικούς μου, γιατί χρίστηκαν από μένα και έχουν τα πνευματικά μου γνωρίσματα»⁵⁴⁸. «Γίνετε λοιπόν «χριστοί», λέει ο άγιος Κύριλλος στους νεοφώτιστους, «επειδή μέσω του Μυστηρίου του Χρίσματος, δεχθήκατε το αντίτυπο του Αγίου Πνεύματος. Και όλα όσα έγιναν κατά το Βάπτισμα, είναι μυστηριακές εικόνες και συμβολικά αντίτυπα, διότι και οι πιστοί είναι εικόνες του Χριστού»⁵⁴⁹.

Για τον Κύριλλο το μυστήριο του Χρίσματος συνδέεται άμεσα με το Βάπτισμα. Ο πιστός με το Βάπτισμα γίνεται «σύμφυτος» του Χριστού και με το Χρίσμα γίνεται «χριστός», δέχεται δηλαδή το «αντίτυπο» του Αγίου Πνεύματος⁵⁵⁰ και όπως λέει ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας: «Νῦν ὁ Παράκλητος χρισμένοις ἐπίδημει». Με το Βάπτισμα αποκαταστάθηκε το «κατ' εικόνα» και με το Χρίσμα μέσω της άσκησης των δωρεών του Αγίου Πνεύματος, ο άνθρωπος οδηγείται στο «καθ' ομοίωσιν»⁵⁵¹. «Διότι εκείνος που βαπτίσθηκε και χρίσθηκε έχει δυνάμει μέσα του τα θεία χαρίσματα και ανάλογα αποκαλύπτονται αυτά στον κατάλληλο καιρό, καθ' όσον δηλαδή καθαρίσει τον εαυτό του και τον αποδείξει άξιο του να τα ενεργή, εκτός μόνον του χαρίσματος της θείας ιερωσύνης», μας λέει ο άγιος Συμεών

---

⁵⁴² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1088.

⁵⁴³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1088. Α΄. Εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι σύμμορφοι γεγονάτε τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Προορίσας γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς υἰοθεσίαν, συμμόρφους ἐποίησε τοῦ σώματος τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Μέτοχοι οὖν τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, χριστοὶ εἰκότως καλεῖσθε, καὶ περὶ ὑμῶν ἔλεγεν ὁ Θεός: "Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστῶν μου". Χριστοὶ δὲ γεγονάτε, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἀντίτυπον δεξάμενοι, καὶ πάντα εἰκονικῶς ἐφ' ὑμῶν γεγένηται, ἐπειδὴ εἰκόνες ἐστὲ Χριστοῦ.

⁵⁴⁴ πρβλ. Γαλ. 3, 27.

⁵⁴⁵ πρβλ. Ρωμ. 8, 29.

⁵⁴⁶ πρβλ. Εφ. 1, 5.

⁵⁴⁷ πρβλ. Εβρ. 3, 14.

⁵⁴⁸ Ψαλμ. 104, 15.

⁵⁴⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1088.

⁵⁵⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1088.

⁵⁵¹ Αρχιμ. Αντώνιος Ρωμαίος, *Εισαγωγή*, 610.

Θεσσαλονίκης⁵⁵². «Το Χρίσμα [...] επισφραγίζει και βεβαιώνει τον προσωπικό τρόπο υπάρξεως, που εγκαινιάζεται με τη βαπτιστική ανακαίνιση της φύσης [...]. Με το Χρίσμα, ο προσερχόμενος στην Εκκλησία δεν μετέχει απλώς στις δυνατότητες της κοινής αναγεννημένης φύσης του σώματος του Χριστού, αλλά σφραγίζεται με τη σφραγίδα της προσωπικής υιοθεσίας...»⁵⁵³.

Ο Ιησούς, «με τη Βάπτισή Του στον Ιορδάνη, μετέδωσε στα νερά του ποταμού την αγιαστική Χάρη και την ευλογία, του Θεανδρικού σώματός Του και καθώς αναδυόταν από το νερό, λούσθηκε με το Άγιο Πνεύμα, το οποίο βρήκε ανάπαυση στον Χριστό, γιατί είναι επόμενο το Άγιο Πνεύμα του Θεού να αναπαύεται μόνο στο όμοιο»⁵⁵⁴. Κατά τον ίδιο τρόπο, εξηγεί ο άγιος Πατέρας και «οι βαπτιζόμενοι όταν εξέρχονται από την κολυμβήθρα λαμβάνουν το Χρίσμα, το οποίο είναι σύμβολο εκείνου που χρίστηκε ο Χριστός»⁵⁵⁵. Αυτό είναι το ίδιο Άγιο Πνεύμα, για το οποίο ο Ησαΐας εξήγγειλε την προφητεία του Κυρίου: «Πνεύμα Κυρίου αναπαύεται σε μένα, γιατί ο Κύριος με έχρισε και με έχει στείλει να κηρύξω το χαρμόσυνο άγγελμα της σωτηρίας στους πνευματικά πτωχούς»⁵⁵⁶.

Στη συνείδηση της πρώτης Εκκλησίας, υπήρχε το γεγονός ότι και ο Κύριος χρίστηκε. Εκτός από τη μαρτυρία του Ιωάννη (1, 32), όπου το Πνεύμα στη Βάπτιση του Κυρίου κατέβηκε ως «περιστέρα έξ ούρανοῦ καί ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν», έχουμε τη μαρτυρία και του Ματθαίου (3, 16|1,9) και του Λουκά (3,22). Αλλά και στην ομιλία του Πέτρου προς τον Κορνήλιο και την οικογένειά του, αναφέρεται ότι ο Θεός έχρισε τον Ιησού «Πνεύματι Ἁγίῳ καί δυνάμει» (Πρ. 10, 38). Στις Πράξεις (8, 15-17) υπάρχει επίσης η αναφορά για την τέλεση του μυστηρίου από τους αποστόλους. Μετά το κήρυγμα του Φιλίππου στη Σαμάρεια, βαπτίσθηκαν πολλοί. Τότε ο Πέτρος και ο Ιωάννης πήγαν εκεί για να προσευχηθούν και να μεταδώσουν το Άγιο Πνεύμα στους βαπτισμένους. Και «καθώς οι απόστολοι έθεταν τα χέρια επάνω τους, εκείνοι ελάμβαναν το Άγιον Πνεύμα»⁵⁵⁷. Ο Κλήμης Αλεξανδρείας για πρώτη φορά διακρίνει το Βάπτισμα από το Χρίσμα, το οποίο αποκαλεί «μακαρία σφραγίδα». Μάλιστα, αναφερόμενος σε Βάπτισμα που τέλεσε ο Ιωάννης στην Έφεσο, το αποκαλεί «φώτισμα» και το Χρίσμα

---

⁵⁵² Ιερομόναχος Γρηγόριος, Το άγιον Βάπτισμα, 51.

⁵⁵³ Χρήστος Γιανναράς, Η ελευθερία του Ήθους, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979, σ. 184.

⁵⁵⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,1089.

⁵⁵⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, PG, 33,1088-1089. Κάκεϊνος μὲν ἐν Ἰορδάνη λουσάμενος ποταμῷ καὶ τῶν χρωτῶν τῆς θεότητος μεταδούς τοῖς ὕδασι, ἀνέβαινεν ἐκ τούτων, καὶ Πνεύματος ἁγίου οὐσιώδης ἐπιφοίτησις αὐτῷ ἐγένετο, τῷ ὁμοίῳ ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον ὃ ἐχρίσθη Χριστός.

⁵⁵⁶ Ησ. 61, 1. Λουκ. 4, 18.

⁵⁵⁷ Γεώργιος Φίλιας, «Το μυστήριο του Χρίσματος», στο: *Το Άγιον Βάπτισμα. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003, σ. 81.

«σφραγίδα του Κυρίου» και «τέλειον φυλακτήριον». Αργότερα, αρχές του 4^{ου} αιώνα, ο Μ. Αθανάσιος επισημαίνει ότι το Χρίσμα λέγεται και σφραγίδα και τονίζει ότι «δια της επιθέσεως των χειρών ενεργείται η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος». Και ερχόμαστε στα μέσα του 4^{ου} αιώνα, όταν ο Κύριλλος Ιεροσολύμων αναφέρεται στη χρίση με Μύρο, το οποίο είναι «ενεργητικό της παρουσίας του Αγίου Πνεύματος»⁵⁵⁸.

Ο άγιος Κύριλλος επισημαίνει στους ακροατές του το γεγονός ότι ο Χριστός δεν χρίσθηκε από άνθρωπο με λάδι ή μύρο, αλλά από τον ίδιο τον Θεό Πατέρα με το Άγιο Πνεύμα⁵⁵⁹, ο οποίος τον έχρισε Σωτήρα όλου του κόσμου, όπως βεβαιώνει και ο απόστολος Πέτρος: «Τον Ιησού από τη Ναζαρέτ, τον Οποίο έχρισε ο Θεός με το Άγιο Πνεύμα»⁵⁶⁰. Επίσης, τους υπενθυμίζει και τον προφήτη Δαβίδ, ο οποίος αναφώνουσε: «Ο θρόνος Σου, Θεέ μου, θα παραμείνει ακλόνητος στους αιώνες. Η ράβδος της βασιλείας Σου είναι σκήπτρο εξουσίας και δικαιοσύνης. Αγάπησες τη δικαιοσύνη και μίσησες την αδικία. Γι' αυτό, Θεέ μου, ο Θεός και Πατέρας Σου, σε έχρισε με το Άγιο Πνεύμα, το οποίο είναι έλαιο που φέρνει αγαλλίαση. Και με το έλαιο αυτό έχρισε Εσένα, πολύ περισσότερο απ' ό,τι τους άλλους που μετέχουν με Σένα σε αυτή τη χρίση»⁵⁶¹.

Στη συνέχεια, εξηγεί ότι με τον ίδιο τρόπο που ο Χριστός πραγματικά σταυρώθηκε, ενταφιάστηκε και αναστήθηκε, έτσι και οι πιστοί με το Βάπτισμα αξιώνονται συμβολικά να σταυρωθούν, να ενταφιαστούν και να αναστηθούν μαζί Του. Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και με το Χρίσμα. Εκείνος χρίστηκε με το πνευματικό έλαιο, δηλαδή το Άγιο Πνεύμα, που φέρνει αγαλλίαση και οι πιστοί χρίονται με το Άγιο Μύρο, αφού έχουν γίνει κοινωνοί του Χριστού και μετέχουν στη ζωή και την υπόστασή Του⁵⁶². Ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας λέει χαρακτηριστικά: «Μετά την πνευματική μας γέννηση, απομένει να αποκτήσουμε και ενέργεια που ταιριάζει σε μία τέτοια γέννηση, και ανάλογη κίνηση. Αυτά ακριβώς μας προσφέρει το μυστήριο του Χρίσματος: ενεργοποιεί μέσα μας» τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος. Είναι αυτό που με άλλα λόγια λέει και ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης σχετικά

---

⁵⁵⁸ Γεώργιος Φίλιας, Το μυστήριο, 85, 88, 90.

⁵⁵⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1089.

⁵⁶⁰ Πράξ. 10, 38.

⁵⁶¹ Ψαλμ. 44, 7- 8.

⁵⁶² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1089. Καί ὡσπερ Χριστός ἀληθῶς ἐσταυροῦτο καί ἐθάπτετο καί ἠγείρετο, ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ βάπτισμα ἐν ὁμοιώματι καὶ συσταυρωθῆναι καὶ συνταφῆναι καὶ συναναστῆναι αὐτῷ καταξιούσθε, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος. Ἐκεῖνος ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλλιάσεως ἐχρίετο, τοῦτ' ἔστι Πνεύματι ἁγίῳ, ἀγαλλιάσεως καλουμένῳ ἐλαίῳ, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τῆς πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως τυγχάνειν· ὑμεῖς δὲ μύρῳ ἐχρίσθητε, κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι.

με το μυστήριο του Χρίσματος στον νεοφώτιστο: «η χρίση του μύρου τον τελειοποιεί, και του δωρίζει την επιφοίτηση του θεαρχικού Πνεύματος»⁵⁶³.

Ο Κύριλλος επισημαίνει κάτι που είχε πει και στην ομιλία του για το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας⁵⁶⁴. Εφιστά την προσοχή των ακροατών του στο Μύρο με το οποίο χρίστηκαν και δηλώνει κατηγορηματικά ότι το έλαιο δεν είναι απλό λάδι, αλλά με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος, όπως το ψωμί και το κρασί στη Θεία Ευχαριστία, γίνονται Σώμα και Αίμα του Χριστού, έτσι και το Άγιο Μύρο δεν είναι αυτό που φαίνεται στο υλικό στοιχείο. Ούτε είναι απλά φορτισμένο το υλικό στοιχείο με τις ευχές της ακολουθίας του Μυστηρίου, αλλά είναι ξεχωριστό χάρισμα του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος, στο οποίο έχουμε παρουσία και δράση του ίδιου του Θεού. Αυτό, συμβολικά και μυστηριακά, σφραγίζει το μέτωπο και όλα τα αισθητήρια όργανα με το Μυστήριο του Χρίσματος και ενώ το σώμα του πιστού χρίεται με το Άγιο Μύρο, το Άγιο και Ζωοποιό Πνεύμα αγιάζει την ψυχή⁵⁶⁵.

Ο Συμεών Θεσσαλονίκης παρατηρεί: «τό χρίσμα τήν σφραγίδα τήν πρώτην καί τό κατ' εικόνα έντίθησιν, ὅπερ διά παρακοήν ἀπωλέσαμεν, ἔτι δε καί τήν χάριν, ἤν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ θεία ἐμπνεύσει ἐλάβομεν. Διό καί τήν τοῦ Πνεύματος φέρει δύναμιν, καί τήν εὐωδίαν αὐτοῦ πλουτεῖ, καί σημείωσις Χριστοῦ ἐστί καί σφραγίς». Δι' αὐτοῦ «ο ἄνθρωπος αποκαθίσταται στην αληθινή του φύση ως εικόνα Θεού, γίνεται πνευματικός και κεχαριτωμένος»⁵⁶⁶. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν σημειώνει: «το Άγιο Πνεύμα με την κατά το Μυστήριο του Χρίσματος σφραγίδα Του, μας μεταβάλλει αληθινά και μας χειροτονεί σ' αυτό που ο Θεός προαιώνια θέλει να είμαστε, αποκαλύπτοντας την αληθινή προσωπικότητά μας και το μοναδικό μας πλήρωμα»⁵⁶⁷.

Και εξηγεί ο άγιος Πατέρας⁵⁶⁸ ότι ο πιστός πρώτα χρίεται στο μέτωπο, για να απαλλαγεί από την ντροπή που κουβαλάει, εξαιτίας της παράβασης του πρώτου ανθρώπου, ο οποίος παρέβη την εντολή του Θεού, ώστε με καθαρό πρόσωπο να αντικατοπτρίζει τη δόξα του Κυρίου⁵⁶⁹. Ύστερα χρίεται στα αυτιά, για να αποκτήσει καινούργια ακοή, για την οποία ο

---

⁵⁶³ Ιερομόναχος Γρηγόριος, Το μυστήριο, 11.

⁵⁶⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1089-1092. Γ'. Ἄλλ' ὄρα μὴ ὑπονοήσης ἐκεῖνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι. Ὅπερ γὰρ ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας, μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἔτι ἄρτος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον οὐκ ἔτι ψιλόν, οὐδ' ὡς ἂν εἴποι τις κοινὸν μετ' ἐπίκλησεως, ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίας τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινόμενον. Ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπου καὶ τῶν ἄλλων σου χρίεται αἰσθητηρίων. Καὶ τῶ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῶ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι ἡ ψυχὴ ἀγιάζεται.

⁵⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1092.

⁵⁶⁶ Γεώργιος Φίλιας, Το μυστήριο, 94-95.

⁵⁶⁷ π. Αλέξανδρος Σμέμαν, *Εξ ὕδατος*, 152.

⁵⁶⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1092.

⁵⁶⁹ πρβλ. Β' Κορ. 3,18.

Ησαΐας έλεγε: «Και μου πρόσθεσε ο Κύριος αφτί για να ακούω»⁵⁷⁰, αλλά και ο Κύριος στο Ευαγγέλιο: «Όποιος έχει αυτιά για να ακούει, ας ακούει»⁵⁷¹. Ακολουθεί η όσφρηση, για να αισθάνεται το πνευματικό μύρο, δηλαδή τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και να λέει: «Είμαστε ευωδία Χριστού, ευχάριστη στον Θεό, μεταξύ των σωζόμενων»⁵⁷². Και στο τέλος χριστήκατε στο στήθος, επισημαίνει, ώστε «φορώντας τον θώρακα της δικαιοσύνης, να αντιστρατευόσαστε στις μεθοδίες του διαβόλου»⁵⁷³. Και όπως ο Σωτήρας μετά το Βάπτισμα και την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος στην έρημο, πάλεψε ενάντια στον διάβολο, έτσι και οι πιστοί μετά το Μυστήριο του Βαπτίσματος και του Χρίσματος, ντυμένοι με την πανοπλία του Αγίου Πνεύματος, μπορείτε να αντισταθείτε και να αγωνισθείτε εναντίον του διαβόλου λέγοντας: «Όλα τα κατορθώνω με τη Χάρη και τη δύναμη του Χριστού»⁵⁷⁴. Γιατί όπως λέει ο απόστολος Παύλος στην επιστολή του προς Ρωμαίους: «Ού μόνον δε, αλλά και καυχώμεθα εν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονήν κατεργάζεται, ἡ δέ ὑπομονή δοκιμήν, ἡ δέ δοκιμή ἐλπίδα, ἡ δέ ἐλπίς οὐ κατασχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν (5, 3-5)⁵⁷⁵. Ο σκοπός της ζωής, σύμφωνα με τον άγιο Σεραφεΐμ του Σάρωφ, είναι η αναζήτηση του Αγίου Πνεύματος. Όταν μάλιστα το Άγιο Πνεύμα κατέλθι στον άνθρωπο και τον επισκιάσει με την πληρότητα της έκχυσής του, τότε η ψυχή ξεχειλίζει από χαρά που δεν περιγράφεται⁵⁷⁶.

Με το Άγιο Χρίσμα ο πιστός, λέει ο Κύριλλος, φέρει πλέον επάξια το όνομα του χριστιανού, γιατί με την αναγέννησή του επαληθεύει και το όνομα⁵⁷⁷. Οι πιστοί, πριν δεχθούν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος μέσω των Μυστηρίων, δεν ήταν στην κυριολεξία άξιοι, αλλά βρίσκονταν σε πορεία σταδιακής κατάκτησης του ονόματος αυτού και της σημασίας που έχει για τη ζωή του ανθρώπου. Το όνομα και η ιδιότητα του Χριστιανού σχετίζονται άμεσα με το μυστήριο του Χρίσματος. Άλλωστε, σύμφωνα με τον άγιο Πατέρα⁵⁷⁸, ο Κύριος πήρε την προσωνομία του «Χριστού» κατά τη Βάπτισή Του, λόγω της επιφοίτησης του Αγίου Πνεύματος. Έτσι και οι Χριστιανοί είναι φορείς αυτού του ονόματος, λόγω του Χρίσματος που λαμβάνουν, ως «αντίτυπο» του Χρίσματος του Ιησού Χριστού. Ήδη από τα τέλη του 2^{ου}

---

⁵⁷⁰ Ησ. 50, 4.

⁵⁷¹ Ματθ. 11, 15.

⁵⁷² Β' Κορ. 2, 15.

⁵⁷³ Εφεσ. 6, 14. 11.

⁵⁷⁴ Φιλip. 4, 13.

⁵⁷⁵ Γεώργιος Φίλιας, «Έννοια και σημασία του μυστηρίου του Χρίσματος στη ζωή του χριστιανού», στο: *Το άγιο Βάπτισμα. Η ένταξή μας στην Εκκλησία του Χριστού*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002, σ. 65.

⁵⁷⁶ Γεώργιος Φίλιας, *Το μυστήριο*, 95.

⁵⁷⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1092. Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες καλεῖσθε χριστιανοί, ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεννήσει καὶ τὸ ὄνομα. Πρὸ γὰρ τοῦ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, οὐκ ἦτε κυρίως ἄξιοι, ἀλλ' ὀδεύοντες προεβαίνετε τὸ εἶναι χριστιανοί.

⁵⁷⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1092.

αιώνα, και ο Τερτυλλιανός υποστηρίζει, ότι ο όρος «Χριστιανός», έχει την ετυμολογία του στον όρο «Χρίσμα»⁵⁷⁹.

Προτυπώσεις του Μυστηρίου.

Ο άγιος Κύριλλος επισφραγίζει τη σημασία του μυστηρίου, με τις προτυπώσεις του Χρίσματος στην Παλαιά Διαθήκη και αναφέρει το παράδειγμα του Μωυσή και του Σολομώντα⁵⁸⁰. Ο Μωυσής, σύμφωνα με την εντολή του Θεού, έχρισε με έλαιο τον αδελφό του Αρχιερέα, αφού προηγουμένως είχε δεχθεί το καθαρτικό λουτρό. Μάλιστα, ο Ααρών ονομάστηκε «χριστός»⁵⁸¹, λόγω του τυπικού χρίσματος. Επίσης και ο Σολομώντας χρίστηκε βασιλιάς, αφού πρώτα λούστηκε στον ποταμό Νείλο⁵⁸². Όμως αυτά τα γεγονότα για τον Κύριλλο είναι προτυπώσεις⁵⁸³, ενώ για τους χριστιανούς είναι συμβάντα πραγματικά, γιατί είναι η εποχή του Αγίου Πνεύματος και ο χριόμενος από το Άγιο Πνεύμα έχει ήδη αρχίσει να βαδίζει στην οδό της σωτηρίας του. Βέβαια, η πραγματική αρχή της σωτηρίας, λέει ο Κύριλλος, βρίσκεται στον Ιησού Χριστό⁵⁸⁴, ο Οποίος χρίστηκε με το Άγιο Πνεύμα, ενώ οι χριστιανοί αποτελούν το «φύραμα»⁵⁸⁵. Αν θεωρήσουμε, δηλαδή, τον Χριστό ως το προζύμι, τότε οι χριστιανοί είναι το ζυμάρι. Όταν λοιπόν η «απαρχή» είναι άγια, η αγιότητα μεταδίδεται και στο φύραμα⁵⁸⁶. Και εξηγεί ότι ο Ιησούς Χριστός είναι η «απαρχή», δηλαδή ο Νέος Αδάμ, γιατί η Θεανδρική Του Υπόσταση, αποτέλεσε πρωταρχική πηγή για την αναγεννημένη ανθρωπότητα⁵⁸⁷.

Το Χρίσμα είναι για τον Κύριλλο «τό ἅγιον πνευματικόν σώματος φυλακτήριον καί ψυχῆς σωτήριον». Μάλιστα, λέει ότι γι' αυτό είχε προφητεύσει πριν από πολλά χρόνια ο Ησαΐας, όταν έλεγε: «Ο Κύριος, στο όρος της Σιών, θα κάνει συμπόσιο για όλα τα έθνη»⁵⁸⁸. Και: «Κατά τις έσχατες μέρες του Μωσαϊκού Νόμου, όταν η νέα περίοδος του Μεσσία αντικαταστήσει τούτη, θα εμφανιστεί καθαρά το όρος του Κυρίου»⁵⁸⁹. Όπου με τη λέξη «όρος», υπονοείται η Εκκλησία. Και συνεχίζει: «Και θα πιουν ευφροσύνη, αυτοί που θα παρακάθονται σε αυτό θα πιουν οίνο και θα χριστούν με μύρο»⁵⁹⁰. «Παράδωσε όλα αυτά τα

---

⁵⁷⁹ Γεώργιος Φίλιας, Έννοια, 51.

⁵⁸⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1096.

⁵⁸¹ πρβλ. Λευιτ. 4, 5.

⁵⁸² πρβλ. Γ' Βασ. 1, 39. 45.

⁵⁸³ πρβλ. Α' Κορ. 10, 11.

⁵⁸⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1093. Χρισθέντος ἀληθῶς ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας· ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς ἀπαρχή, καὶ ὑμεῖς τὸ φύραμα· εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, δηλονότι μεταβήσεται ἐπὶ τὸ φύραμα ἡ ἀγιότης.

⁵⁸⁵ πρβλ. Α' Κορ. 5, 7.

⁵⁸⁶ πρβλ. Ρωμ. 11, 16.

⁵⁸⁷ πρβλ. Α' Κορ. 15, 23.

⁵⁸⁸ Ησ. 25, 6.

⁵⁸⁹ Ησ. 2, 2.

⁵⁹⁰ Ησ. 25, 6.

ευφρόσυνα στα έθνη, γιατί η απόφαση αυτή αφορά όλα τα έθνη και όχι μόνο τους Ιουδαίους»⁵⁹¹. Στο σημείο αυτό ο Κύριλλος⁵⁹² αναφέρει ότι η τελευταία προφητεία, διαλύει κάθε πιθανή αμφιβολία, σχετικά με το Μυστήριο του Χρίσματος.

Το Χρίσμα καθαγιάζει τον άνθρωπο στο σύνολό του -σώμα και ψυχή- και τον καθιστά ναό του Θεού. Χριόμενος ο άνθρωπος με το άγιο Μύρο, εισέρχεται στην πληρότητα της δημιουργίας του Θεού και η ζωή του, στο εξής, γίνεται μία λειτουργία⁵⁹³. Γι' αυτό, στο τέλος της Κατήχησής του⁵⁹⁴ ο άγιος Πατέρας προτρέπει τους χριστιανούς να διατηρήσουν καθαρό και αμόλυντο το Άγιο Μύρο, με το οποίο χρίστηκαν και με τον αγώνα τους να προσδεύουν στα καλά έργα, για να είναι ευάρεστοι στον αρχηγό της σωτηρίας, τον Ιησού Χριστό, στον Οποίο ανήκει κάθε τιμή και δόξα στους αιώνες των αιώνων.

---

⁵⁹¹ Ησ. 25, 7.

⁵⁹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1093.

⁵⁹³ Γεώργιος Φίλιας, *Το μυστήριο*, 99

⁵⁹⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG, 33,1093.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο χαρακτήρας της ορθόδοξης λατρείας είναι αναγωγικός και μυσταγωγικός. Σκοπός της λατρείας είναι η μυστική ένωση του πιστού με τον Χριστό. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της Εκκλησίας, η οποία είναι το μυστικό σώμα Του. Η Εκκλησία για τον Παύλο είναι «μυστήριον μέγα» (Εφ. 5, 32) και προσεγγίζεται μόνο με την πίστη και με την χάρη του Αγίου Πνεύματος. Η εικόνα της Εκκλησίας ως σώματος του Χριστού έχει την αφετηρία της στη θεία Ευχαριστία. Προσλαμβάνοντας την ανθρώπινη φύση ο Χριστός, προσλαμβάνει την Εκκλησία και κατά τη θεία Ευχαριστία της χαρίζει το Σώμα Του και ταυτίζεται με αυτή. Μέλη αυτού του Σώματος είναι οι πιστοί που αποτελούν «αδιαίρετο όλο» και είναι με τρόπο μυστικό ενωμένοι με την «Κεφαλή», τον Ιησού Χριστό. Όπως λοιπόν δεν μπορεί ο Χριστός να νοηθεί χωρίς το Σώμα Του, δηλαδή την Εκκλησία, έτσι και η Εκκλησία δεν μπορεί να υπάρξει αποκομμένη από το Χριστό, γιατί είναι ο Ίδιος ο Χριστός. Υπάρχει μια μυστική ενότητα, μέσω του Άρτου και του Οίνου της θείας Ευχαριστίας: «ὁ τρώγων μου τήν σάρκα καί πίνων μου τό αἷμα ἐν ἐμοί μένει καγῶ ἐν αὐτῷ» (Ιω. 6, 54). Η ενότητα αυτή διαμορφώνει και τις σχέσεις των μελών μεταξύ τους και όπως λέει ο Παύλος: «εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τά μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τά μέλη. Ὑμεῖς δε ἐστέ σῶμα Χριστοῦ καί μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορ. 12, 26-37).

Όλη η διδασκαλία και η δράση του Κυρίου ήταν προετοιμασία για την παράδοση του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας, το οποίο σηματοδοτεί το τέλος του παλιού κόσμου και την αρχή του καινούργιου που εγκαινιάζεται με τον Χριστό. Ο θάνατος του Χριστού έχει χαρακτήρα λυτρωτικό και είναι πηγή ζωής για την Εκκλησία, αφού προσφέρθηκε για τις αμαρτίες μας. Με τον τρόπο αυτό ο Χριστός κατάργησε τον διάβολο, τον εξουσιαστή του θανάτου και απελευθέρωσε τον άνθρωπο από τη δουλεία της αμαρτίας, του θανάτου και της φθοράς. Ο θάνατος, αλλά και η Ανάσταση του Χριστού, βρίσκονται στο κέντρο της θεολογίας και της ζωής της πρώτης Εκκλησίας, η οποία καταγράφει στα κείμενά της την εμπειρία της μέσα από το πνεύμα της εκπλήρωσης των Γραφών. Από τότε μέχρι σήμερα, κάθε φορά που τελείται η Ευχαριστία ο Χριστός είναι παρών όπως υποσχέθηκε ο Ίδιος: «Θα είμαι μαζί σας πάντα μέχρι τη συντέλεια του κόσμου» (Ματθ. 28, 20).

Η Εκκλησία έχει ως τελικό σκοπό την ευχαριστιακή μεταμόρφωση του κόσμου και την αναφορά του στον Θεό. Μέσα στην Εκκλησία το Πνεύμα απεργάζεται την ψυχοσωματική κάθαρση του ανθρώπου. Έτσι ο άνθρωπος μεταμορφώνεται και χριστοποιείται. Γίνεται δηλαδή αληθινό μέλος του σώματος του Χριστού από τον Οποίο διαρκώς τρέφεται και

ζωοποιείται. Όμως η Θεία Ευχαριστία δεν μεταμορφώνει μόνο τον άνθρωπο, αλλά και ολόκληρη την κτίση. Είναι θυσία και προσφορά ταυτόχρονα. Ο άνθρωπος αντιπροσφέρει με αγάπη στον Θεό την κτίση Του, οπότε και η ύλη πληρώνεται από το Πνεύμα και συμμετέχει και αυτή στη δόξα του Θεού.

Προκειμένου να γίνει όμως ο άνθρωπος μέλος του σώματος του Χριστού, εκτός από την διανοητική αποδοχή των αρχών της πίστης και την ειλικρινή μετάνοια, είναι απαραίτητη και η ολοκληρωτική αυτοπροσφορά του στον Θεό. Αυτό γίνεται με το μυστήριο του βαπτίσματος όπου ο άνθρωπος προσφέρει στον Θεό τη σωματική, ατομική του ύπαρξη, για να συνταφεί και να συναναστηθεί με τον Χριστό. Με την κατάδυση στο νερό συσταυρώνεται και πεθαίνει ο παλιός άνθρωπος και με την ανάδυση δημιουργείται νέα ύπαρξη, γιατί ο άνθρωπος «γεννᾶται ἄνωθεν». Το άγιο Βάπτισμα, εκτός από πράξη ένταξης στο σώμα της Εκκλησίας, είναι και είσοδος στην καινούργια πραγματικότητα της Βασιλείας του Θεού, γιατί αποτελεί το ξεκίνημα νέου τρόπου ζωής και ύπαρξης.

Το μυστήριο του Χρίσματος αποτελεί συνέχεια, τελείωση και ολοκλήρωση του Βαπτίσματος, γιατί το Άγιο Πνεύμα σφραγίζει, αγιάζει, στερεώνει και πληρώνει τα πάντα. Είναι η προσωπική Πεντηκοστή για τον χριστιανό που ζει μέσα στην καινούργια πραγματικότητα της χάρις και μέσω της συνεχούς άσκησης, κινείται δυναμικά προς την πραγμάτωση της βασιλείας του Θεού. Επίσης, η Εκκλησία, με την ενέργεια των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, αναδεικνύεται σε κοινωνία προσώπων και αναπτύσσονται διαπροσωπικές σχέσεις ανιδιοτελούς αγάπης μεταξύ των πιστών ως αποτέλεσμα της εμπειρίας της ζωής του Θεού και της απελευθέρωσης του ανθρώπου από την υποδούλωσή του στην πεπτωκυία φύση.

Όλη η θεολογία της Εκκλησίας σχετικά με την ταυτότητα του Χριστιανού είναι αποθησαυρισμένη στα μυστήρια του Βαπτίσματος, του Χρίσματος και της θείας Ευχαριστίας, μέσω των οποίων ο Χριστιανός μετέχει στον θρίαμβο του Χριστού. Διότι ο Χριστός επάνω στο Σταυρό νίκησε τον θάνατο, την αμαρτία και τον διάβολο και όπως λέει ο απόστολος Παύλος «ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτούς ἐν αὐτῷ» (Κολ. 2, 15).

ΠΗΓΕΣ

MIGNE PATROLOGIA GRAECA (PG)

Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 46.

Ιωάννης Χρυσόστομος, P.G. 49.

- , P.G. 56.

- , P.G. 61.

Κύριλλος Ιεροσολύμων, P.G. 33.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασόπουλος Κωνσταντίνος, *Ορθόδοξος Λειτουργική*, Λάρισα 1975.

Βασίλειος Αρχιμ., *Εισοδικόν*, εκδ. Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος 1974.

Βουλγαράκης Ηλίας, *Αι Κατηγήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων. Ιεραποστολική θεώρησις*,
Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1977.

Γιαννακόπουλος Ιωήλ Αρχιμ., «Εισαγωγή - σχόλια» στο: *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο΄*,
τόμος 24 Ψαλμοί (Κείμενον - ερμηνευτική παράφρασις-
εισαγωγή – σχόλια, Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακόπουλου), Αθήναι
1965.

Γιανναράς Χρήστος, *Η ελευθερία του Ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979.

Γρηγόριος Ιερομόναχος, *Η Θεία Λειτουργία*, εκδ. Ιερόν Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Άγιος
Ιωάννης Θεολόγος, Άγιον Όρος 1998.

- , *Το άγιον Βάπτισμα*, εκδ. Ιερόν Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Άγιος
Ιωάννης Θεολόγος, Άγιον Όρος 1998.

Δανιήλ Μητρ. Καισαριανής, Βύρωνος, Υμηττού, «Προσφώνησις» στο: *Το μυστήριο της Θείας*
Ευχαριστίας, Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού
Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της
Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004.

Θεοδώρου Ανδρέας, «*Τα Σα εκ των Σων*» (Ερμηνευτικό σχόλιο στη *Θεία Λειτουργία*), εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2000.

– , «*Βάπτισμα (Δογματική)*», στο: *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 3 (1963).

Θεοδώρου Ευάγγελος, «*Κατήχησις*», στο: *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 7 (1965).

Ιερόθεος Μητρ. Ναυπάκτου, «*Η δυναμική του Βαπτίσματος στον σύγχρονο κόσμο*», στο: *Το Άγιον Βάπτισμα. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003.

Ιωάννης Δαμασκηνός, *Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως*, κείμενο – μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Ν. Ματσούκας, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1983.

Ιωάννης Μητρ. Περγάμου, «*Θεία Ευχαριστία και Εκκλησία*» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004.

– , «*Άγιον Βάπτισμα και Θεία Λειτουργία*» στο: *Το Άγιο Βάπτισμα*, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002.

Ιωαννίδης Νικόλαος Αρχιμ., «*Νικόλαος Καβάσιλας και Συμεών Θεσσαλονίκης, οι θεμελιωτές της Θεολογίας της Βυζαντινής Λατρείας*» στο: *Πρόσωπα και σταθμοί, ορόσημα στη διαμόρφωση της Θείας Λατρείας*, Πρακτικά ΙΒ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2014.

Καραϊσαρίδης Κωνσταντίνος π. , «*Η ποιμαντική της Θείας Λειτουργίας*» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004.

Καρδαμάκης Μιχαήλ π., «Η Βαπτισματική Αγωγή των πιστών και η Ορθόδοξη πνευματικότητα», στο: *Το Άγιον Βάπτισμα. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003.

Καρμίρης Ιωάννης, «Ευχαριστία, Θεία» στο *Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 5 (1964), σ. 1131.

Μαστρογιαννόπουλος Ηλίας Αρχιμ., «Η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Κοινωνία» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004.

Μεταλληνός Γεώργιος π., «Εξ΄Υδατος και Πνεύματος» στο: *Το άγιο Βάπτισμα. Η ένταξή μας στην Εκκλησία του Χριστού*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002.
—, *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1996.

Μπόνης Κωνσταντίνος, «Εισαγωγικά», στο *Γελάσιος Καισαρείας - Κύριλλος Ιεροσολύμων*, Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων, Τόμος 39ος, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1969.

Παπαθανασίου Χρυσόστομος Αρχιμ., «Η Θεία Λειτουργία στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας» στο: *Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*, Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004.

Πατρώνος Γεώργιος, «Εισαγωγή-σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικές Κατηχήσεις*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2005.

Ρωμαίος Αντώνιος Αρχιμ., «Εισαγωγή - σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* (Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια-πίνακες-επιμέλεια Αρχιμ. Αντώνιου Ρωμαίου), εκδ. Ετοιμασία, Καρέας 1999.

Σκαλτσής Παναγιώτης, «Θεολογία και σύμβολα του Βαπτίσματος», στο: *Το άγιο Βάπτισμα. Η ένταξή μας στην Εκκλησία του Χριστού*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002.

Σμέμαν Αλέξανδρος π., *Εξ ύδατος και Πνεύματος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1984.

— , *Για να ζήσει ο κόσμος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987.

Τρεμπέλας Παναγιώτης, *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμος 2, εκδ. Αδελφότης Θεολόγων «Η Ζωή», Αθήνα 1959.

— , *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμος 3, εκδ. Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα 1961.

Φίλιας Γεώργιος, «Η Γένεση της Χριστιανικής Λατρείας (Α΄ αι.)» στο: *Πρόσωπα και σταθμοί, ορόσημα στη διαμόρφωση της Θείας Λατρείας*, Πρακτικά ΙΒ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2014.

— , *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας*, τόμος Β - Η Λατρεία της ορθόδοξης εκκλησίας , εκδ. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2002.

— , «Το μυστήριο του Χρίσματος», στο: *Το Άγιον Βάπτισμα. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003.

— , «Έννοια και σημασία του μυστηρίου του Χρίσματος στη ζωή του χριστιανού», στο: *Το άγιο Βάπτισμα. Η ένταξή μας στην Εκκλησία του Χριστού*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002.

Φλωρόφσκυ Γεώργιος π., *Θέματα ορθοδόξου θεολογίας*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1989.

Χατζηαναντωνίου Διονύσιος Αρχιμ., «Η Θεία Ευχαριστία κατά τους Πατέρες και τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς των τριών πρώτων αιώνων της Εκκλησίας», 22-5-2020,
<https://www.orthodoxianewsagency.gr/gnomes/i-theia-eycharistia-kata-tous-pateres-ton-trion-proton-aionon/> (ανάκτηση 18-11-21).

Χρήστου Παναγιώτης, «Κύριλλος. Ο Ιεροσολύμων», *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 7 (1965).